
2026

XXIV МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ НАУКИ В КРАЇНАХ ЄВРАЗІЇ

---

28 лютого 2026 р.

Переяслав

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

молодіжна громадська організація
«НЕЗАЛЕЖНА АСОЦІАЦІЯ МОЛОДІ»

студентське наукове товариство
«КОМІТЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ТА СУЧАСНОСТІ»

МАТЕРІАЛИ

XXIV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
«Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Євразії»

28 лютого 2026 р.

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Переяслав – 2026

Матеріали XXIV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції **«Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Євразії»** // Збірник наукових праць. – Переяслав, 2026 р. – 69 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Ю.В. Бобровнік,
кандидат історичних наук

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

С.М. Рик – к.ф.н., доцент;
Г.Л. Токмань – д.п.н., професор;
В.В. Поліщук – к. фіз. вих. і спорту;
В.В. Куйбіда – к.біол.н., доцент;
Т.Г. Кириченко – к.п.н., доцент;
Т.В. Кириченко – к.п.н., доцент;
С.М. Танана – к.п.н., доцент;
В.А. Вінс – к.псих.н.;
Ю.В. Бобровнік – к.і.н.;

Члени оргкомітету інтернет-конференції:

Ю.В. Бобровнік,
А.П. Король,
В.В. Поліщук,
Т.Г. Кириченко,
Т.В. Кириченко,
С.М. Танана,
Ю.С. Табачок.

Упорядники збірника:

Ю.В. Бобровнік,
А.М. Вовкодав.

СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІКА

Микола Байдацький
(Київ, Україна)

УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ЕКСПОРТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

У сучасних умовах глобалізації та геополітичної турбулентності логістичне забезпечення експорту сільськогосподарської продукції перетворилося на один із ключових факторів конкурентоспроможності аграрного сектору та продовольчої безпеки держави. Україна, як один зі світових лідерів з експорту зернових, олійних культур та продуктів їх переробки стикається з безпрецедентними викликами в організації ефективних ланцюгів постачань. Наукове осмислення управління логістичним забезпеченням експорту сільськогосподарської продукції набуває стратегічного значення для розробки адаптивних механізмів управління, оптимізації транспортних маршрутів, зниження залежності від окремих логістичних вузлів та підвищення стійкості українського аграрного сектору до зовнішніх шоків. Дослідження цієї проблематики дозволяє не лише ідентифікувати ключові точки вразливості, але й запропонувати науково обґрунтовані інструменти мінімізації ризиків, що сприятиме відновленню експортного потенціалу України та зміцненню її позицій на глобальному ринку продовольства. Таким чином, актуальність теми зумовлена поєднанням гострих практичних викликів сьогодення та необхідністю формування теоретичної бази для стратегічного управління ризиками в умовах невизначеності, що відповідає пріоритетам національної економічної політики та міжнародним зобов'язанням України щодо сталого розвитку.

Повномасштабне російське вторгнення 24 лютого 2022 року торкнулося всіх сфер економіки України. Український бізнес опинився в надскладних умовах функціонування. Виробники і транспортні компанії мали швидко реагувати, перелаштовувати свою роботу й приймати рішення в умовах воєнного стану. Спричинені труднощі спонукали підприємства оптимізувати бізнес-процеси. Так, одним із сучасних викликів, із яким зіткнулися українські підприємства та їх закордонні партнери є швидка та гнучка адаптація та переформатування логістичних ланцюгів.

Сучасні глобальні логістичні ланцюги характеризуються значною кількістю посередників, що ускладнило планування експортних операцій за умов пандемії COVID-19, а на сьогоднішній день ще й в умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Зруйновано налагоджені логістичні ланцюги, і, за оцінками НБУ, за час повномасштабної війни економіка України втрачає до 50% ВВП, а МВФ оцінює втрати від повномасштабного вторгнення Росії приблизно у 35% ВВП. За даними експертів, до повномасштабного вторгнення приблизно 75% від сукупного зовнішнього українського товарообігу припадало на морські порти, які із 24 лютого 2022 р. були заблоковані [1].

Україна посідає одне з провідних місць у світі за виробництвом та експортом сільськогосподарської продукції, зокрема зернових, олійних культур і продуктів їх переробки, що робить експортний потенціал аграрного сектору стратегічним чинником національної економіки та продовольчої безпеки.

Частку України у світовому експорті сільськогосподарської продукції представлено на рис. 1.

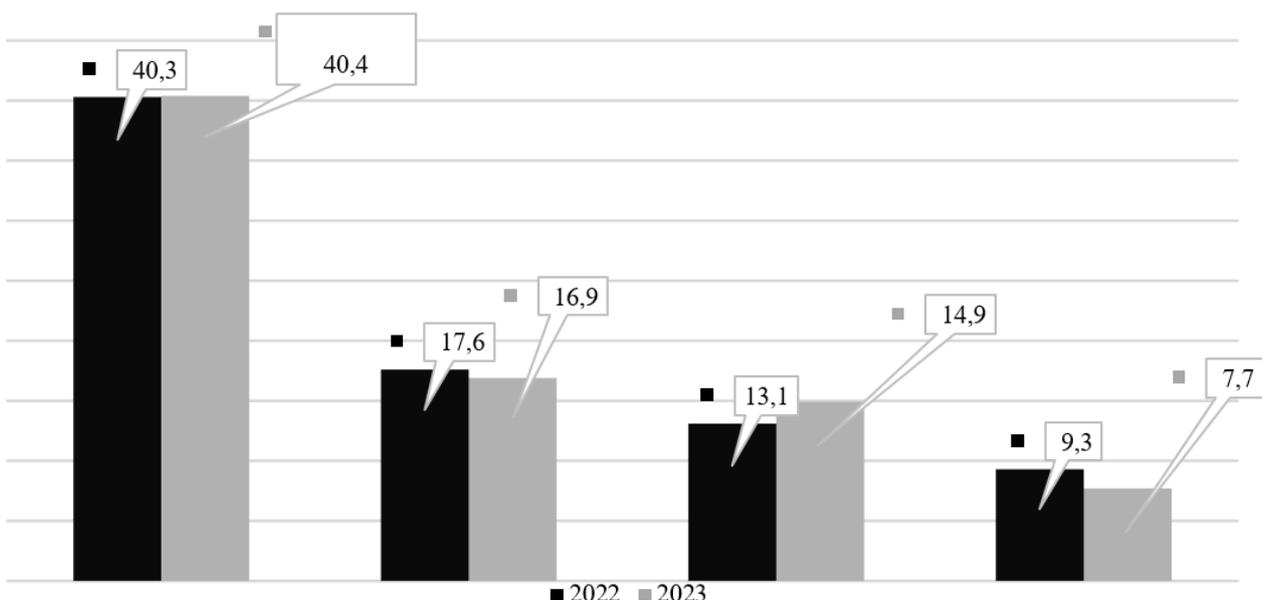

Рисунок 1. Частка України у світовому експорті сільськогосподарської продукції у 2022-2023 рр., %
Джерело: складено автором на основі [2].

Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну позиції нашої країни на світовому ринку зазнали певних змін. Зокрема, спостерігається зменшення частки української сільськогосподарської продукції у

світовому експорту. За даними Державної митної служби України, у 2023 р. порівняно з 2021р. зменшилась частка імпорту Азії та Близького Сходу. Проте такі лідери, як Китай, Єгипет й Туреччина лишилися серед найбільших імпортерів української зернової продукції, хоча їх частка суттєво зменшилась порівняно з довоєнним періодом. А Індонезія, Іран і низка інших близькосхідних країн взагалі вийшли з першої десятки найбільших покупців зернових з України (рис. 2).

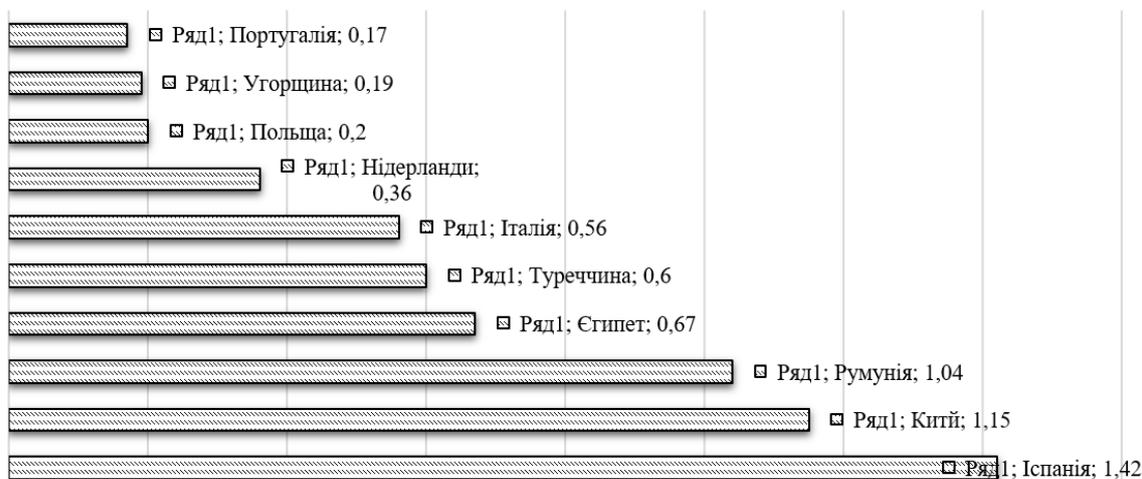

Рисунок 2. Найбільші імпортери української зернової продукції України в 2023 р., млрд. дол. США
Джерело: складено автором на основі [2].

У 2023 р. збільшилися поставки до країн ЄС, на які припало 55% експорту зернової продукції, проти 16% у період до повномасштабного вторгнення. Незважаючи на те, що ринок ЄС у 2023-2024 рр. став головним для української зернової продукції, на сьогодні можна констатувати, що дана тенденція має тимчасовий характер. Відновлення морських шляхів і непорозуміння з країнами ЄС, які не можуть спожити ті обсяги, що надходять з України - це чинники, які будуть спонукати українські експортні компанії повертатись на традиційні ринки.

Морський вид транспорту був основним для української сільськогосподарської продукції, тому блокування портів завдало серйозного удару по економіці. Початок роботи «Зернової угоди» у серпні 2022 р. був дуже важливим, тому що завдяки цьому Україна змогла експортувати понад 30 млн т продукції, поки Росія не вийшла з даної угоди у липні 2023 р. Частково удар по морській логістиці вдалося пом'якшити завдяки наземним транспортним шляхам, однак акцент залишався на портовій інфраструктурі. Після виходу Росії із «Зернової ініціативи» збільшилась частка відвантажень через порти Дунаю та наземні транспортні шляхи. Незважаючи на зміну логістичних шляхів, виробники сільськогосподарської продукції досі стикаються з проблемами збуту через обстріли портової інфраструктури та обмеження на експорт, які вводять сусідні країни. 74,4% сільськогосподарської продукції у 2023 р. було експортовано морським транспортом, хоча до повномасштабного вторгнення даний показник сягав 98%. Війна обумовила необхідність шукати альтернативні шляхи експорту [3].

Управління логістичним забезпеченням експорту сільськогосподарської продукції включає в себе планування, координацію і контроль всіх процесів, які пов'язані з переміщенням товарів через державний кордон від виробника або постачальника до споживача. Ключові етапи управління логістичним забезпеченням експорту сільськогосподарської продукції, кожен з яких є критично важливим для успішного виконання експортних операцій, наведено на рис. 3.

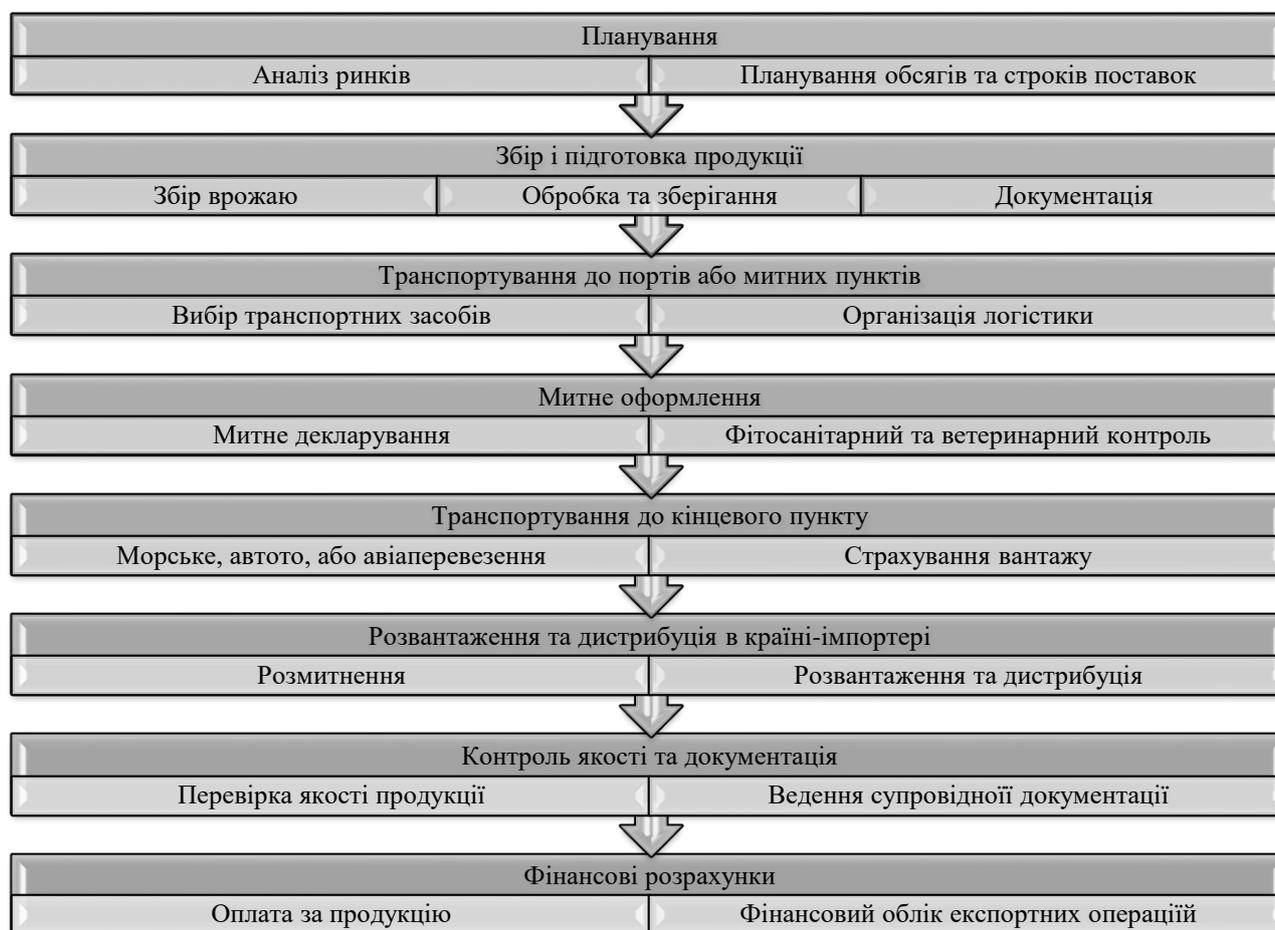

Рис. 3. Етапи управління логістичним забезпеченням експорту сільськогосподарської продукції
Джерело: складено автором.

Управління логістичним забезпеченням експорту відіграє важливу роль у діяльності підприємства, оскільки саме за рахунок зменшення логістичних витрат стає можливою підвищення ефективності діяльності всього підприємства. Таке управління перш за все це передбачає вибір оптимальних маршрутів руху матеріальних потоків, організацію транспорту, митні процедури, зберігання товарів, страхування вантажів й багато інших процесів. Ефективне логістичне забезпечення оптимізує витрати, покращує сервіс для клієнтів і робить експортні операції більш ефективними.

Безумовно, на логістику суттєво вплинуло повномасштабне вторгнення Росії в Україну, однак у світі зміни в логістиці почалися набагато раніше через китайсько-американські торгові війни та пандемію Covid-19, наслідком чого стала стрімка локалізація ринку, а логістичні ланцюги стали наблизитися до країн, де товар виготовляється або продається. Незважаючи на це, ринок транспортно-логістичних послуг є важливою частиною економіки України, тому що саме логістика є «кровотворною системою» для доставки продукції від виробника до споживача.

Для оптимізації логістичних ланцюгів в Україні необхідно провести реформи у сфері транспорту, спростити процедури митного оформлення, покращити інфраструктуру та стимулювати розвиток логістичних послуг. Також важливо підвищити кваліфікацію фахівців у галузі управління логістикою та запровадити сучасні технології для оптимізації логістичних процесів. У цілому, розвиток логістики в Україні є важливим для підвищення ефективності експортних операцій, залучення іноземних інвестицій і покращення конкурентоспроможності українських підприємств на міжнародному ринку.

Література:

1. Завербний А., Дзуліт З., Вуек Х. Особливості формування логістичних ланцюгів в умовах війни та у післявоєнний період. Економіка та суспільство. 2022. № 43. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1750>
2. Агробізнес України. 2022/2023 МР. Інфографічний довідник. URL: <https://agribusinessinukraine.com/the-infographics-report-ukrainian-agribusiness-2023/>
3. Quick Response Logistics: Leveraging Technology for Speed. URL: https://www.iienstitu.com/en/blog/quick-response-logistics-leveraging-technology-for-speed#google_vignette

Науковий керівник:

доктор економічних наук, професор Бутенко Віра Михайлівна.

Барнохон Нуралиева
(Ташкент, Узбекистан)

ВОПРОСЫ СНАБЖЕНИЯ С МАТЕРИАЛЬНЫМИ ЗАПАСАМИ В АКЦИОНЕРНЫХ ОБЩЕСТВАХ

Успешная деятельность акционерного общества зависит от многих факторов, среди которых эффективное управление городом. Роль запасов (ЗЗ) в обеспечении бесперебойности производственной и экономической деятельности в акционерных обществах чрезвычайно. Запасы – это сырье, комплектующие, готовая продукция и другие материальные ресурсы, необходимые для продолжения производственной, торговой или сервисной деятельности. Правильный учет и управление этими запасами играют вторую роль в повышении экономической эффективности компании. Одним из важных этапов этого процесса является процесс снабжения, то есть своевременная поставка запасов в необходимом количестве и качестве. Налаженная система снабжения имеет большое значение для точности учета запасов, бесперебойности производства и предотвращения производственных затрат. И современных экономических условий, таких как усиление конкуренции на рынке, сложности в логистической системе, сбоев в цепочках поставок и т.д., Акционерные общества вынуждены организовывать свои системы снабжения по-новому, научно обоснованным способом. В частности, программное управление запасами приводит не только к сбоям в производственном процессе, но и к определению точности фантастических показателей.

Запасы были подробно изучены зарубежными и отечественными экономистами. Мы видим, что они высказали свои мнения и определения относительно запасов. Кроме того, существуют стандарты для правильного ведения и учета запасов на предприятиях.

Наглядным примером этого является БХМС № 4, регулирующий учет запасов в нашей республике. Согласно этому БХМС, запасы определяются следующим образом: Запасы – это материальные активы, которые хранятся для нормальной деятельности с целью последующей продажи и имеются в производственном процессе, а также используются в процессе производства продукции, выполнения работ и оказания услуг, или для выполнения административных, социальных и культурных задач. [1]

Международный стандарт бухгалтерского учета № 2 определяет запасы как активы в виде сырья и материалов, предназначенных для продажи в ходе обычной хозяйственной деятельности, находящихся в процессе производства для такой продажи или предназначенных для использования в производственном процессе или при оказании услуг. [2]

Процесс поставок играет важную роль в управлении запасами.

Американские ученые Кили Л. Крокстон, Себастьян Гарсия-Дастуге, Дейл Роджерс и Дуглас М. Ламберг в своих научных исследованиях рассматривали каждый из восьми основных процессов цепочки поставок, определенных Глобальным форумом по цепочкам поставок, со стратегической и операционной точек зрения, визуально отображая их взаимозависимость, интерфейсы (точки взаимодействия). Исследователи также пролили свет на важные вопросы и решения, возникающие в процессе внедрения процессного подхода в организациях. [3]

Исследование, проведенное молодым ученым Прониным И.И., посвящено области управления цепочками поставок и представляет собой углубленный анализ теоретических основ и практических аспектов этой области. [4, 22-23]

С теоретической точки зрения, автор определяет управление цепочкой поставок как подход, координирующий все этапы как единую систему. В исследовании также представлен подробный анализ различных звеньев цепочки поставок – поставщиков, производителей, дистрибьюторов, розничных сетей и клиентов – и роли каждого из них.

С практической точки зрения, Пронин И.И. определяет основные цели управления цепочкой поставок как снижение операционных затрат и повышение уровня обслуживания. Он также подчеркивает роль и важность современных систем управления цепочкой поставок (SCM) в автоматизации и контроле процессов распределения продукции. К важным аспектам также относятся эффективное использование имеющихся ресурсов посредством моделирования цепочки поставок, оптимизации потоков и использования цифровых инструментов при принятии управленческих решений.

В данном исследовании Пронин И.И., предлагая системный подход к управлению цепочкой поставок, обосновывает необходимость координации процессов на всех этапах, от поставщиков до клиентов, с целью снижения затрат и повышения общей эффективности. В частности, в работе освещаются возможности автоматизации с помощью систем управления цепочками поставок (SCM) и анализируется стратегическая важность каждого звена в цепочке для поставщиков, производителей и логистических компаний. С практической точки зрения, Пронин И.И. опирается на пять основных функциональных элементов управления цепочками поставок – планирование, закупка (поставка сырья), производство, доставка и обратная логистика.

В исследовании подчеркивается, что каждый из этих элементов требует особого внимания, но их эффективность зависит именно от их взаимной интеграции и бесперебойного взаимодействия.

Автор подчеркивает, что, изучая каждый из этих процессов отдельно и в целом, предприятия могут предотвратить значительные финансовые потери. Глубокий анализ внутренних операций в рамках

каждого элемента, их оптимизация, а также эффективный информационный поток между звеньями указываются как ключевые факторы повышения эффективности цепочки поставок.

Таким образом, исследование Пронина предлагает комплексную модель современного управления цепочками поставок, сочетающую теоретический подход с практическими инструментами.

Ученые Смирнова Е.А. и Зуев А.В. в своих исследованиях обосновывают необходимость разработки и адаптации новых принципов логистики в области управления цепочками поставок в контексте постоянно меняющейся деловой среды. Они оценивают модели, методы и основные концепции управления цепочками поставок, используемые в современном контексте, на основе аналитического подхода и обобщают практический опыт ведущих экспертов. Смирнова и Зуев опираются на международные подходы к регулированию цепочек поставок.

По их мнению, наиболее оптимальным решением для восстановления нормальной работы цепочек поставок является модель быстрого реагирования, направленная на сокращение сроков доставки продукции и минимизацию задержек в процессах. Эта модель уделяет большое внимание идентификации грузов, мониторингу и выявлению задержек с использованием цифровых платформ.

В целом, исследования [5, 95-100] Смирновой Е.А. и Зуева А.В. выявляют важность инновационных подходов, основанных на современных технологиях, систематическом моделировании и международном опыте в управлении цепочками поставок, и служат для создания научно-практической базы в этой области.

Казахские ученые Дж. Дж. Кенджабой и С. К. Ахматкалиева под названием «Механизмы планирования без манипуляций в управлении цепочками поставок» представляет собой актуальный научный подход в области логистики и управления цепочками поставок. В этом исследовании глубоко изучается эффективность неманипулятивных, особенно прямых (неманипулируемых) механизмов планирования при реализации приоритетных стратегий цепочки поставок. [6, 48-49] Ученые подчеркивают необходимость использования неизменных элементов и стандартизированных процессов для обеспечения стабильности, прозрачности и эффективности цепочки поставок. Это, в частности, служит для предотвращения манипуляций в логистике и формирования надежной системы управления. В исследовании отмечается, что подход без манипуляций не только обеспечивает этическую и управленческую стабильность, но и создает благоприятную основу для достижения долгосрочных стратегических приоритетов.

В эффективной работе акционерных обществ важную роль играет правильная организация учета запасов (УЗ) и надлежащая организация процесса снабжения. Запасы являются одним из основных ресурсов, обеспечивающих непрерывность производства, напрямую влияющих на объемы продаж и финансовую стабильность предприятия. Поэтому взаимозависимость учета УЗ и процесса снабжения имеет центральное значение в общей системе управления акционерными обществами.

Правильное осуществление процесса снабжения напрямую влияет на производственную деятельность, финансовые результаты и общую конкурентоспособность предприятия. Его основные направления подробно описаны ниже:

1. Определение оптимального объема запасов. Одна из важнейших задач процесса снабжения – правильное определение необходимого предприятию объема запасов (ТЗЗ). Оптимальный резервный объем должен полностью удовлетворять производственные потребности предприятия, но не замораживать избыточные ресурсы. Если резервный объем слишком велик, средства предприятия выйдут из оборота, а затраты на хранение, страхование и амортизацию возрастут; наоборот, если резерв недостаточен, возникнут перебои в производственном процессе, и заказы не будут выполнены вовремя.

Поэтому эффективная система снабжения оптимизирует резервный объем путем анализа планирования закупок, прогнозирования спроса и сроков поставки. Это способствует поддержанию ликвидности предприятия и рациональному использованию финансовых ресурсов.

2. Предотвращение избыточных резервов и дефицита. Эффективное управление снабжением обеспечивает сбалансированную резервную политику. Избыточные резервы увеличивают риск «замораживания» капитала предприятия, перегрузки складских площадей и устаревания товаров. А дефицит останавливает производственный или сбытовой процесс, снижает доверие клиентов и приводит к финансовым потерям.

Поэтому в акционерных обществах доступность и оборачиваемость резервов постоянно контролируются с помощью современных систем управления цепочками поставок (SCM), автоматизированных систем управления запасами (AIMS) и мониторинга в режиме реального времени. Эти системы позволяют динамически управлять объемом резервов и заблаговременно выявлять дефицит.

3. Сокращение перебоев в производственном процессе. Бесперебойная работа цепочки поставок является ключевым фактором стабильности производства. Если сырье или комплектующие не поступают вовремя, производственные линии останавливаются, что препятствует полному использованию производственных мощностей предприятия.

Эффективно организованная система поставок снижает этот риск за счет четкого планирования договоров поставки, диверсификации транспортных и логистических сетей и создания сети альтернативных поставщиков. Кроме того, использование «модели быстрого реагирования» или «гибкой

логистической системы» минимизирует задержки производства и повышает конкурентоспособность предприятия.

4. Увеличение скорости оборачиваемости материалов. Одним из важных показателей оценки эффективности процесса поставок является скорость оборачиваемости материалов. Этот показатель отражает активность запасов в обороте предприятия. Высокий коэффициент оборачиваемости означает, что предприятие эффективно использует ресурсы, и средства не «заморожены» на складе надолго.

Для быстрой оборачиваемости запасов в процессе снабжения используются принцип «точно в срок», системы моделирования и прогнозирования, а также цифровые логистические платформы. В результате предприятие получает возможность корректировать объемы производства, снижать себестоимость продукции и повышать рентабельность.

Литература:

1. Национальный стандарт бухгалтерского учета № 4. 30.06.2020
2. МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ Ш.Т. Эргашева, А.К. Ибрагимов, Н.К. Ризаев, И.Р. Ибрагимова Ташкент – 2019 г.
3. Keely L. Croxton, Sebastián J. García-Dastugue and Douglas M. Lambert, Dale S. Roger. The Supply Chain Management Processes.// The International Journal of Logistics Management 12(2):13-36. June 2001. DOI:10.1108/09574090110806271 <https://www.researchgate.net/publication/243461880>
4. Пронин И.И. Управление цепями поставок: теоретические и прикладные аспекты. <https://cyberleninka.ru/article/n/upravlenie-tsepyami-postavok-teoreticheskie-i-prikladnye-aspekty>.
5. Смирнова Е. А., Зуев А. В. Модели и методы управления цепочками поставок // Вестник Астраханского государственного технического университета. Серия: Экономика. 2022. № 2. С. 95-100. <https://doi.org/10.24143/2073-5537-2022-2-95-100>.
6. Ж.Ж. Кенжебай, С.К. Ахметкалиева. Неманипулятивные механизмы планирования в управлении цепочками поставок.// Вестник КазКГА № 2 (131), 2024 г.

Ігор Микитюк, Роман Овчарик
(Київ, Україна)

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВПРОВАДЖЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО АУДИТУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

Корупція в банках призводить до серйозних наслідків для економіки та довіри громадян до фінансових установ. Вона може набувати різних форм, включаючи хабарництво, відмивання грошей, зловживання повноваженнями тощо. Це завдає шкоди не лише фінансовим установам, але й суспільству загалом. Недоліки у фінансовому секторі можуть призвести до економічних криз і втрати довіри громадян. [1, с. 275].

Узагальнюючи наукові дослідження щодо наявності корупційних ризиків у банківській діяльності можна визначити наступні: хабарництво, зловживання службовим становищем, відмивання грошей, шахрайство.

Хабарництво у банківському секторі є серйозною проблемою, яка часто проявляється через надання хабарів для отримання фінансових переваг чи привілеїв. Такі дії можуть стосуватися надання кредитів на пільгових умовах, схвалення ризикованих позик або надання привілейованого обслуговування клієнтам в обмін на отримання неправомірної вигоди. [1, с. 276].

Зловживання службовим становищем насамперед стосується використання працівниками банків специфічних повноважень або доступу до конфіденційної інформації у особистих інтересах. У банківському секторі це може мати різні форми і мати серйозні наслідки як для самого банку, так і для його клієнтів. Співробітники банку, маючи доступ до чутливої інформації про клієнтів, можуть продавати ці дані третім особам або використовувати їх для власних комерційних цілей [2, с. 103].

Легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, більш відоме як відмивання грошей, є складним процесом, спрямованим на приховування походження незаконно отриманих коштів за допомогою послуг, які надають фінансові установи. Це може включати низку методів, таких як дроблення великих сум грошей на дрібніші транзакції, використання підставних компаній або офшорних рахунків, а також змішування незаконних коштів з легальними доходами [3, с. 35].

Відмивання грошей, коли гроші можуть проходити через низку банківських рахунків і фінансових операцій, щоб замаскувати їхнє справжнє походження, які створюються спеціально для легалізації коштів, отриманих від наркотрафіку, корупції чи інших злочинних діянь. Коли злочинці успішно відмивають гроші, вони не тільки уникають покарання за свої дії, але й можуть використовувати ці кошти для подальшої злочинної діяльності. Це створює небезпечне середовище, де злочинність може процвітати, підживляючи економічну стабільність і безпеку суспільства [4].

Шахрайство у банківському секторі є серйозною проблемою, що включає різноманітні методи обману з метою отримання неправомірної вигоди. Одним із найпоширеніших видів шахрайства є фальсифікація документів. Зловмисники підробляють кредитні заявки, довідки про доходи, ідентифікаційні документи або іншу офіційну документацію, щоб отримати доступ до кредитів, позик або інших банківських

послуг. Створення фіктивних рахунків або навіть компаній є ще одним поширеним видом шахрайства. Маніпуляції з цінними паперами також є поширеним видом банківського шахрайства. Зокрема, інсайдерська торгівля, штучне підвищення або зниження цін на акції або інші цінні папери, а також інші методи обману, спрямовані на отримання неправомірної вигоди за рахунок

Слід зазначити, що фінансові установи, які не вживають достатніх заходів у запобіганні та протидії відмиванню коштів, одержаних злочинним шляхом, втрачають довіру клієнтів і партнерів до фінансової системи в цілому, що має далекосяжні негативні наслідки для економіки країни. Отже, боротьба з відмиванням грошей є критично важливою для забезпечення прозорості та законності фінансових операцій, захисту економічної стабільності та безпеки суспільства від впливу злочинних угруповань [5].

Для запобігання корупції та шахрайству банки впроваджують різноманітні системи контролю та моніторингу. Однак, шахраї постійно винаходять нові способи відмивання грошей, шахрайства, що робить боротьбу з корупцією в банках постійним викликом та вимагають впровадження спеціального антикорупційного аудиту банківських послуг.

Антикорупційний аудит банківських послуг – це система перевірок та оцінок, спрямована на виявлення та запобігання корупційних ризиків у сфері надання банками фінансових послуг. Мета антикорупційного аудиту банківських послуг: забезпечити дотримання банками чинного законодавства та антикорупційних вимог, підвищити рівень довіри до фінансової системи, знизити ризики корупції в сфері надання банківських послуг, підвищити ефективність внутрішньої системи контролю та антикорупційних програм, запобігти фінансовим збиткам та втратам репутації.

Антикорупційний аудит охоплює різні аспекти діяльності банків, включаючи їхню внутрішню систему контролю, правила та процедури, а також взаємодію з клієнтами. Антикорупційний аудит повинен проводитися незалежними та кваліфікованими аудиторами, які не мають конфлікту інтересів з фінансовою установою. Основними завданнями антикорупційного аудиту є не тільки виявлення корупційних правопорушень, але й запобігання їхньому виникненню.

До основних напрямів впровадження антикорупційного аудиту банківських послуг слід віднести наступні:

- перевірка внутрішніх процедур, процесів та договорів на предмет відповідності закону "Про запобігання корупції" та інших регуляторних актів;
- перевірка та аналіз укладання договорів з клієнтами на предмет виявлення корупційних ризиків або шахрайських дій;
- перевірка процесів, пов'язаних з наданням кредитів, обміну валют, проведення платежів та інших банківських операцій;
- перевірка системи обліку та фінансової звітності;
- аналіз фінансових транзакцій, перевірка договорів та інших документів на предмет виявлення підозрілих чи шахрайських дій;
- спілкування з працівниками різних рівнів для з'ясування їхнього розуміння антикорупційної політики та виявлення можливих ризиків;
- перевірка діяльності окремих посадових осіб, які можуть бути в більш високій зоні ризику корупції;
- ідентифікація потенційних ризиків корупції в різних функціях та процесах банку;
- перевірка та аналіз витрат на представництво та їх відповідність внутрішнім правилам.

Впровадження напрямів антикорупційного аудиту в діяльність банків допоможе банкам: покращити систему управління ризиками та запобігти виникненню корупції, зробити свою діяльність більш прозорою та відповідальною, уникнути штрафів та інших санкцій за порушення антикорупційного законодавства, підвищити довіру до банку з боку клієнтів та акціонерів.

Література:

1. Хаванов А.В., Корупція у банківському секторі та її наслідки для економічної безпеки. Випуск # 63 / 2024 ЕКОНОМІКА ТА СУСПІЛЬСТВО 275 DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-126>
2. Неустоев Ю. Г. Роль інновацій у забезпеченні економічної безпеки. Агросвіт. 2021. № 7-8. С. 103-108. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/7-8_2021/16.pdf
3. Дропа Я. Б., Тесля С. М., Піхоцька М. Р. Розвиток системи фінансового моніторингу як складової частини формування ефективного контролю й безпеки в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2021. Випуск 37. С. 35-43
4. Середа Є., Сокирко О., & Шепиленко В. Фінансовий моніторинг в системі національної безпеки України. Економіка та суспільство. 2024. №62. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-82>
5. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року. Наказ Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613>

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ТУРИСТИЧНІЙ ГАЛУЗІ

Розвиток цифрових технологій впливає на економіку, змінюючи ланцюжок створення товарів і послуг та їх доведення до кінцевих споживачів. Однак трансформації, які привносить діджиталізація суспільних та виробничих відносин, неоднаково впливають на різні сфери та сектори економіки. Індустрія туризму є однією з тих галузей, що виявилися найбільш чутливими до цифрових перетворень.

За обсягами виробництва світового ВВП туристичний сектор займає четверте місце після палива, хімікатів і продуктів харчування в міжнародній торгівлі, із розвитком цифрової економіки туризм буде завойовувати дедалі більшу частку ринку Інтернет-комерції.

Зокрема, за даними UNWTO на міжнародний туризм припадає 29 відсотків світового експорту послуг та 7 відсотків загального експорту товарів і послуг. Експортні доходи від туризму є важливим джерелом іноземних доходів для багатьох країн світу, допомагаючи створювати робочі місця, сприяє розвитку підприємництва та місцевої економіки [3]. Сьогодні нові можливості для розвитку туристичної галузі відкриває цифрова економіка, основу якої становлять електронні товари та послуги, що виробляє електронний бізнес і продає за допомогою електронної торгівлі.

В сучасних умовах глобалізації та інформатизації суспільства туристична галузь зазнає значних змін. Зростання ролі цифрових технологій та інноваційних рішень зумовлює необхідність застосування сучасних інструментів управління, серед яких провідне місце займає штучний інтелект (ШІ). Використання ШІ відкриває нові можливості для персоналізації сервісів, автоматизації процесів, оптимізації бізнес-моделей та формування унікального туристичного досвіду. Цифровізація є важливим чинником розвитку сучасного туризму, забезпечуючи нові можливості для покращення якості послуг та підвищення ефективності управління туристичною індустрією.

Згідно зі звітами McKinsey&Company, вплив ШІ на доходи туристичних компаній стрімко зростає: з 9% у 2018 році до понад 30% у 2024 році. Це свідчить про те, що штучний інтелект стає ключовим інструментом у конкурентній боротьбі [2].

Сучасна туристична індустрія активно впроваджує цифрові технології:

- BigData- для аналізу поведінки споживачів та прогнозування попиту;
- blockchain- для безпечних транзакцій;
- Інтернет речей- для покращення туристичної інфраструктури;
- робототехніка - для автоматизації обслуговування;
- VR та AR - для створення інтерактивного досвіду [3].

Вони змінюють способи бронювання, ведення бізнесу, взаємодії з клієнтами та персоналізації послуг, створюючи нові можливості для туристичних компаній і споживачів.

Так, цифровізація в туризмі передбачає використання інформаційних технологій для автоматизації процесів, покращення обслуговування клієнтів і оптимізації бізнес-процесів. Це включає:

- можливості оцінки та бронювання послуг онлайн. Сайти та додатки для бронювання дозволяють споживачам швидко знаходити й порівнювати пропозиції. Від платформи Booking.com до Airbnb, цифрові рішення суттєво спростили процес вибору місць проживання;

- використання інноваційних платформ. Так, наприклад, функціонування Trip Advisor або Klook спрямовано на підвищення довіри споживачів, надаючи можливість переглядати відгуки, оцінки та рекомендації.

В свою чергу, використання ШІ відкриває нові горизонти для туристичного сектору, підвищуючи рівень обслуговування та оптимізуючи бізнес-процеси. Серед них:

- створення умов для персоналізації послуг. Завдяки аналізу даних, ШІ може запропонувати індивідуальні рекомендації на основі поведінки користувачів. Наприклад, системи рекомендацій на основі машинного навчання можуть адаптувати маршрути подорожей, базуючись на вподобаннях клієнтів;

- можливість використання чат-ботів. Сервіси, що використовують ШІ, можуть працювати у форматі 24/7, надаючи відповіді на запитання клієнтів, здійснюючи бронювання та надаючи актуальну інформацію про послуги;

- ефективне управління значними масивами даних. ШІ допомагає туристичним компаніям у зборі та аналізі великих обсягів інформації для прогнозування трендів і оптимізації пропозицій для клієнтів.

Але, разом з тим слід зауважити, що розвиток нових технологій, зокрема й в індустрії туризму, супроводжується певними викликами та ризиками. А саме:

- забезпечення інформації. Оскільки процеси цифровізації пов'язані з обробкою великих обсягів персональних даних, питання безпеки та конфіденційності стають надзвичайно важливими;

- залежність від технологій. Зростання рівня використання ШІ та цифрових інструментів може призвести до зниження людського контролю і нестачі особистісного підходу;

- необхідність адаптації суб'єктів бізнесу. Малому та середньому бізнесу в туризмі проблематично впроваджувати нові технології через відсутність значних матеріальних та фінансових ресурсів; небажання та неготовність співробітників працювати з додатками, а іноді - й через недовіру з боку клієнтів [1].

Розв'язання цих проблем потребує балансу між інноваційністю та відповідальністю. Застосування ШІ в сфері туризму має величезний потенціал для покращення ефективності, персоналізації та задоволення клієнтів. Використання сучасних технологій дозволяє туристичним компаніям краще розуміти потреби своїх клієнтів, підвищувати якість обслуговування та залишатися конкурентоспроможними на ринку [4].

Сучасний та майбутній розвиток туризму нерозривно пов'язаний з розвитком штучного інтелекту. Саме поєднання інноваційних технологій, автоматизації та персоналізації визначатиме новий рівень якості обслуговування у світі подорожей. Штучний інтелект робить революцію в індустрії подорожей: від персоналізованих рекомендацій і покращеного бронювання до інтелектуального транспорту, логістики та захоплюючих подорожей. Майбутнє штучного інтелекту в подорожах яскраве, і мандрівники можуть сподіватися на більш персоналізований, ефективний і захоплюючий досвід подорожей. Оскільки ШІ продовжує розвиватися та вдосконалюватися, він, безсумнівно, відіграватиме більш суттєву роль.

Цифровізація економічних відносин суттєво впливає на індустрію туризму. Однак такий вплив неоднозначний. З одного боку, значно збільшуються можливості диференціації туристичного продукту через залучення за допомогою інтерактивних засобів споживача до процесу його створення, розширення переліку туристичних послуг, підвищення рівня якості, розширення каналів збуту та ін. З іншого боку, змінюються вимоги відносно спроможності туристичних підприємств щодо пристосування до швидких технологічних змін, здатності інтегруватися в цифрову економіку, змоги пропонувати унікальний, неповторний, клієнтоорієнтований продукт в умовах посилення конкуренції, інтеграції ринків та розширення можливостей туристів до самостійного проектування турів.

В таких умовах актуалізуються питання використання в туристичній діяльності науково обґрунтованого інструментарію, що враховує новітні тенденції діджиталізації індустрії туризму. Застосування запропонованого підходу щодо визначення можливостей та загроз, сильних та слабких сторін розвитку вітчизняного туристичного сектору в цифровій економіці надасть можливість суб'єктам туристичної діяльності реалізовувати виражену стратегію розвитку.

Підсумовуючи зазначимо, що цифровізація і штучний інтелект суттєво трансформують туристичну галузь, створюючи нові можливості для бізнесу і споживачів. Не зважаючи на певні трансформаційні виклики, вона відкриває нові горизонти для розвитку індустрії туризму. Ефективне та раціональне впровадження таких технологій сприяє підвищенню конкурентоспроможності галузі та задоволенню потреб туристів у динамічному світі.

Література:

1. Мельник О. В., Ковальчук О. І. Використання штучного інтелекту в управлінні туристичними потоками. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2022. № 38 (2). С. 78-86.
2. The state of AI in 2021. Mc Kinsey & Company. 2021. URL: <https://www.mckinsey.com> (дата звернення: 15.02.2026).
3. Tourism and Technology Report. Madrid: World Tourism Organization (UNWTO), 2023. 112 p.
4. Панченко В. О. Використання штучного інтелекту в сфері послуг: сучасні виклики та перспективи. Економіка і суспільство. 2022. Вип. 38. С. 114-120.

Наталія Романишина
(Київ, Україна)

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОСТІ БІЗНЕСУ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

У 2026 році здатність підприємства адаптуватися до непередбачуваних змін стає критичною умовою його виживання. Глобальні економічні коливання, зміна логістичних ланцюгів та стрімкий технологічний розвиток створюють середовище з високим рівнем невизначеності. У таких умовах управління ризиками перестає бути лише функцією контролю та перетворюється на стратегічний інструмент управління.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розробки дієвих механізмів реагування на внутрішні та зовнішні загрози. Ефективний ризик-менеджмент дозволяє не лише уникати втрат, а й виявляти нові можливості для розвитку бізнесу.

Методологічні підходи до ризик-менеджменту

Процес управління ризиками базується на системному підході та міжнародному стандарті ISO 31000. Він передбачає постійний цикл дій, спрямованих на випередження загроз. Основними етапами цього процесу є:

1. **Ідентифікація ризику.** Виявлення всіх можливих факторів, що можуть негативно вплинути на досягнення цілей.
2. **Аналіз та оцінка.** Визначення ймовірності настання ризикової події та розміру можливих збитків.
3. **Розробка заходів реагування.** Вибір стратегії: уникнення ризику, його передача (страхування), зменшення впливу або прийняття.

Джозеф Джуран зазначав, що планування якості неможливе без врахування ризиків невідповідності продукції потребам споживача.

Інструменти оцінки та стратегії мінімізації.

Одним із найбільш ефективних інструментів є **Матриця ризиків**, яка дозволяє візуалізувати пріоритетність загроз. Використання цього методу допомагає керівництву зосередити ресурси на найбільш критичних зонах.

Іншим важливим інструментом є **SWOT-аналіз**, який дозволяє співставити ризики зовнішнього середовища (загрози) із внутрішніми можливостями підприємства. В умовах цифрової трансформації особливу роль відіграє аналіз кіберризиків, що потребує інтеграції IT-безпеки в загальну систему менеджменту.

Принципи бережливого виробництва (Lean) також інтегрують управління ризиками через систему запобігання помилкам «Рока-йоке», що мінімізує ризики випуску бракованої продукції.

Практичний досвід впровадження: Apple та McDonald's.

Досвід корпорації Apple демонструє успішне управління ризиками в ланцюгах постачання. Завдяки диверсифікації постачальників у різних регіонах світу компанія мінімізує ризики зриву виробництва через локальні кризи.

Компанія Mc Donald's використовує ризик-менеджмент для контролю операційних процесів. Суворі стандарти якості та регулярні аудити дозволяють мінімізувати репутаційні ризики та гарантувати стабільність характеристик продукції в будь-якій точці світу. Це підкреслює важливість регулярних перевірок, про які зазначали провідні фахівці з якості.

Висновки та рекомендації.

Інтеграція управління ризиками в загальну стратегію підприємства є необхідною умовою сталого розвитку. Застосування сучасних інструментів оцінки та досвіду глобальних лідерів дозволяє організаціям перетворювати ризики на конкурентні переваги. Рекомендується:

- Створювати культуру ризик-орієнтованого мислення на всіх рівнях персоналу.
- Регулярно оновлювати карту ризиків відповідно до змін у законодавстві та на ринку.
- Використовувати цифрові системи для автоматизації моніторингу ключових показників ризику.

Література:

1. ДСТУ ISO 9001:2015. Системи управління якістю. Вимоги. – К.: ДП «УкрНДНЦ», 2016. – 32 с.
2. Juran J. Quality Handbook. / J. Juran, A.B. Godfrey. – New York: McGraw-Hill, 1999. – 1730 p.
3. Deming W. Out of the Crisis. / W. Deming. – Cambridge: MIT Press, 2000. – 507 p.
4. Oakland J. Total Quality Management. / J. Oakland. – Oxford: Butterworth-Heinemann, 2003. – 472 p.
5. Montgomery D. Introduction to Statistical Quality Control. / D. Montgomery. – Hoboken: Wiley, 2009. – 754 p.
6. Liker J. The Toyota Way. / J. Liker. – New York: Mc Graw-Hill, 2004. – 330 p.
7. Womack J. Lean Thinking. / J. Womack, D. Jones. – New York: FreePress, 2003. – 396 p.
8. George M. Six Sigma. / M. George. – New York: Mc Graw-Hill, 2002. – 246 p.
9. Pande P. The Six Sigma Way. / P. Pande, R. Neuman, R. Cavanagh. – New York: Mc Graw-Hill, 2000. – 448 p.
10. Evans J. Managing for Quality. / J. Evans, W. Lindsay. – Mason: Cengage Learning, 2013. – 704 p.

Науковий керівник

кандидат економічних наук, доцент Пічугіна Марина Анатоліївна.

СЕКЦІЯ: ІСТОРІЯ

**Наталія Дем'яненко
(Переяслав, Україна)**

ВОСКОВИЙ ОБЕРІГ, ЩО ЄДНАЄ ПОКОЛІННЯ

На території України виготовлення воскових свічок було стратегічно важливою галуззю минулого, адже тривалий час вони залишалися єдиним джерелом світла. Сьогодні воскова свічка в Україні переживає «друге народження», поєднуючи практичну користь із глибоким символізмом.

Свічка – джерело штучного освітлення, що використовується в побуті для освітлення також для богослужіння. Це – джерело життя і світла, символ тепла і затишку, домашнього вогнища [15].

Виробництво свічок колись було життєво необхідним промислом в Україні, оскільки саме вони забезпечували освітлення осель. Раніше виготовленням свічок займалися удома.

Домашнє свічникярство стало можливим завдяки розвитку бджолиного промислу. Виробництвом та реалізацією свічок займалися пасічники та свічкарі разом зі своїми родинами. Бджолярі та свічкарі визнавалися одними із найзаможніших ремісників, бо їх товар завжди користувався великим попитом. Це свідчить про те, що бджолиний промисел мав велику популярність у той час, бо був джерелом воску для виготовлення таких необхідних для людей свічок. Зокрема, на Переяславщині до революції 1917 року нараховувалося вісім відсотків пасічників від загальної кількості ремісників: медоварників, воскобійників та свічкарів [3].

Традиція виготовлення свічок у домашніх умовах зберігалася навіть після появи заводського виробництва. Як стверджує М. Грушевський, воскобійні в Україні, що займалися переробкою воску, з якого виготовляли свічки, були засновані до XV століття [13]. За свідченням «Топографічних описів Малоросійської губернії» в 1786 році в Україні налічувалося десять свічкових заводів, а в 1869 році їх було вже – 68. Потреба у виробництві свічок зростала, відповідно в Україні відкривалися свічкові заводи. Найбільші діяли у Харківській та Чернігівській губерніях. До крупних підприємств належав свічковий завод Києво-Печерської Лаври, збудований у 1821 році. Щорічно тут обробляли до 1400 пудів воску [3].

Історія воскової свічки – прадавня. На початковому етапі пошанування воскової свічки лежить дохристиянський культ вогню. Йому поклонялися як самому Богу, а згодом як символу божественної сили. З утвердженням християнства свічка увійшла в усі ритуали церкви [10, с. 331]. Потреба у свічках була дуже велика, бо її вогонь зайняв місце важливої складової кожного Богослужіння. Його вважали знаком життєдайної і цілющої енергії Сонця. Запалена свічка була даром Богові, символом життя, світла, єдиного Бога, який згідно з християнським віровченням і є саме Життя, що може протистояти темним силам зла [15].

З давніх часів, у повсякденному житті людей свічка також займала особливе сакральне місце. Вона супроводжувала людину упродовж всього її життєвого шляху, без неї не відбувалися свята, не проводилися обряди, не відбувалися важливі події в житті. Саме з цим пов'язані звичаї ставити свічку особливо у сімейній обрядовості, на родині, весіллі, похорони. У родинній обрядовості запалена воскова свічка виступала оберегом матері та новонародженої дитини. У весільних обрядах вона була символом щастя, благополуччя, добробуту міцності та довічності подружнього єднання.

У своїй книзі «Звенигородщина Шевченкова Батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного» А. Кримський торкається питання освітлення селянських хат, свічками виготовленими з лою та зазначає їх використання у весільному обряді, зокрема при виготовленні короваю [9]. Українознавець, фольклорист О. Дей у праці «Описание свадьбы и свадебных обрядов украинских малороссиян (в Богуславщине)», аналізуючи весільні обряди, дає опис та визначає значення обрядових свічок [11].

У поховальних обрядах свічку використовували, щоб «освітити шлях душі» померлого і вберегти від недобрих сил [12]. У поминальній обрядовості теж використовували запалення свічок як невід'ємного атрибуту тризни, жертви предкам, що символізує духовну єдність і не згаслу пам'ять про тих, хто відійшов у небуття [8].

У календарній обрядовості українців запалена воскова свічка символізувала очищувальну силу вогню. До канонів християнської церкви було уведено посвячення воскових свічок замість язичницьких факелів, такі свічки називали громничними [5].

Свято Стрітення запозичило символіку більш ранніх язичницьких ритуалів, у яких запалювалися факели, чи свічі, викликаючи родючість та весняне оновлення природи. Освячені в церкві Страсні та Стрітенські свічки, використовували як обереги для захисту оселі від нечистої сили, хвороб, природних стихій: грому, блискавки, вогню, засухи, повені. Їх основне призначення – «громити силу бісівську, щоб не шкодила громами і блискавками, зливою і градом, чародіями та чарівниками» [10, с. 331]. Тому віряни під час грози запалювали ці свічі, щоб відвести стихію. Свічку-громницю вкладали у руки умираючим, щоб вразити і відігнати нечисту силу, князя темряви тощо [10, с. 332].

С. Килимник у роботі «Український рік у народних звичаях в історичному освітленні» описує окремі традиції використання обрядових воскових свічок. Тож, свічку на Святий Вечір не можна гасити, бо це

символ життя, вона мусить догоріти до кінця. Коли ж хтось випадково погасить свічку, то вірили, що у наступному році хтось помре в родині [7].

Вірили, що під час горіння, воскова свічка мала властивості очищувати повітря від бактерій, виділяючи приємний аромат, створюючи гармонійну атмосферу у житлових чи культових приміщеннях при скупченні людей.

Тривалий історичний час, прості свічки з воску були дороговартісним джерелом світла. Використовували їх переважно у церквах та могли собі дозволити для освітлення осель більш заможні верстви населення. Оскільки воскові свічки були дорогими, у повсякденному побуті прості люди замінювали їх дешевими скіпками (лучинами) або каганцями з жиром. Справжню ж свічку запалювали лише у виняткових, сакральних випадках: на великі свята (Різдво (свічка на Святвечір), Великдень та Стрітєння (освячена «громнича» свічка); під час важливих родинних подій (хрещення дитини, вінчання молодих у церкві або святкування іменин); для обрядів переходу (свічку обов'язково давали в руки людині, що помирає, та запалювали на похоронах і поминках (як символ молитви за душу); для захисту від стихій (громничну свічку запалювали перед іконами під час сильної грози, щоб оберегти оселю від удару блискавки); щоб відвернути хвороби та тривоги (свічку палили під час щирої молитви за одужання близьких або в моменти великої небезпеки).

Для щоденного освітлення приміщень замість воскових свічок виготовляли менше вартісні – сальні – з розтопленого баранячого чи ялового жиру [8]. Тривалий час для освітлення робили саморобні лампи або каганці. Проте поряд із ними використовували і свічки з воску. Каганець – це світильник, що працює на основі згорання олії або лою [15]. Спочатку вони були олійними з часом стали гасовими. Така лампа мала резервуар – не велика посудина, в яку наливали тваринний жир, чи рослинну олію, (соняшникова, ріпакова, конопляна, рижієва та ін.). Через гніт (смужка з домовиготовленої тканини), олія піднімалася по волокнах угору і під дією вогню випаровувалася та згорала. Під час горіння мали освітлення, але жири виділяли сморід, неприємний запах та сажу [15].

У 1853 році фармацевти у львівській аптеці «Під золотою зіркою» винайшли гас і газову лампу [4]. Це стало ще одною альтернативою освітлення приміщень. У справі масового попиту на таку лампу винахідникам несподівано допомогли лікарі. Одного разу у міській лікарні хірурги спробували провести термінову операцію при світлі газової лампи. [2]. Так було доведено, що новий світильник не лише безпечніший а й гігієнічний. Цей випадок у Львові дав поштовх різкому зростанню попиту на гас. Таким чином, газова лампа вирішила проблему освітлення приміщень у XIX столітті, стала товаром для більш заможного прошарку населення [13]. Але ще довгий час поряд із лампами для освітлення використовували свічки.

У складних умовах Першої світової війни із восковими почали застосовувати інший тип свічок. Їх виготовляли із речовин, що забезпечували довготривале та стійке горіння. Такі свічки були розроблені спеціально для використання в умовах війни [14]. Окопні свічки, винайдені ще у Першу світову, використовуються нашими захисниками у сучасній війні. Окопна свічка була пласка і кругла, виготовлена з картону. Її чаша мала діаметр приблизно 5–8 см. і глибиною 1–1,5 см, яка нагадувала своєю формою кришку від банки, а не звичайну воскову свічку. Пласка чаша була наповнена воском або воскоподібним жиром (лоєм). Короткий гніт у центрі запалювався і горів кілька годин. Така окопна свічка – винахід головнокомандувача німецької армії Пауля фон Гінденбурга [14]. Пізнішою моделлю відомої окопної свічки Гінденбурга стала «свічка з жерстяної банки», наповнена воском. Така банка могла мати два гноти в тримачах. Якщо запалювали обидва гноти, утворювалось загальне широке полум'я, яке нагрівало приміщення, що можна було навіть просушити одяг. Окопні свічки використовували також під час Другої світової війни в бомбосховищах або під час відключень електроенергії як аварійне освітлення [15].

У 2014 році з початком російсько-української війни, майже через сто років, окопні свічки трансформувалися і набули популярності серед військових. Вони лишаються важливим джерелом освітлення для захисників, які знаходяться на позиціях та цивільних людей, що працюють в умовах обмеженого доступу до електричних ресурсів. Їх зазвичай можна використовувати в різні пори року та в різних умовах, таких як: дощ, сніг та інші несприятливі погодні умови. Крім освітлення окопні свічки можуть бути використані для обігріву приміщень, підігріву їжі, просушування одягу, передачі сигналів між позиціями, підсвічування карт місцевості. Можуть використовуватися як джерело світла під час рятувальних операцій. Вони горять не яскраво, щоб не привертати увагу ворога. Найчастіше їх розміщують у спеціальних тримачах, які підвішують або ставлять на землю. Сучасні окопні свічки забезпечують надійне і стійке горіння від 4 до 12 годин [12]. Їх виготовляють із воску, парафіну, стеарину волонтери, школярі, пасічники та всі охочі. У металеву бляшанку (часто з під консервів) поміщають пористий матеріал із картонних ящиків, заливають розтопленим воском або парафіном, стеарином. Після охолодження воску, свічка – готова до використання, її передають воїнам [12].

Свічки як джерело освітлення останні десятиріччя не використовували. Їх могли запалити у приміщеннях якщо тимчасово зникло електропостачання. Але наша індустрія дбаючи про добробут людей розпочала випускати безліч їх видів і форм, забарвлення, величини. Вони набули декоративної популярності, стали елементом декору інтер'єру [1]. Деякі під час горіння виділяють приємний аромат, ними ароматизують приміщення, деякі використовуються для нагріву масла у арома лампі. Спеціально виготовляють свічки для тортів на день народження, церковні. Всі вони служать для того щоб символізувати свято, шанувати церемонію, але не для освітлення приміщень.

На сьогоднішній день, під час аварійних відключень світла, цивільне населення України, що знаходяться у тилу, використовує альтернативні джерела електроенергії, в тому числі і свічки, виготовлені з воску та штучних матеріалів. Тому багато пасічників, маючи віск, повернулися до виготовлення свічок у домашніх умовах, продовжуючи традицію своїх попередників. Бджолярі із своїми родинами створюють сукані (качані), мокані, формові, свічки у вигляді фігурок, статуеток, а також окопні – всі з натурального воску. Для виготовлення деяких до воску іноді додають різноманітні трави, квіти роблячи кожен свічку неповторною, унікальною. Таким чином, давнє ремесло – свічкарство відроджується і залишається актуальним.

Отже, воскові свічки виготовлені в домашніх умовах, чи на заводі зберігають у собі символічний зв'язок із минулим, в яких поєднуються давні традиції з сучасними реаліями. Мистецтво виготовлення свічок постійно трансформуються, століттями еволюціонує у формах та застосуванні, при цьому зберігаючи свою основну функцію – перетворюючи своїм полум'ям темряву на світло, даруючи людям затишок, тепло та надію на краще майбутнє [6].

Література:

1. Більше ніж декор: як екологічні свічки стали трендом. URL: <https://lnk.ua/qr/jVWBZr3ek>
2. В Європі могли лише мріяти: який винахід у Львові змінив життя людей. URL: <https://lnk.ua/qr/2V5X1APeM>
3. Виготовлення та використання свічок у релігійних закладах лівобережної Черкащини та Переяславщини. URL: <https://perejaslav.org.ua/istoria/svichok-cherkas-pereyaslav.html>
4. Зех і Лукасевич – львівяни, які винайшли газову лампу та змінили світ. URL: <https://photo-lviv.in.ua/zeh-lukasevych-lviviany-yaki-vynajshly-hasovu-lampu-ta-zminyly-svit/>
5. Історія використання воскових свічок на Західній Україні. URL: <https://lnk.ua/qr/MNj8LKjeE>
6. Історія свічки. URL: <https://bizz.monolith.in.ua/uk/articles/svichky>
7. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. Кн. 1. Т.1. Зимовий цикл. Київ: Обереги. 1994. С. 34.
8. Кримський А. Звенигородщина Шевченкова Батьківщина з погляду етнографічного та діалектичного. Черкаси: Вертикаль. 2009. С. 36.
9. Матеріали до української етнології. *Щорічник*: збірник наукових праць Вип. 15 (18) Київ: 2016. 250 с.
10. Мовна У. Бджільництво: український обрядовий контекст. Львів: 2017. С. 331-332.
11. Народна творчість та етнографія. Київ: 1972. № 2. С. 86-99.
12. Окопна свічка. URL: <https://lnk.ua/qr/B4Oa05yVG>
13. Середньовічна романтика, або свічки та свічкарі давнього Львова <https://photo-lviv.in.ua/serednovichna-romantyka-abo-svichky-ta-svichkari-davnogo-lvova/>
14. Ті хто «дають» світло – професія свічкарів. URL: <https://leopolis.one/uk/eternal/ti-hto-dayut-svitlo-profesiya-svichkariv-4380>
15. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B2%D1%96%D1%87%D0%BA%D0%B0>

СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА

**Maloxat Djumaniyozova
(Tashkent, Uzbekistan)**

PROBLEMS OF USING INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS

The implementation of innovations is becoming an important way to improve the effectiveness of education. The desire to use innovations in education is becoming widespread.

At various stages of its development, society has increasingly imposed new standards and demands on the workforce. This has necessitated the development of the education system. One means of such development is innovative technologies fundamentally new methods and approaches to interaction between teachers and students that ensure the effective achievement of educational results [1].

Innovation is the activity of creating, mastering, using, and disseminating something new, with a purposeful change that introduces new elements into the implementation environment, causing the system to shift from one state to another.

Innovative technologies are the production of a component that is new to the education system.

Innovative technologies in education are the organization of the educational process built on fundamentally new principles, tools, methods, and technologies, enabling the achievement of educational results characterized by:

- the acquisition of the maximum amount of knowledge;
- maximum creative activity;
- a wide range of practical skills and abilities.

The goal of innovative technologies is to develop active, creative individuals in the future, capable of independently constructing and adjusting their educational and cognitive activities. Teachers must develop skills essential in modern society, such as:

- the ability to independently develop and implement an action plan;
- the ability to find the necessary resources (including information) to solve problems and tasks;
- the ability to receive and transmit information and present the results of their work efficiently, effectively, and effectively;
- the ability to use a computer in any situation, regardless of the task;
- the ability to navigate an unfamiliar professional field [2].

The essence of pedagogical innovation lies in the fact that scientific innovations, which drive progress, encompass all areas of human knowledge. Pedagogical innovations are classified and categorized as socio-economic, organizational-managerial, and technical-technological. Pedagogical innovations are one type of social innovation.

A pedagogical innovation is a new development in pedagogy, a targeted, progressive change that introduces new features into the educational environment, improving the characteristics of both its individual components and the educational system as a whole.

Pedagogical innovations can be implemented either through the educational system's own resources (intensive development) or by attracting additional capacity (investments) – new resources, equipment, technologies, and capital expenditures (extensive development).

The combination of intensive and extensive development paths in pedagogical systems enables so-called "integrated innovations," which are built at the intersection of diverse, multi-level pedagogical subsystems and their components. Integrated innovations typically do not appear as contrived, purely superficial measures, but are conscious transformations stemming from deep-seated needs and knowledge of the system. By addressing bottlenecks with the latest technologies, the overall effectiveness of the pedagogical system can be improved.

The main areas and targets of innovative transformations in pedagogy are the development of concepts and strategies for the development of education in educational institutions;

- updating educational content, modifying and developing new teaching and learning technologies;
- improving the management of educational institutions and the education system as a whole, enhancing the training of teaching staff and improving their qualifications;
- designing new models of the educational process;
- ensuring the psychological and environmental safety of students, developing health-preserving teaching technologies;
- ensuring the success of teaching and learning, monitoring the educational process and student development;
- developing new-generation textbooks and teaching aids, etc. [3]

Innovations can be implemented at various levels. The highest level includes innovations that affect the entire pedagogical system.

Progressive innovations arise on a scientific basis and contribute to the advancement of practice.

A fundamentally new and important area has emerged in pedagogical science – the theory of innovations and innovation processes. Educational reforms represent a system of innovations aimed at fundamentally

transforming and improving the functioning, development and self-development of educational institutions and their management systems.

Innovative processes are the creation of pedagogical innovations, processes of quantitative and qualitative transformations reflecting the new state of an object, pedagogical idea, fact, concept, etc., the analysis and comparative evaluation of which, in accordance with existing pedagogical values in society, can serve the interests of the development of the entire educational and pedagogical community. There is an objective relevance for the implementation of new educational technologies, which stems from the tasks they solve:

- 1) adapting the education system to new conditions, creating a diverse market for educational services;
- 2) integrating the country's education system with the global educational system;
- 3) ensuring mutual enrichment of domestic and foreign scientific and methodological schools;
- 4) effectively implementing economic, social, and political reforms;
- 5) developing education based on the recognition of the intrinsic value of the individual and universal human values.

The need to apply innovative teaching methods in the educational process lies in the following:

First, our era is a time of innovation, innovation, and innovation. Every day we encounter new goods and products, new knowledge, and new ideas. And the learning process and teaching methods must reflect this.

Secondly, familiarizing students with innovative teaching methods and their consistent use helps open their thinking to innovation and teach them to be proactive, as these qualities are characteristic of innovative learning.

Thirdly, innovative teaching methods are active learning methods. These teaching methods help develop students' creative and innovative experiences, which ultimately influences the competence of future specialists. The essence of innovation in teaching, and of innovative teaching methods themselves, is also determined by their dynamism and activity. The characteristics of innovative learning include:

- proactive work, anticipating development;
- focus on the individual and their development;
- constant restlessness, i.e., imbalance within the system, particularly within the individual;
- the obligatory presence of creative elements;
- partnership-based relationships: collaboration, co-creation, mutual assistance, and others.

Active teaching methods are essentially interactive, as they evolve from methods of influence into methods of interaction between the teacher and the student. Student engagement enables the development of a proactive approach, including toward knowledge and the learning process.

Through the use of effective teaching technologies, all key communication parameters high motivation, purposefulness, personal meaning, verbal and cognitive activity, personal interest, and student interaction are developed at a high level of understanding. Moreover, without the teacher's influence, these parameters are inert and only come to life through collaboration with the teacher, realized through pedagogical guidance of the educational process. Thus, a professional teacher understands that in class, the student is not an object but an equal partner in the learning process, and therefore must be proficient in numerous and varied educational technologies. This underlies the teacher's creativity and demonstrates a creative approach to organizing the educational process.

In the pedagogical process, the teacher's personality has been and remains a unique factor, without which success is impossible. The effectiveness of a particular technology largely depends on who specifically implements these approaches in teaching practice. Therefore, a unique palette of pedagogical technologies must be developed so that teachers can implement the one that best suits their personality, their individuality, and the fundamental goals of education and the social demands of society.

It can be concluded that an innovative approach to organizing educational activities not only intensifies the learning process but also increases modern students' motivation for learning, stimulates their cognitive interest, enhances the effectiveness of group and independent work, and makes classes attractive and truly modern.

Thus, the use of modern innovative educational technologies, methods, and techniques is an objective necessity and condition for achieving high quality modern education.

References:

1. Uruymagova, O.V. "Modern Innovative Technologies in Developing Students' Communicative Competence." Cand. Sci. (Pedagogical Sciences) Dissertation. Vladikavkaz, 2005.
2. "Network Education. Expertise. Textbooks" Portal.
3. Vishnevsky, Yu.R. "Sociology of Youth." Yekaterinburg, 2010.
4. Azizkhodzhaeva, N.N. "Pedagogical Technologies and Pedagogical Mastery." T., 2003. - 71 pages.
5. Bespalko, V.P. "Pedagogy and Progressive Teaching Technologies." Tashkent, 1995. - 127 pages.
6. Voloshina, N.N. "Creative Pedagogy," No. 3, 2001.
7. <http://nsportal.ru/skola/>

Matluba Raxmonova
(Tashkent, Uzbekistan)

DEVELOPING STUDENTS' VOCABULARY IN ENGLISH CLASSES AT A NON-LINGUISTIC UNIVERSITY

Assessing educational outcomes is an important means of stimulating students' learning. Experience shows that attempts to completely or partially exclude student monitoring from the educational process lead to a decline in the quality of education. Today, the functions of pedagogical assessment are not limited to identifying shortcomings in the organization of the educational process, but are considered a critical analysis conducted with the goal of improving learning outcomes and enhancing the quality of education. [1] It should be noted that assessment and feedback are interrelated and work in tandem.

Bachelor's degree programs at private universities include not only a natural science background but also general humanities knowledge on the scientific foundations of the major/field, including Russian. Vocabulary acquisition is a key challenge in teaching Russian at a private university, as without vocabulary, teachers cannot communicate with their students or engage in any activities to teach them the language in the classroom.

Students' speech will improve if they use the words they know when performing certain activities during class. Russian language classes will be more challenging because they require learning specialized vocabulary. Before introducing specialized words, students must master the general language. The idea of solving the problem of teaching vocabulary in class should be discussed for several reasons.

It is said that language learning can only be effective when a child starts from a very early age, so many of our students are now learning Russian in kindergarten, as their parents strive to give their children a much better education than they did in the past.

Some students continue their Russian language studies during the first stage of secondary school, [2] but this is not mandatory. Parents, teachers, and students usually view these lessons as additional forms of entertainment.

Sometimes parents hire private tutors to effectively teach their children. And for them, learning the language will not be a problem once they enter high school. I will not explain this phenomenon, but rather suggest that the task of the teacher who takes on such students is to unlock their hidden knowledge and get them "speaking Russian" as quickly as possible.

Another problem is related, in particular, to vocabulary instruction. This is a problem for parents of students who were taught Russian during those "difficult times" of their youth, and the only indicator of their language proficiency is a list of words that their children can immediately translate from Uzbek to Russian and vice versa. Unable to see the vocabulary as a whole, they demand columns of individual words with precise translations, dictionaries, or grammar books from the teacher so that they can help their students who "derive no benefit from ESP lessons." This is why it would be wise for Russian language teachers to reconsider their vocabulary teaching methods and adapt them to new approaches. This is why certain vocabulary teaching methods exist in Russian language lessons.

The key to the success of any learning experience is creating a relaxed environment in which students are encouraged to take risks and contribute to their learning success by participating in these activities. This is the guiding principle, regardless of the techniques used. [3]

First of all, teachers should remember that a vocabulary item may consist of several words. Expressions like "How are you" cannot be translated literally, but their meaning should rather be demonstrated and explained as a whole. Such word groups are common and have significant meaning in the language, so it's better to encourage students to write down entire phrases rather than compiling lists of individual words.

When teaching vocabulary items, never discuss their structure and simultaneously teach, for example, "Do you want...?" and "Would you like...?", even though the grammatical form of the latter is significantly more complex.

The function of the two phrases is important here, and it should be clearly explained or given an Uzbek equivalent.

The next important point is the distinction between passive (receptive) and active (productive) vocabulary. When working with a new text, the teacher should explain everything to students, but they should use only those items for exercises that will be useful for production.

Explaining the meaning of lexical units should not involve providing simple equivalents. [4] Rather, teachers should explain the difference in meaning, which requires some effort, but is quite easily done with a picture or a situational demonstration.

Words are often best taught in groups, which facilitates their explanation to the teacher and their assimilation by the students. These groups can be synonyms small-tiny; antonyms hot, cold; complements morning, afternoon, evening; talks parent/child; hyponyms car, van, etc. Vocabulary explanation groups. One of these, already mentioned, is the demonstration group. This is difficult with some words, but the teacher should at least try to accompany the verbal explanation with a physical demonstration. It is very helpful to involve students in the demonstration: the more they are engaged in what is happening during the lesson, the more likely they are to remember effectively. In interactive activities, two students (or groups of students) ask and answer questions to complete a joint task. Games can also be used to reinforce learning and change the tempo as hyponyms of a vehicle.

Teachers should also try to use a variety of abilities that are as attractive as possible.

References:

1. Andreeva, K.D. "Vocabulary Work as an Effective Type of Work in Russian Language Lessons for National Groups." // *Filologiya meseleleri*. Baku, 1994. No. 3.
2. Abdiev, A.A. "The Problem of Teaching Russian to National Groups of the Bashkir School." // *Bulletin of BSU*, 4/2. – Ufa, 2011.
3. Timoshin, Zh.M. "Characteristics of Teaching Foreign Languages in Secondary School." // *Philological Sciences: Questions of Language and Literature*. No. 4, 2008.
4. Solomin, V.V. "Research Issues of Lexical Units of Language." // *Bulletin of Belarus State University – Minsk*, 2017.

Hamudulla Sarsenbayev
(Tashkent, Uzbekistan)

ISSUES OF USING MODERN INNOVATIVE METHODS IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Introduction. Today, the process of globalization requires humanity to develop in line with the times. For this, it is of great importance to further improve the system of learning and teaching foreign languages based on modern methods, as well as to increase motivation for learning foreign languages. It is also advisable for specialists in various fields to know several foreign languages in addition to their native language perfectly and to establish effective communication with their help. In accordance with the resolution of the President of the Republic of Uzbekistan dated May 19, 2025, the Agency for the Popularization of the Study of Foreign Languages was established under the Cabinet of Ministers as part of measures to bring the popularization of the study of foreign languages to a new level in the Republic of Uzbekistan. In today's developing world, most people have the opportunity to speak two or more languages fluently. In terms of learning languages, some languages are easy to learn, while others are more difficult to learn and require more time and effort from people. From a current perspective, as a result of the reforms being implemented in the field of foreign language learning, the number of young people entering language learning is increasing day by day, more than ever before.

Fluency in a foreign language is only part of the necessary content in the process of creating all aspects of language education. In addition to knowledge of a foreign language, it is also important to form knowledge in the student about the national culture of the representatives of the language being studied, such as "Digital Didactics and Culture: Modern Trends, Approaches, Solutions".

Analyzing the above trends, it should be noted that traditional and previously used teaching methods are not enough to comprehensively solve the problems of language education. In the learning process, it is necessary to take into account the age categories of students and the characteristics of their psychological development, along with other factors of modern education.

One of the important aspects of the modern approach to teaching a foreign language is the focus on multilingualism and multicultural education. This process gives students the opportunity to communicate with native speakers, and they learn the language and culture at the same time. As a result, a deeper understanding of foreign culture is formed and intercultural competencies are developed. Many educators emphasize that organizing interactive lessons using innovative technologies plays an important role in encouraging students to think independently, creatively and research. This also allows students to constantly increase their interest in knowledge in the process of pedagogical cooperation.

Theoretical part. In the current era of globalization, the process of teaching foreign languages is constantly evolving. Modern technologies and innovative pedagogical methods help to make this process effective. The article discusses modern approaches to teaching foreign languages, their advantages and practical application. In the modern education system, in contrast to traditional methods, innovative approaches are widely used in the process of teaching foreign languages. These approaches are aimed at increasing the effectiveness of education, increasing students' motivation to learn a language, and developing their communication skills.

Research methods:

1. *Kommunikativ yondashuv*. Ushbu yondashuv o'quvchilarni tilni faqat grammatik qoidalar asosida emas, balki jonli muloqot orqali o'rganishga yo'naltiradi. Asosiy tamoyillar quyidagilardan iborat:

- Using language in real-life situations.
- Using conversations and role-playing games in the language learning process.
- Using interactive methods in communication.

2. Task-based learning. In this method, students develop language skills by completing specific tasks during the language learning process. For example:

- Writing a letter or giving a presentation.
- Discussing ways to solve a problem.
- Using language in real-life situations.

3. Use of digital technologies. Currently, the use of various digital resources in teaching foreign languages is widespread:

- Mobile applications (Duolingo, Memrise, Anki);
- Online platforms (Coursera, EdX, BBC Learning English);
- Language learning systems based on artificial intelligence.

4. CLIL (Content and Language Integrated Learning) Through this method, students learn other subjects along with learning the language. For example, teaching biology or history in English allows language and content to develop together.

5. *Gamifikatsiya (O'yinlashtirish)*. O'yin elementlarini dars jarayoniga kiritish orqali o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish mumkin. Bu quyidagilar orqali amalga oshiriladi:

- Points and rewards system;
- Overcoming challenges through play;
- Reinforcing knowledge through competitions and team games.

Conclusion.

Modern approaches serve to increase the effectiveness of foreign language teaching. With the help of innovative technologies and interactive methods, students' interest in the language learning process increases. In the future, these approaches will develop further and play an important role in improving the quality of education.

Unlike traditional methods, modern approaches make the language learning process natural and interesting through practical communication, interactivity, solving problem situations, and the use of digital technologies.

While the communicative approach teaches students to use language effectively in real life, the constructivist approach gives them the opportunity to gain knowledge through independent thinking and experiments. Through the task-based approach (TBLT), students acquire the language organically in the process of completing targeted tasks. The digital approach, on the other hand, makes the language learning experience of students more interactive and effective using modern technologies and artificial intelligence tools.

Thus, by combining various modern approaches to teaching foreign languages, students' learning process can be more interesting, effective and productive. It is important for teachers to use these methods appropriately and improve the educational process.

References:

1. Decree of the President of the Republic of Uzbekistan. On approval of the Digital Uzbekistan - 2030 strategy and measures for its effective implementation. October 5, 2020, PQ-6079.
2. Pardayeva Z.B., Salomova G.A. The use of modern technologies in teaching foreign languages// Scientific theoretical and methodical journal. ISSN 2992-9024, volume 8, 2024. – 390 p.
3. Abilova Z.J. The use of digital didactics, modern technologies and methods in teaching English// Republican scientific and practical conference "Digital didactics and culture: modern trends, approaches, solutions". Samarkand, 2024. B 247-250.
4. Sobirova Sh. Effective methods of teaching foreign languages (on the example of German). Journal of Academic Research in educational sciences. Volume 2. 2021. – 48 p.
5. Jalolov J. Methodology of teaching a foreign language. – Tashkent, 2012. – 75 p.

**Бакытгуль Абыканова, Саламат Идрисов, Салтанат Шармуханбет,
Улпан Тойкенова, Ляззат Аманкусова, Замзагуль Аманязова,
Аружан Айтимова, Қадыржан Сапаров
(Атырау, Қазақстан)**

РАЗРАБОТКА ГЕЙМИФИЦИРОВАННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ МОДЕЛИ

Предлагаемая в рамках проекта геймифицированная образовательная модель «Путь исследователя» представляет собой многоуровневую систему, обеспечивающую плавный переход от внешней стимуляции (баллы) к внутренней мотивации (познавательный интерес). Она переводит абстрактные принципы безопасности в конкретные игровые слои и спроектирована так, чтобы исключить риск зависимости и сфокусироваться на когнитивном развитии. Архитектура модели декомпозирована на четыре функциональных слоя.

I. Слой «Мета-нарратив» (сюжетный контекст)

Обоснование: создает смысл деятельности (Epic Meaning) согласно К. Вербаху.

Концепция «Карты знаний» (Macro-Level Progression)

Мета-нарратив выступает в роли смысловой оболочки образовательного процесса. В отличие от коммерческой геймификации, ориентированной на развлечение, в данной модели сюжет выполняет роль когнитивного якоря.

В первой версии платформы (MVP) карта выполняет роль интерфейса глобальной навигации. Она заменяет скучное «Оглавление» учебника на интерактивное пространство.

Весь учебный курс представляется как неисследованный континент. Каждая четверть - это отдельный «биомом» или «архипелаг» (например, в математике: «Долина Уравнений», «Пик Геометрии»). Карта проектируется как «открытый мир», разделенный на регионы (модули), каждый из которых

соответствует крупному разделу программы (например, в физике: «Архипелаг механики», «Пустыня термодинамики»).

В начале года карта покрыта «туманом войны». Ученик - это участник научной экспедиции или строитель «Цивилизации знаний». Каждая учебная четверть - это новый «регион» на карте знаний. Ученик - не «игрок», а «Аналитик», «Летописец» или «Исследователь». Это снимает агрессивный соревновательный фон. Вместо соревновательного режима «игрок против игрока» (PvP), мы выбираем ролевую модель исследователя/первооткрывателя.

Когда класс или ученик завершает раздел, туман рассеивается, и регион окрашивается в цвета, соответствующие уровню его освоения.

Внутри регионов находятся иконки конкретных уроков (точки интереса (Nodes)). Их вид меняется: от «запертых ворот» до «сияющего маяка» (когда тема изучена на 100%).

Согласно исследованиям Дж. Флейвелла, понимание своего места в процессе обучения критически важно для саморегуляции.

Карта наглядно показывает, что «география» не заканчивается на границе учебника, а перетекает в «экономику» или «историю».

Ученик видит финальную точку маршрута (цель года). Это снижает тревожность («сколько еще осталось?») и создает чувство предвкушения (anticipation).

Карта знаний является общим пространством для всего класса. На карте отображаются маркеры (командные флаги) общего прогресса. Например, «Ваш класс открыл 40% материка Биологии». Учитель может запустить на карте «временное событие» (события мира (World Events) (например, «Неделя грамотности»), которое подсвечивает определенные зоны карты особым цветом и дает бонусные баллы за активность в этой области. Продвижение по сюжету происходит не за счет скорости, а за счет качества «открытий» (выполненных заданий). Ошибки в тестах интерпретируются не как поражение, а как «недостаток данных для расшифровки», что поощряет повторную попытку (Growth Mindset).

Целью является сбор «артефактов знаний» (выполненные задания) для восстановления общей картины мира. Это соответствует принципу дидактической релевантности (Werbach & Hunter).

Таким образом, интерпретация учебной программы как процесса «научного открытия» или «экспедиции» позволяет перевести академические задачи в категорию «игровых целей» (Epic Meaning по К. Вербаху), снижая уровень стресса при столкновении с трудным материалом.

В результате формируется целостная картина мира, где каждая изученная тема - это «открытая территория» на карте знаний.

II. Основной Слой «Игровой цикл» (Core Loop)

Обоснование: обеспечение состояния «Потока» по М. Чиксентмихайи.

Если «Карта знаний» - это стратегия (куда мы идем), то «Игровой цикл» (Core Loop) - это тактика (что мы делаем каждую минуту).

Этот слой регулирует ритм взаимодействия учащегося с платформой, обеспечивая вхождение в состояние «потока» (Flow по М. Чиксентмихайи).

Основной цикл в нашей модели - это замкнутая петля микрообучения, которая минимизирует сопротивление перед сложной задачей. Мы проектируем его на стыке теории Потока (М. Чиксентмихайи) и теории оперантнообусловливания (но в безопасном формате).

Это повторяющаяся цепочка действий ученика, которая ведет к обучению. В нашей безопасной модели она выглядит так:

1. **Вызов (Challenge).** Это точка входа. Система предъявляет ученику задачу, которая должна соответствовать его текущему уровню «прокачки» (зоны ближайшего развития ученика (по Л.С. Выготскому) в Дереве навыков (соответствует уровням таксономии Блума).

Техническое требование: задача не должна быть слишком легкой (вызывает скуку) или слишком сложной (вызывает тревогу).

Дизайн: ученик видит не «Упражнение №5», а «Миссию: Расшифровка кода» или «Лабораторный тест №1».

2. **Действие (Action).** Это этап активной когнитивной деятельности по поиску и применению решения. Ученик изучает материал (теорию), анализирует данные или решает уравнение.

Внутри этого этапа платформа предоставляет инструменты (калькулятор, справочник, подсказки), чтобы действие не превращалось в «угадывание».

3. **Мгновенная обратная связь (Immediate Feedback),** которая включает верификацию результата системой, исключая накопление ошибок, моментальное получение «очков опыта» (XP) и комментариев системы. Самый критический момент. Согласно Я. Нильсену, задержка в обратной связи разрушает ощущение контроля.

В случае успеха получает визуальное и звуковое подтверждение (негромкий приятный звук, заполнение шкалы XP).

В случае ошибки система не наказывает «минусом», а мгновенно переходит в режим «Скэффолдинга» (поддержки): предлагает наводящий вопрос или ссылку на теорию. Главная функция - поддержание высокой концентрации внимания и предотвращение когнитивной перегрузки.

4. **Фиксация результата (награда) и ожидание (рост) (Reward & Anticipation (Growth))**. Цикл завершается обновлением статуса. Очки опыта (XP) добавляются в шкалу, а в «Дереве навыков» открывается следующий узел или становится ярче текущий.

Здесь складывается эффект Зейгарник, выражающийся в том, что незавершенное Дерево навыков создает легкое когнитивное напряжение - желание «закрыть» следующий узел, что и провоцирует начало нового цикла [23].

Это - получение доступа к новому, более сложному контенту (принцип Потока Чиксентмихайи).

В отличие от аддитивных игр (типа TikTok или мобильных стратегий), предлагаемый игровой цикл CoreLoop, во-первых, детерминирован (награда всегда предсказуема и пропорциональна усилиям. Нет «критических попаданий» или случайных бонусов. Во-вторых, конечен (как только учебная цель на сегодня достигнута, цикл завершается естественным «плато». Мы не используем бесконечные петли). В-третьих, осмыслен (каждое действие в цикле продвигает ученика по «Карте знаний», связывая микро-задачу с глобальной целью).

Проиллюстрируем примером цикла на предмете «Физика» (8 класс).

1. Вызов: Квест «Рассчитай мощность двигателя», чтобы виртуальный вездеход смог подняться на гору.

2. Действие: ученик вводит данные силы и скорости в формулу $P = F \cdot v$.

3. Feedback: если расчет верен - вездеход начинает движение. Если нет - колеса буксуют, а система подсвечивает формулу мощности в справочнике.

4. Результат: узел «Мощность» на Дереве навыков окрашивается в зеленый, ученик получает +50 XP и открывает доступ к квесту «КПД».

III. Слой «Дерево навыков (компетенций)» (Skill Tree & Progress)

Обоснование: визуализация компетентности (SDT Theory: Deci & Ryan).

Если «Игровой цикл» - это сердце платформы, то «Дерево навыков» - это её интеллектуальный скелет.

Вместо традиционного линейного журнала успеваемости, списка тем используется иерархическая структура связей между темами - визуальное «Дерево навыков», аналогичное тем, что используются в RPG-играх.

В традиционной школе прогресс скрыт в журнале. В предлагаемой модели он становится осязаемым и управляемым самим учеником.

В основе этого слоя лежит психологический феномен чувства компетентности (теория самодетерминации Деси и Райана). Когда ученик видит, как «растет» его дерево, он получает дофаминовое подкрепление от осознания собственного роста, а не от случайного приза.

Темы предмета представлены как ветви. Чтобы открыть «Тригонометрию», нужно сначала «прокачать» корень - «Алгебраические основы».

Ученик видит свой личный прогресс, а не свое место в «рейтинге позора». Это исключает FOMO и поддерживает внутреннюю мотивацию (Deci & Ryan).

Иерархия и логические связи (Nodes & Edges) выстраиваются следующим образом.

Фундаментальные темы (например, «Чтение и письмо» или «Арифметические действия»). Без их освоения «ветви» выше остаются заблокированными.

Начиная с 7-8 классов, дерево может разделяться. Например, в математике ученик может сначала углубиться в «Геометрию», а потом вернуться к «Алгебре». Это дает чувство автономии.

Технически это реализуется через «пререквизиты». Чтобы открыть узел «Квантовая физика», нужно подсветить узлы «Атом» и «Энергия».

Визуально репрезентация прогресса выглядит таким образом.

Прогресс отображается только относительно полноты заполнения собственного «Дерева». Сравнение идет с самим собой вчерашним, а не с лидером класса:

Состояние «Заперто» (Locked) - это серый, полупрозрачный узел. Вызывает любопытство, но не дает доступа.

Состояние «В процессе» (In Progress). Узел заполняется цветом постепенно (например, на 30%, 60%). Это визуализирует усилия, а не только финальный результат.

Состояние «Мастерство» (Mastered) выражается в золотистом или ярком свечении узла. Это означает, что тема пройдена без ошибок и может быть «использована» для открытия следующих уровней.

Педагогическая значимость слоя проявляется в том, что, во-первых, отсутствует «линейность»: ученик понимает, что знания - это не список страниц в учебнике, а живая структура, где одно вытекает из другого. Ученик видит, что он не может приступить к теме «Сложные предложения», пока не «прокачал» корень - «Пунктуация». Это наглядно объясняет логику предмета.

Во-вторых, проходит тревожность: дерево разбивает огромный объем программы на маленькие, достижимые шаги. Согласно Я. Нильсену, это снижает порог входа в сложную деятельность. Дерево может иметь «боковые ветви» (задания повышенной сложности или творческие проекты). Выбор ветви дает ученику чувство автономии.

В-третьих, появляется объективность: учитель больше не «ставит оценку», он помогает «активировать узел». Это меняет парадигму отношений с «надзирателя» на «наставника».

Продемонстрируем на примере для «Химии» (8-9 классы):

Корень: «Строение атома».

Ветвь 1: «Периодический закон» → «Свойства металлов» → «Электролиз».

Ветвь 2: «Валентность» → «Типы химических связей» → «Окислительно-восстановительные реакции».

Если ученик не понимает «Валентность», он физически не может перейти к «ОВР». Система мягко возвращает его к корням, предлагая дополнительные квесты в этой зоне.

Это безопасно по следующим причинам:

1. Индивидуальный темп: дерево не «сгорает», не исчезает и не соревнуется с деревом соседа. Оно растет со скоростью ученика.

2. Прозрачность: ученик всегда знает, почему он не может пройти дальше. Это исключает чувство несправедливости, часто возникающее при традиционном оценивании.

3. Отсутствие FOMO: мы не подгоняем ученика лимитированными по времени ветвями. Знания вечны, и дерево ждет своего исследователя.

IV. Слой «Кооперация» («Кооперативные рейды») (Social Mechanics)

Обоснование: Типология игроков Р. Бартла (социальное взаимодействие) и принцип социальной ответственности.

Если «Дерево навыков» - это личный рост, то «Кооперативные рейды» - это превращение класса в единую команду. Мы заменяем механику «Я лучше тебя» на механику «Мы сильнее вместе».

В основе этого слоя лежат исследования Ричарда Бартла (типология игроков-социализаторов) и теория социального конструктивизма Л. С. Выготского.

Для исключения токсичной конкуренции (PvP) и баланса соревновательности, вводятся механики совместного достижения целей Co-op (Playervs Environment):

1. Механика «Общего сундука знаний» (Shared Goal)

Это техническое решение, где прогресс каждого ученика вносит вклад в общую копилку класса.

Класс получает «Общий сундук знаний»: на главной странице класса отображается «Глобальная цель» (например, «Собрать 10 000 очков опыта для запуска спутника»). Сундук откроется только тогда, когда каждый ученик выполнит хотя бы одно задание базового уровня.

Ученик понимает, что его 50 XP - это не просто его оценка, а вклад в общий успех. Дается возможность «дарить» излишки накопленных игровых ресурсов (но не баллов за тесты!) товарищам для кастомизации их аватаров. Это формирует чувство принадлежности и ответственности.

2. Механика «Кооперативного рейда» (PVE – Playervs Environment)

Вместо того чтобы бороться с другом, класс борется с «игровой проблемой».

Например, «Рейд на остров безграмотности». Чтобы остров исчез, класс должен суммарно решить 200 задач по орфографии без ошибок.

Если отличник закончил свое Дерево навыков раньше, он не «выключается», а получает роль «Наставника». Помогая другим (через систему подсказок внутри платформы), он приносит дополнительные бонусы всей команде. Это реализует «обучение через обучение других» (peer-to-peer learning), так как общий успех зависит от вклада каждого. Это реализует принцип социальной кооперации Бартла.

Мы программно исключаем прямую конкуренцию, включая скрытые рейтинги (ученик никогда не видит «Список худших». Он видит только ТОП-3 (как пример для подражания) и свой собственный вклад). Вместо чатов (где возможен буллинг) используются «быстрые реакции». Можно отправить однокласснику «лайк» за прохождение сложной темы или виртуальный «энергетик», если тот долго не может пройти узел.

Согласно Концепции 2023–2029, одной из целей является развитие мягких навыков (Soft Skills). Предлагаемая модель кооперации напрямую развивает коллаборацию (умение работать на общую цель); эмпатию (поддержка тех, кто движется медленнее); лидерство (позитивное наставничество вместо доминирования).

Это безопасно по следующим причинам. Во-первых, нивелируется стресс (слабый ученик не чувствует себя «изгоем», так как любой его вклад (даже минимальный) полезен для общего «рейда»).

Во-вторых, происходит защита от буллинга (отсутствие открытых негативных сравнений и ограниченные возможности для неконтролируемого общения внутри платформы).

В-третьих, появляется позитивное подкрепление (награда за помощь другому ценится в системе выше, чем индивидуалистическое достижение).

Приведем пример «Рейда» для Географии (9 класс):

Цель: «Озеленить регион Казахстана».

Условие: каждый ученик должен пройти модуль «Экология и ресурсы».

Результат: чем больше правильных ответов, тем больше «виртуальных деревьев» появляется на карте региона в кабинете учителя. Если кто-то застрял на теме «Очистные сооружения», наставники могут поделиться с ним «кристаллами знаний» (подсказками), чтобы ускорить процесс.

Приведем другие примеры адаптации под предметы (таблица 2)

Таблиця 2 – **Примеры адаптации под предметы**

Предмет	Игровая метафора (модель)	Тип заданий
История	«Хранители времени»	Восстановление хронологических цепочек как «ремонт реальности».
Математика	«Инженерный корпус»	Решение задач как расчет параметров для запуска космического корабля.
Языки	«Лингвистическая экспедиция»	Изучение слов как расшифровка посланий древних цивилизаций.

Данная четырехслойная структура позволяет платформе функционировать как саморегулируемая образовательная среда и программно исключает возможность использования аддитивных механизмов (полностью находится в IV зеленом квадранте нашей матрицы (Стратегический приоритет), заменяя их устойчивыми педагогическими циклами. В ней нет лутбоксов (награды детерминированы). В ней отсутствуют публичные рейтинги (только личное мастерство и командный вклад).

Ее структура не является произвольной - она представляет собой архитектурный синтез ключевых теорий гейм-дизайна и педагогической психологии, адаптированных под требования безопасности.

Каждый уровень (слой) имеет свое происхождение (таблица 3).

Таблиця 3 – **«Генетика» уровней модели**

Уровень	Источник	Обоснование
Слой «Мета-нарратив» (Сюжет)	Модель D6 Кевина Вербаха и Дэна Хантера (<i>For the Win</i> , 2012).	Вербах выделяет три уровня геймификации: <i>Динамики</i> , <i>Механики</i> и <i>Компоненты</i> . Нарратив (сюжет) - это высший уровень («Динамика»). Мы взяли его оттуда, потому что без общего смысла (зачем я это делаю?) геймификация превращается в бессмысленное нажатие кнопок. Мы заменили «бизнес-цель» Вербаха на «исследовательскую цель» для школы.
Слой «Игровой цикл» (Core Loop)	Теория «Потока» Михая Чиксентмихайи и концепция «Loop Design» в гейм-дизайне.	Чтобы ученик не заскучал (если слишком легко) и не бросил (если слишком сложно), нужен замкнутый цикл: <i>Вызов</i> → <i>Действие</i> → <i>Обратная связь</i> . Это классический инженерный подход к проектированию игр, переложенный на педагогику, чтобы поддерживать концентрацию внимания.
Слой «Дерево навыков» (Skill Tree)	Система прогрессии из жанра RPG (Role-Playing Games) и Таксономия Блума.	В видеоиграх «Деревья навыков» используются для визуализации развития персонажа. Мы адаптировали это как инструмент визуализации компетентности (одна из трех опор теории самодетерминации Деси и Райана). Вместо того чтобы «проходить параграфы», ученик «разблокирует способности». Это дает наглядное чувство роста.
Слой «Кооперация»	Типология игроков Ричарда Бартла (типы «Социализаторы» и «Исследователи»).	Бартл доказал, что для большой группы людей (класса) конкуренция (PvP) комфортна только для 10-20% участников («Киллеров»). Чтобы вовлечь остальных 80%, необходимы механики сотрудничества. Мы взяли это из исследований ММО-игр (массовых онлайн-игр), где успех группы зависит от вклада каждого.

Для интеграции использовался подход «снизу вверх»:

1. Нарратив удерживает интерес на уровне месяца/четверти.
2. Дерево навыков удерживает интерес на уровне темы.
3. Кооперация удерживает интерес внутри коллектива.
4. Игровой цикл удерживает интерес прямо сейчас, во время выполнения задания.

Данная структура является авторской декомпозицией классических моделей геймификации (Вербах, Бартл) через призму педагогических задач и требований безопасности (отказ от аддитивных петель в пользу образовательных циклов).

Статья выполнена в рамках грантового финансирования научно-технической программы AP26101249 «Разработка концепции эффективной и безопасной геймификации школьного образования» (2025-2027 гг.).

Литература:

1. Bartle, R. (1996). Hearts, Clubs, Diamonds, Spades: Players Who Suit MUDs. [Online]. Available at: <https://mud.co.uk/richard/hclds.htm>
2. Pelling, N. The (Short) Pre-History of «Gamification» / N. Pelling. - Text: electronic // The Evolutionary Game. - 2011. - URL: <http://nanodome.com> (date of access: 19.05.2024).
3. Уайсова М.М., Комаров Д.Н. Геймификация как один из возможных методов обучения в системе технического и профессионального образования Республики Казахстан//Электронный научный журнал «Наука и перспективы». 2019. - №4.: Электронный ресурс – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/geymifikatsiya-kak-odin-iz-vozmozhnyh-metodov-obucheniya-v-sisteme-tehnicheskogo-i-professionalnogo-obrazovaniya-respubiki>

4. Омарова М.К., Гелишли Ю. Геймификация профессионального образования: сравнительный анализ существующих фронтов исследования DOI: Том 30 № 1 (117), 2025 <https://pedagogy-vestnik.buketov.edu.kz/pedagogy-vestnik/article/view/1528><https://doi.org/10.31489/2025ped1/178-186>
5. Медетбаева С.А. Использование информационно-компьютерных технологий в игровом обучении химии 6D011200 – «Химия» Диссертация на соискание степени доктора философии (PhD) Алматы, 2023 – 197 с. https://kaznu.kz/docs/docs/diss_medetbayeva.pdf
6. Мусабекова, С. А., Костылева, О. А., Журавлев, С. Н., Ныгызбаева, Р. Ж., & Иманбаева, Г. Н. (2018). Новые технологии-современному образованию: геймификация при обучении медицине. Вестник Казахского национального медицинского университета, (2), 296-299.
7. Токжигитова, Н. К., Садыкова, А. О., Токжигитова, А. Н., & Оспанова, Н. Н. (2024). Педагогические основы использования технологии геймификации по дисциплине «Информатика». Вестник Атырауского университета имени Халела Досмухамедова, 74(3), 142-156.

Діана Вовчанська, Ірина Садова
(Дрогобич, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Формування соціальних умінь учнів початкових класів є одним із пріоритетних завдань сучасної освіти, оскільки саме в молодшому шкільному віці відбувається активне становлення соціальної поведінки дитини. Освітнє середовище школи створює умови для засвоєння норм спілкування, взаємодії та співпраці, що забезпечують успішну соціалізацію учнів [1]. Соціальні уміння є необхідною складовою життєвої компетентності особистості та основою подальшого розвитку соціального досвіду.

Соціальні уміння розглядаються як здатність особистості ефективно взаємодіяти з іншими людьми, дотримуватися соціальних норм, працювати в колективі та відповідально ставитися до власних дій. Для учнів початкових класів вони проявляються в умінні слухати співрозмовника, висловлювати власну думку, домовлятися, виконувати спільні завдання та розв'язувати конфліктні ситуації мирним шляхом [2]. Формування цих умінь має системний характер і здійснюється як у навчальній, так і в позаурочній діяльності.

Освітнє середовище початкової школи охоплює сукупність педагогічних, соціальних та психологічних умов, у яких відбувається розвиток особистості дитини. Взаємини між учителем і учнями, характер комунікації в класі, організація колективної діяльності суттєво впливають на формування соціальних умінь. Демократичний стиль спілкування та партнерська взаємодія сприяють розвитку в учнів уміння співпрацювати та нести відповідальність за спільний результат [3].

Ефективне формування соціальних умінь можливе за умови використання особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів. Доцільним є застосування інтерактивних методів навчання: роботи в парах і групах, рольових ігор, проєктної діяльності, аналізу соціальних ситуацій. Такі методи дозволяють учням на практиці засвоювати соціальні ролі, норми поведінки та навички взаємодії [4].

Важливе місце у формуванні соціальних умінь молодших школярів посідає розвиток комунікативної культури. У процесі навчання учні поступово опановують уміння вести діалог, слухати співрозмовника, коректно висловлювати власні думки та емоції. Систематичне використання мовленнєвих вправ, обговорень та спільного розв'язання завдань сприяє формуванню навичок ефективного спілкування, що є основою соціальної взаємодії [2].

Не менш важливим є формування в учнів умінь співпраці та командної роботи. Залучення дітей до групових форм діяльності допомагає їм усвідомити значення спільної мети, розподілу ролей та взаємної відповідальності за результат роботи. У процесі такої діяльності учні навчаються домовлятися, приймати різні точки зору та конструктивно вирішувати суперечності, що позитивно впливає на розвиток соціальних умінь і згуртованість колективу [4].

Вагомий вплив на формування соціальних умінь має також позакласна діяльність, яка створює додаткові можливості для соціальної активності учнів. Участь у шкільних святах, екскурсіях, творчих та волонтерських заходах сприяє розвитку ініціативності, відповідальності та соціальної зрілості молодших школярів. Такі форми роботи допомагають учням на практиці застосовувати набуті соціальні уміння та сприяють їх успішній інтеграції в соціальне середовище [5].

Отже, формування соціальних умінь учнів початкових класів є важливою складовою освітнього процесу та необхідною умовою успішної соціалізації особистості. Освітнє середовище школи відіграє визначальну роль у цьому процесі, забезпечуючи можливості для розвитку комунікативних, кооперативних і відповідальних форм поведінки. Системне використання інтерактивних методів та створення позитивного психологічного клімату сприяють ефективному розвитку соціальних умінь молодших школярів [5].

Література:

1. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід у початковій освіті: теорія і практика. Київ: Генеза, 2017.
2. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка: підручник. Київ: Знання, 2013.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ: Радянська школа, 1977.
4. Овчарук О. В. Формування соціальної компетентності учнів у навчальному процесі. Київ: Плянди, 2009.
5. Концепція Нової української школи. Київ: МОН України, 2016.

**Габит Кусаинов, Бакытгуль Абыканова, Майрагул Рахметова,
Улпан Тойкенова, Қадыржан Сапаров, Аружан Айтимова,
Мелдір Сүлеймен, Ляззат Аманкусова
(Атырау, Қазақстан)**

ФОРМАЛИЗОВАННЫЙ НАБОР ПРИНЦИПОВ БЕЗОПАСНОЙ ГЕЙМИФИКАЦИИ

В основу принципов заложена разработанная в проекте модель классификации игровых механик по осям «эффективность» и «безопасность».

Схема классификации представляет собой матрицу (квадрант), где каждая игровая механика оценивается по двум независимым критериям: эффективности (отражает дидактическую ценность механики и её влияние на достижение учебных целей (согласно Чиксентмихайи [1; 2] и Лепперу[3], т.е. способности достигать образовательных целей) и психологической безопасности (отражает уровень психологического комфорта, отсутствие этических рисков и рисков аддикции (согласно Скиннеру [4] и Гриффитсу [5])).

Эффективность механики оценивается по её способности переводить учащегося на более высокие уровни таксономии Блума [6; 7]. Механики, стимулирующие только простое воспроизведение (напр., кликеры), относятся к зоне низкой эффективности.

Визуализируем в виде схемы следующим образом (рисунок 1):

Квадрант II: ЗОНА РИСКА (High Effectiveness / Low Safety)	Квадрант I: СТРАТЕГИЧЕСКИЙ ПРИОРИТЕТ (High Effectiveness / High Safety)
«эффективные + небезопасные»	«эффективные + безопасные»
Квадрант IV: ЗОНА ИСКЛЮЧЕНИЯ / ЗАПРЕТА (Low Effectiveness / Low Safety)	Квадрант III: ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ БАЛЛАСТ (Low Effectiveness / High Safety)
«неэффективные + небезопасные»	«безопасные + неэффективные»

Рисунок 1. Матрица верификации геймифицированных моделей по критериям психологической безопасности и дидактической эффективности (на основе синтеза таксономии Блума и теории самодетерминации)

Матрица отбора игровых механик (MoS – Matrix of Safety)

Это квадрант, где по вертикали оценивается образовательный результат (таксономия Блума), а по горизонтали - психологический риск (теория самодетерминации).

Детально опишем каждую из четырех зон этой модели.

Квадрант I: СТРАТЕГИЧЕСКИЙ ПРИОРИТЕТ (High Effectiveness / High Safety)

Механики, поддерживающие внутреннюю мотивацию (бонусные уровни, кооперация). Здесь находятся «Баллы за бонусные задания», «Кооперативные квесты», «Эпическое приключение» (нарратив), кооперативные квесты, уровни мастерства, бонусные задания (Optional Quests). Они эффективны (стимулируют поиск знаний) и безопасны (добровольны, нет риска зависимости). Это «зона поддержки исследователя». Это механики, которые напрямую способствуют росту успеваемости и вовлеченности через смысл и сотрудничество (Бартл [8], Вербах [9; 10]) без риска для психики, не вызывая зависимости. Они стимулируют активное участие, настойчивость и развитие навыков.

Например: начисление баллов за выполнение бонусных и дополнительных заданий. В ходе предварительных исследований, проведенных в рамках проекта, было доказано, что такая механика повышает объем добровольно выполняемой учебной нагрузки, даже если баллы не влияют на итоговую оценку.

Квадрант II: ЗОНА РИСКА (High Effectiveness / Low Safety)

Квадрант II характеризуется высокой вовлеченностью при низкой безопасности. Сюда относятся агрессивные лидерборды (PvP) и механики, эксплуатирующие страх упущенной возможности (FOMO).

Например, начисление баллов только тем, кто сдаст работу в первые 72 часа. Это вызывает стресс, тревожность и формирует нездоровое отношение к учебному процессу.

Они дают результат в оценках, но бьют по психике (FOMO). Их нужно использовать с

осторожністю і лімітовано.

Дают быстрый всплеск активности, но ведут к выгоранию, стрессу и буллингу в классе (Пшибыльский [11]).

Квadrant III: ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ БАЛЛАСТ (Low Effectiveness / High Safety)

Механики, не наносящие вреда, но не имеющие дидактической ценности, направлены на формальное удержание внимания без когнитивного усилия: значки за вход (daily login), аватары без функционала, простое накопление очков опыта (XP) без связи с качеством знаний.

Например: пассивные награды за ежедневный вход в систему (daily login rewards). Они приучают к формализму: ученик заходит в приложение ради бонуса, но не приступает к обучению.

«Значки за вход» - это безопасно, но бесполезно для знаний. Мы их не запрещаем, но и не делаем на них ставку.

Они создают иллюзию игры, но не ведут к глубокому обучению (Детердинг [12]).

Квadrant IV: ЗОНА ИСКЛЮЧЕНИЯ / ЗАПРЕТА (Low Effectiveness / Low Safety)

Здесь относятся механики, основанные на прерывистом подкреплении с переменным вознаграждением Скиннера [4]: «лутбоксы», «ставки», «случайные награды», «колесо удачи», ставки на результат тестов.

В нашем проекте они официально признаются недопустимыми.

Механики, которые должны быть полностью запрещены в образовательной среде, т.к. прямое заимствование азартных механик ведет к зависимости.

Например: лутбоксы и ставки на баллы. Использование механизмов случайного вознаграждения провоцирует развитие азартного поведения и противоречит фундаментальным целям образования.

Это прямой путь к игровой аддикции через дофаминовые петли (Скиннер [4], Гриффитс [5]).

Методологическое значение схемы

Эта модель служит фильтром для педагога при проектировании уроков. Она позволяет не просто «играть» на уроке, а осознанно выбирать инструменты, которые:

1. Повышают мотивацию и концентрацию внимания.
2. Развивают критическое мышление и сотрудничество.
3. Обеспечивают психологическое благополучие и кибербезопасность учащихся.

В контексте нашего исследования предлагаем формализованный набор принципов безопасной геймификации, учитывающий психологические, педагогические и этические аспекты.

Педагогические принципы ставят в приоритет образовательную цель

1. *Принцип дидактической целесообразности* предполагает, что любая игровая механика должна служить достижению конкретного образовательного результата, а не просто удержанию внимания (борьба с «геймификацией ради геймификации»). В частности, принцип дидактической релевантности (Narrative-Content Fit) опирается на иерархическую модель игровых элементов, предложенную Werbach & Hunter [9]. Согласно их подходу, механики (соревнование, обратная связь) должны быть жестко подчинены динамике и общей цели системы. Это исключает использование «пустых» наград, не связанных с когнитивным развитием учащегося.

2. *Принцип содержательной глубины* полагает, что геймификация не должна упрощать учебный материал до примитивных реакций. Важно сохранять баланс между вовлеченностью и когнитивной нагрузкой.

3. *Принцип инклюзивности и равного доступа* говорит о том, что модели геймификации должны быть адаптированы к различным технологическим возможностям учащихся, чтобы не усугублять цифровое неравенство.

Психологические принципы обеспечивают психологическую безопасность

1. *Принцип доминирования внутренней мотивации* считает, что игровые элементы (значки, очки) должны поддерживать интерес к самому предмету, а не заменять его погоней за внешними наградами.

2. *Отказ от деструктивных механик (Anti-FOMO)* означает запрет на использование страха упущенной возможности (ограниченные по времени задания, вызывающие стресс и тревожность).

3. *Баланс соревновательности и кооперации* понимается следующим образом: чтобы избежать демотивации учащихся в нижней части рейтинга, необходимо внедрять механики совместного достижения целей, где успех группы важнее индивидуальной победы.

4. *Профилактика игровой аддикции* предусматривает исключение механик со случайным вознаграждением (аналогов азартных игр), которые могут спровоцировать развитие зависимого поведения.

Этические и технические принципы направлены на кибербезопасность и данные

1. *Принцип прозрачности и обратной связи* предполагает, что учащийся должен немедленно получать информацию о своем прогрессе и понимать, за какие конкретные действия начислены бонусы.

2. *Защита персональных данных* говорит о том, что геймифицированные платформы должны обеспечивать полную конфиденциальность достижений и личной информации учащихся, исключая риски киберугроз.

3. *Добровольность участия* означает, что учащиеся и их родители должны быть информированы о методах геймификации и иметь право на выбор альтернативных (традиционных) форм контроля, если игровые элементы вызывают дискомфорт.

Соблюдение данного набора принципов трансформирует геймификацию из инструмента «удержания пользователя» в инструмент «поддержки исследователя». Это создает устойчивую модель, соответствующую «Концепции развития дошкольного, общего среднего, технического и профессионального образования РК на 2023–2029 годы» [13].

Статья выполнена в рамках грантового финансирования научно-технической программы AP26101249 «Разработка концепции эффективной и безопасной геймификации школьного образования» (2025-2027 гг.).

Литература:

1. Csikszentmihalyi, M. (1990). Flow: The Psychology of Optimal Experience. New York: Harper & Row.
2. Чиксентмихайи, М. Поток: Психология оптимального переживания / М. Чиксентмихайи; пер. с англ. - М.: Альпина нон-фикшн, 2011. - 461 с.
3. Lepper, M. R., Greene, D., & Nisbett, R. E. (1973). Undermining children's intrinsic interest with extrinsic reward: A test of the «over justification» hypothesis. Journal of Personality and Social Psychology, 28(1), 129-137.
4. Skinner, B. F. (1953). Science and Human Behavior. New York: Macmillan.
5. Griffiths, M. D. (2018). Is the use of loot boxes in video games a form of gambling? GamingLawReview, 22(1), 52-54.
6. Bloom, B. S. Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals / B. S. Bloom. - New York: Longmans, Green, 1956. - 207 p.
7. Anderson, L. W. A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives / L. W. Anderson, D. R. Krathwohl. - New York: Longman, 2001. - 352 p.
8. Bartle, R. (1996). Hearts, Clubs, Diamonds, Spades: Players Who Suit MUDs. [Online]. Available at: <https://mud.co.uk/richard/hclds.htm>
9. Werbach, K., & Hunter, D. (2012). For the Win: How Game Thinking Can Revolutionize Your Business. Philadelphia: Wharton Digital Press.
10. Вербх, К. Вовлекай и властвуй. Игровое мышление на службе бизнеса / К. Вербх, Д. Хантер; пер. с англ. - М.: Манн, Иванов и Фербер, 2015. - 224 с.
11. Przybylski, A. K., Murayama, K., DeHaan, C. R., & Gladwell, V. (2013). Motivational, emotional, and behavioral correlates of fear of missing out. Computers in Human Behavior, 29(4), 1841-1848.
12. Deterding, S., Dixon, D., Khaled, R., & Nacke, L. (2011). From game design elements to game fulness: defining «gamification». Proceedings of the 15th International Academic Mind Trek Conference: Envisioning Future Media Environments, 9-15.
13. Об утверждении Концепции дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023–2029 годы. Постановление Правительства Республики Казахстан от 28 марта 2023 года № 249. [Электронный ресурс]. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000249>.

Вікторія Кусій
(Дрогобич, Україна)

РОЗВИТОК НАВИЧОК ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Сучасна початкова освіта в Україні орієнтована на формування компетентної, активної та самостійної особистості учня. Одним із важливих напрямів реалізації цього завдання є розвиток навичок дослідницької діяльності молодших школярів. Дослідницька діяльність сприяє формуванню пізнавального інтересу, критичного мислення, умінь аналізувати, порівнювати, робити висновки та застосовувати набуті знання на практиці. Саме в початковій школі закладаються основи дослідницької культури, що надалі визначає успішність навчання учнів у середній та старшій школі [1].

Дослідницька діяльність у початковій школі розглядається як особливий вид навчально-пізнавальної діяльності, спрямованої на самостійне або частково самостійне здобуття знань шляхом спостереження, експериментування, постановки запитань і пошуку відповідей на них. На думку науковців, залучення молодших школярів до пошуково-дослідницької діяльності сприяє розвитку вміння вчитися, формує активну пізнавальну позицію та підвищує мотивацію до навчання.

Дослідницькі навички включають умінь бачити проблему, формулювати гіпотези, добирати способи дослідження, аналізувати отримані результати та робити узагальнення. Вони формуються поступово з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів [3].

Ефективний розвиток дослідницьких навичок молодших школярів можливий за умови створення відповідного освітнього середовища. До основних педагогічних умов належать:

- систематичне використання проблемних та пошукових завдань;
- залучення учнів до міні-досліджень і навчальних проєктів;
- інтеграція дослідницької діяльності з різними освітніми галузями;
- створення атмосфери співпраці та підтримки на уроці [1].

Дослідження показують, що особливо ефективними є прості дослідницькі проекти, адаптовані до вікових можливостей молодших школярів, які дозволяють перетворити навчання на захопливий процес пізнання.

У початкових класах доцільно використовувати такі методи і форми роботи: спостереження, досліди, навчальні експерименти, екскурсії, роботу з природними об'єктами, розв'язання проблемних завдань. Значну роль відіграють інтегровані уроки, на яких учні мають змогу застосовувати знання з різних предметів для розв'язання дослідницьких задач [4].

Учитель у цьому процесі виступає не лише джерелом знань, а й організатором, консультантом і наставником, який спрямовує діяльність учнів, підтримує їхню ініціативу та заохочує до самостійного пошуку [2].

Важливим чинником розвитку дослідницької діяльності учнів початкових класів є міжпредметна інтеграція. Поєднання змісту різних навчальних предметів (мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної та соціальної освітніх галузей) створює умови для цілісного сприйняття світу та сприяє формуванню в учнів умінь застосовувати знання в нових навчальних і життєвих ситуаціях. Під час інтегрованих уроків та проектів молодші школярі навчаються ставити запитання, шукати інформацію з різних джерел, порівнювати факти та робити обґрунтовані висновки.

Наприклад, під час вивчення тем з природознавства учні можуть проводити прості спостереження за природними явищами, фіксувати результати у вигляді таблиць або малюнків, а на уроках української мови — описувати результати своїх досліджень у формі усних чи письмових висловлювань. Такий підхід сприяє не лише розвитку дослідницьких навичок, а й формуванню комунікативної компетентності та навичок самопрезентації результатів власної діяльності.

З огляду на вікові особливості молодших школярів, значну роль у формуванні дослідницьких навичок відіграють ігрові технології. Навчальна гра, рольові ситуації, дидактичні ігри з елементами пошуку та експериментування допомагають знизити навчальне навантаження, підвищити інтерес до пізнавальної діяльності та активізувати мислення учнів. У процесі гри діти непомітно для себе навчаються аналізувати інформацію, прогнозувати результати, перевіряти власні припущення та співпрацювати з однокласниками.

Використання ігрових та дослідницьких методів у комплексі сприяє формуванню позитивної мотивації до навчання та створює сприятливі умови для розвитку творчих здібностей учнів. Таким чином, дослідницька діяльність у початковій школі набуває не лише навчального, а й виховного значення, оскільки формує в дітей відповідальність, наполегливість та інтерес до пізнання навколишнього світу.

Отже, розвиток навичок дослідницької діяльності учнів початкових класів є важливою складовою сучасного освітнього процесу. Систематичне впровадження дослідницьких методів навчання сприяє формуванню в учнів пізнавальної активності, самостійності, творчого та критичного мислення. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від професійної майстерності вчителя, створення сприятливих педагогічних умов та цілеспрямованої організації навчально-дослідницької діяльності.

Література:

1. Пошуково-дослідницька діяльність у початковій школі як інструмент розвитку дитини. Naurok, 2023.
2. Формування дослідницьких навичок у молодших школярів: прості проекти з великим ефектом. Vseosvita, 2025.
3. Черненко Г. М. Формування дослідницьких умінь у молодших школярів при вивченні природознавства. Педагогічні науки, 2013. С. 23.
4. Дослідницька діяльність учнів початкової школи на уроках. УДПУ, 2018. С. 23-45.

Галина Мига
(Дрогобич, Україна)

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Сучасна система початкової освіти орієнтована на формування ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості в умовах інформаційного суспільства. Однією з таких компетентностей є критичне мислення, яке забезпечує здатність учнів аналізувати інформацію, оцінювати її достовірність, робити самостійні висновки та приймати обґрунтовані рішення. Формування критичного мислення учнів початкових класів є актуальним завданням Нової української школи, оскільки саме в молодшому шкільному віці закладаються основи пізнавальної самостійності та активної навчальної позиції [1].

У педагогічній науці критичне мислення розглядається як складний інтелектуальний процес, що включає аналіз, синтез, оцінювання інформації та рефлексію власної пізнавальної діяльності. Воно передбачає здатність ставити запитання, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, аргументувати власну думку та толерантно сприймати альтернативні погляди [2]. Для учнів початкових класів критичне мислення формується на елементарному рівні через роботу з конкретними прикладами, життєвими ситуаціями та наочним матеріалом.

Ефективне формування критичного мислення молодших школярів можливе за умови створення

відповідних педагогічних умов. До них належать використання проблемного навчання, організація діалогічної взаємодії між учителем і учнями, залучення дітей до обговорення навчальних ситуацій та стимулювання рефлексії. Важливою умовою є також добір навчальних завдань, які потребують не відтворення знань, а їх осмислення та застосування у нових умовах [3].

Особливе значення має психологічно безпечне освітнє середовище, у якому учень не боїться висловлювати власну думку, помилятися та ставити запитання. Такий підхід сприяє розвитку пізнавальної активності та самостійності мислення [4].

У початкових класах доцільно використовувати методи і прийоми, адаптовані до вікових особливостей учнів. Серед них: «мозковий штурм», робота з проблемними запитаннями, аналіз казкових і навчальних ситуацій, метод «Запитання - відповідь», складання асоціативних схем, порівняння та узагальнення. Ефективними є також інтерактивні форми навчання, зокрема робота в парах і групах, навчальні ігри та мініпроекти [5].

Значну роль відіграє рефлексія, яка допомагає учням усвідомити власні мисленнєві дії, оцінити результати навчальної діяльності та визначити шляхи подальшого вдосконалення.

Ефективне формування критичного мислення в початковій школі потребує створення певних педагогічних умов. До них належать:

- Використання проблемного навчання та ситуацій, що стимулюють мислення через пошук відповідей на питання;
- Застосування інтерактивних методів: дискусії, дебати, навчальні проекти та групова робота;
- Підтримка самостійності учнів у навчальному процесі, що сприяє розвитку рефлексії та внутрішньої мотивації до пізнання;
- Інтеграція критичного мислення у різні предметні галузі, що дозволяє учням переносити навички з одного контексту в інший [4].

Дослідження також показують, що використання медіаосвітніх засобів у навчальному процесі сприяє розвитку рефлексивності та критичного мислення учнів, оскільки діти вчаться аналізувати інформацію з різних джерел та приймати рішення на основі доказів [5].

Отже, формування критичного мислення учнів початкових класів є важливим компонентом сучасного освітнього процесу. Цілеспрямоване використання проблемних, інтерактивних та рефлексивних методів навчання сприяє розвитку аналітичних умінь, самостійності та відповідального ставлення до навчання. Розвиток критичного мислення в початковій школі створює основу для успішного навчання учнів упродовж усього життя та їхньої активної участі в суспільстві.

Література:

1. Бібік Н. М. Формування ключових компетентностей учнів початкової школи. Київ: Генеза, 2018.
2. Пометун О. І., Пирожено Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ: А.С.К., 2004.
3. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти. Київ: Грамота, 2012.
4. Кремень В. Г. Філософія освіти XXI століття. Київ: Знання, 2008.
5. Державний стандарт початкової освіти. Київ, 2018.

Сергій Пилипенко, Ірина Садова
(Дрогобич, Україна)

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У сучасному суспільстві, що характеризується культурним, соціальним та світоглядним різноманіттям, особливої актуальності набуває проблема формування толерантності підростаючого покоління. Початкова школа є важливим етапом соціалізації дитини, під час якого закладаються основи моральних цінностей, норм поведінки та ставлення до інших людей. Саме в молодшому шкільному віці формується здатність до співпраці, взаємоповаги та прийняття відмінностей, що робить проблему формування толерантності учнів початкових класів надзвичайно важливою [1].

Толерантність у педагогічному розумінні трактується як моральна якість особистості, що виявляється у повазі до думок, почуттів, переконань та способу життя інших людей, незалежно від їхніх індивідуальних відмінностей. Вона передбачає вміння слухати, співпереживати, співпрацювати та конструктивно розв'язувати конфлікти [2]. Для молодших школярів толерантність проявляється у доброзичливому ставленні до однокласників, готовності допомагати, приймати правила колективу та визнавати право іншого на власну думку.

Ефективне формування толерантності в учнів початкових класів можливе за умови цілеспрямованої виховної роботи та створення сприятливого освітнього середовища. До основних педагогічних умов належать:

- гуманістична спрямованість освітнього процесу;
- особистісно орієнтований підхід до навчання і виховання;
- формування позитивного мікроклімату в учнівському колективі;
- приклад толерантної поведінки з боку вчителя [3].

Важливу роль відіграє співпраця школи з батьками, оскільки саме сім'я є першим соціальним середовищем, у якому дитина засвоює моделі взаємодії з іншими людьми.

У початкових класах доцільно використовувати методи і форми роботи, які відповідають віковим особливостям учнів. Серед них: бесіди на морально-етичні теми, рольові та сюжетно-ігрові ігри, аналіз казок і життєвих ситуацій, колективні творчі справи, робота в парах і групах. Значний виховний потенціал мають інтегровані уроки та позакласні заходи, спрямовані на розвиток емпатії, взаємоповаги та співробітництва [4].

Ефективним є залучення учнів до обговорення конфліктних ситуацій та пошуку шляхів їх мирного розв'язання, що сприяє розвитку навичок ненасильницького спілкування та соціальної відповідальності [5].

Важливим аспектом формування толерантності учнів початкових класів є розвиток емоційного інтелекту. Уміння розпізнавати власні емоції та емоції інших людей, співпереживати, контролювати негативні прояви поведінки сприяє формуванню доброзичливих взаємин у дитячому колективі. Через спеціально організовані вправи, обговорення почуттів героїв літературних творів та рефлексивні бесіди учні навчаються розуміти різноманітність емоційних станів і приймати індивідуальні особливості однокласників.

Значну роль у вихованні толерантності відіграє використання навчальних ситуацій, наближених до реального життя. Аналіз конфліктних ситуацій, що виникають у шкільному середовищі, сприяє формуванню в учнів навичок конструктивного діалогу, компромісу та відповідального прийняття рішень. Учні вчать аргументувати власну позицію, слухати співрозмовника та шукати спільні шляхи розв'язання проблем, що є важливими складовими толерантної поведінки [4].

Не менш важливим є формування толерантності засобами позакласної та позашкільної діяльності. Участь у колективних творчих справах, благодійних акціях, спільних проєктах і святах сприяє розвитку в учнів почуття єдності, взаємодопомоги та соціальної відповідальності. Така діяльність допомагає молодшим школярам усвідомити цінність кожної особистості та значущість співпраці у досягненні спільної мети [5].

Отже, формування толерантності учнів початкових класів є важливою складовою виховного процесу сучасної школи. Систематична та цілеспрямована робота з використанням гуманістичних, інтерактивних та особистісно орієнтованих методів сприяє розвитку в дітей поваги до інших, здатності до співпраці та конструктивної взаємодії. Виховання толерантної особистості в початковій школі створює передумови для гармонійного розвитку дитини та її успішної інтеграції в суспільство.

Література:

1. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової школи. Київ: Богдан, 2014.
2. Кремень В. Г. Освіта і толерантність у сучасному суспільстві. Київ: Знання, 2010.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: гуманістичний підхід. Київ: Либідь, 2003.
4. Пометун О. І. Виховання толерантності учнів у сучасній школі. Київ: Генеза, 2016.
5. Державний стандарт початкової освіти. Київ, 2018.

Анна Полякова
(Верхньодніпровськ, Україна)

СУЧАСНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У сучасному світі вивчення іноземних мов є не лише формальним засвоєнням граматичних правил і лексики, а передусім формуванням комунікативної компетентності, здатності інтегруватися у міжкультурний простір, розвивати критичне мислення та автономне навчання. Уміння ефективно користуватися іноземною мовою дедалі більше визначає освітню та професійну мобільність особистості, її конкурентоспроможність на ринку праці та готовність до участі в міжнародному академічному й культурному обміні. Іноземна мова стає інструментом доступу до глобальних інформаційних ресурсів, наукових досягнень і професійних спільнот, а отже — важливою складовою особистісного розвитку. Саме такі компетентності визначені як ключові результати освітнього процесу в межах реформи Нової української школи (НУШ), ініційованої Міністерством освіти і науки України з метою модернізації загальної середньої освіти відповідно до викликів XXI століття [1]. Реформа передбачає не лише оновлення змісту навчальних програм, а й зміну освітньої парадигми, що ґрунтується на принципах дитиноцентризму, педагогіки партнерства та компетентнісного підходу. Учень розглядається як активний суб'єкт навчання, здатний до самостійного пізнання, аналізу інформації, критичного осмислення фактів і прийняття відповідальних рішень. Такий підхід орієнтований на формування особистості, яка вміє вчитися впродовж життя, ефективно взаємодіяти з іншими та адаптуватися до змін [1].

Освітня реформа НУШ утверджує компетентнісний підхід, у межах якого знання не є самоціллю, а виступають засобом формування здатності діяти в реальних життєвих ситуаціях [1]. Це безпосередньо впливає на організацію навчання іноземної мови, оскільки акцент переноситься з механічного відтворення правил на практичне використання мовних засобів у комунікативних умовах. Відхід від граматико-

перекладного підходу до діяльнісних моделей навчання сприяє розвитку мовленнєвої, соціокультурної, комунікативної та особистісної компетентностей. Особливої актуальності набуває формування міжкультурної компетентності — здатності ефективно взаємодіяти з представниками інших культур, розуміти їхні цінності та традиції, усвідомлювати власну культурну ідентичність [3]. У цьому контексті іншомовна освіта виконує не лише навчальну, а й соціально-виховну функцію, формуючи відкритість, толерантність і готовність до діалогу.

Комунікативно орієнтоване навчання (Communicative Language Teaching) посідає провідне місце серед сучасних методів викладання іноземних мов [5, с. 34–39]. Його основною метою є формування здатності учнів до реального іншомовного спілкування через створення умов, максимально наближених до автентичного мовного середовища. Діалоги, дискусії, рольові ігри, моделювання життєвих ситуацій та робота з автентичними текстами забезпечують інтеграцію всіх видів мовленнєвої діяльності. Аналітично можна зазначити, що ефективність цього підходу полягає у формуванні практичних умінь і розвитку внутрішньої мотивації учнів, оскільки мова використовується як інструмент досягнення конкретної комунікативної мети. Такий підхід узгоджується із загальними принципами НУШ, що передбачають активну участь учня в навчальному процесі та поєднання знань із практикою [1].

Інтегроване навчання (CLIL — Content and Language Integrated Learning) поглиблює діяльнісний характер іншомовної освіти, поєднуючи мовний і предметний компоненти [6, с. 22–27]. У межах цього підходу іноземна мова стає засобом засвоєння змісту інших навчальних дисциплін, що сприяє формуванню міждисциплінарних зв'язків і розвитку когнітивних здібностей. Учні працюють із предметним матеріалом іншою мовою, що стимулює аналітичне мислення та здатність оперувати поняттями в різних контекстах. Таким чином, CLIL відповідає стратегічній ідеї НУШ щодо інтеграції знань і формування цілісного бачення світу.

Змішане навчання (Blended Learning) є відповіддю на виклики цифровізації сучасної освіти [7, с. 45–50]. Поєднання традиційних занять із використанням онлайн-платформ і мультимедійних ресурсів забезпечує гнучкість навчального процесу та можливість індивідуалізації. Учні отримують доступ до автентичних матеріалів, інтерактивних вправ і міжнародних освітніх ресурсів, що підвищує їхню мотивацію та розширює освітній простір. Водночас цифрові інструменти сприяють розвитку інформаційної грамотності та навичок самостійної роботи. Аналітичний аспект цього підходу полягає в тому, що він формує нову культуру навчання, де поєднуються традиційні та інноваційні методи.

Проектне навчання також відповідає компетентнісній парадигмі НУШ [9, с. 15–21]. Робота над проектами передбачає створення конкретного продукту іноземною мовою — презентації, дослідницької роботи чи мультимедійного матеріалу. У процесі такої діяльності інтегруються мовні знання, навички планування, аналізу інформації та публічного представлення результатів. Використання імерсивних технологій — віртуальної та доповненої реальності — підсилює ефект занурення у мовне середовище та моделює реальні ситуації спілкування [7, с. 45–50]. Це сприяє формуванню стійкої мотивації та позитивного емоційного досвіду навчання.

Окремої уваги заслуговує питання оцінювання результатів навчання. У межах компетентнісного підходу дедалі більшого значення набуває формувальне оцінювання, яке орієнтується не лише на фіксацію результату, а й на підтримку навчального поступу учня. Самооцінювання та взаємооцінювання сприяють розвитку рефлексії та відповідальності за власні досягнення. Такий підхід узгоджується з рекомендаціями Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (CEFR), які визначають рівні володіння мовою через опис реальних комунікативних умінь [10]. Використання дескрипторів CEFR у практиці НУШ дозволяє зробити оцінювання більш прозорим, об'єктивним і орієнтованим на практичні результати.

Професійна підготовка вчителя є ключовою умовою успішного впровадження сучасних методів. Педагог має володіти методичними компетентностями, цифровими навичками та здатністю до постійного професійного розвитку [4, с. 12–18]. У межах НУШ учитель виступає фасилітатором і партнером, який організовує освітній процес на засадах співпраці, підтримки та довіри [2]. Його готовність до інновацій і вміння адаптувати сучасні методики до конкретних умов навчання визначають ефективність реалізації освітніх реформ.

Отже, сучасні методи викладання іноземних мов органічно поєднуються з основними засадами Нової української школи — компетентнісністю, діяльнісним підходом, партнерською взаємодією та особистісною орієнтацією навчання [1]. Їх системний аналіз засвідчує, що ефективність іншомовної освіти залежить не від застосування окремої методики, а від цілісної педагогічної стратегії, у якій різні підходи взаємодіють і доповнюють один одного.

Комунікативний підхід забезпечує практичну спрямованість навчання та формує здатність учнів діяти в реальних мовленнєвих ситуаціях. CLIL розширює освітній простір, інтегруючи мовні й предметні знання та сприяючи розвитку когнітивної гнучкості. Змішане навчання відповідає вимогам цифрової епохи, забезпечуючи індивідуалізацію освітньої траєкторії та формування інформаційної компетентності. Проектна діяльність розвиває творчість, критичне мислення та навички співпраці, а формувальне оцінювання сприяє усвідомленню особистого прогресу й формуванню відповідальності за результати навчання [6, с. 22–27].

Водночас важливо підкреслити, що успішність впровадження зазначених методів значною мірою залежить від професійної готовності вчителя, рівня методичного забезпечення та створення сприятливого

освітнього середовища. Інновації не можуть бути ефективними без педагогічної рефлексії, постійного аналізу результатів і гнучкої адаптації методів до потреб конкретної аудиторії. Саме тому реформування іншомовної освіти слід розглядати як безперервний процес удосконалення, що потребує системної підтримки з боку держави, освітніх інституцій і наукової спільноти [8].

Таким чином, сучасна іншомовна освіта в контексті НУШ спрямована не лише на формування мовних умінь, а й на розвиток особистості, здатної до міжкультурної комунікації, критичного мислення та навчання впродовж життя. Її стратегічна мета полягає у підготовці покоління, яке зможе ефективно діяти в умовах глобалізованого світу, використовуючи іноземну мову як інструмент професійного, академічного та особистісного зростання. Саме комплексність, послідовність і науково обґрунтований підхід до впровадження сучасних методик забезпечують перспективність і сталість освітніх змін, передбачених концепцією Нової української школи [1].

Джерела та література:

1. Гудима Г. Б. Сучасні методи викладання іноземних мов у закладах вищої освіти. Педагогіка і психологія. URL: <https://journals.megu.rovno.ua/index.php/ped-psyh/article/view/53>
2. Інститут цифровізації освіти НАПН України. Conference on сучасні методики навчання іноземних мов і перекладу в Україні. URL: <https://iitlt.gov.ua/>
3. Кудря М. М. Проектне навчання. Освіта та розвиток обдарованої особистості. URL: <https://osvita.eeipsy.org/index.php/eeip/article/view/576>
4. Методичні трансформації у підготовці студентів до викладання іноземних мов у школі. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. URL: <https://pednauk.cusu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/1236>
5. Міністерство освіти і науки України. Нова українська школа — концепція реформи та зміни у освіті. URL: <https://mon.gov.ua/nova-ukrainska-shkola>
6. Нова українська школа. МОН запускає оновлення навчання іноземним мовам заради міжкультурної компетентності. URL: <https://nus.org.ua/2025/04/21/mon-zapuskaye-onovlennya-navchannya-inozemnym-movam-yak-zminytsya-inshomovna-osvita-v-ukrayini/>
7. Bilingual education method: Teaching foreign languages through art (CLIL and ESL/ELL). Філологічні студії. URL: <https://journal.kdpu.edu.ua/filstd/en/article/view/8156>
8. Eurydice. Reform of General Secondary Education – the New Ukrainian School. 2024. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/news/ukraine-reform-general-secondary-education-new-ukrainian-school>
9. Labenko O. From traditional method to task-based approach: A critical analysis of foreign language teaching methods. Semantics and Language Education Journal. URL: <https://semantics.knu.ua/en/article/view/810>
10. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume. Strasbourg, 2020. URL: <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages>

Науковий керівник: Гончарова Ольга Анатоліївна

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри германської філології та методики викладання германських мов, начальниця відділу міжнародних зв'язків та проектної діяльності Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, координаторка модуля Жана Моне

Ибрагим Турсунов
(Ташкент, Узбекистан)

ОБУЧЕНИЕ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ В НЕФИЛОЛОГИЧЕСКИХ НАПРАВЛЕНИЯХ ВУЗОВ

Введение. Преподавание иностранных языков по нефилологическим направлениям требует адаптации методов к профессиональным целям студентов с помощью обучения на основе содержания (СВИ), интеграции языка с конкретным предметом и внедрения технологий, чтобы сделать обучение более эффективным и интересным.

Ключевые стратегии включают в себя упор на практическую, специализированную лексику и навыки общения, использование реальных материалов и применение таких методов, как обучение на основе задач и «перевернутый класс», для максимально эффективного использования ограниченного времени занятий. Междисциплинарное сотрудничество между преподавателями лингвистики и предметников также имеет решающее значение для успеха.

При организации учебного процесса в нефилологических вузах преподаватели иностранных языков сталкиваются с рядом проблем, таких как: повышение интереса студентов к изучаемому языку и организационная связь изучаемого языка с профессиональными навыками.

Интеграция различных научных дисциплин и организация этих занятий, а также критерии отбора упражнений с использованием соответствующей терминологии, применение на практике и организация последовательности интеграции навыков разговорной речи, письма, чтения и аудирования в профессионально-ориентированном обучении требуют большого труда. [1]

Самая большая сложность в решении этих вопросов заключается в том, что преподавателям образовательных курсов необходимо как владение английским языком, так и методикой его преподавания, а также знание специфики деятельности специалиста в профессиональной сфере.

Основные положения, определяющие общую организацию, отбор содержания, выбор форм и методов обучения, вытекают из общей методики педагогического процесса.

Методы. Наряду с профессионально-ориентированной методикой обучения, тщательно подобранным учебным материалом, в современной практике преподавания иностранных языков важно эффективно применять индивидуально-ориентированный подход. Необходимость такого подхода обусловлена тем, что в любой группе, начинающей или продолжающей обучение, присутствуют студенты с разной способностью к овладению иностранным языком, с разными интеллектуальными способностями, с разной мотивацией к изучению языка. Важнейшей проблемой современной методики обучения иностранным языкам является ориентация учебного процесса на активную творческую мыслительную работу студентов в контексте развития их аналитических и конструктивных навыков.

Формирование будущего специалиста – финансового профиля в условиях современного образовательного учреждения предполагает развитие и дальнейшее совершенствование таких видов его готовности, как мотивационная, информационная и операциональная, например. Выпускник экономического факультета вуза должен быть готов к практической деятельности, к социально востребованной и социально приемлемой реализации своего профессионального, интеллектуального и творческого потенциала. Эти компетенции могут быть сформированы только в процессе использования интерактивных технологий обучения, направленных, прежде всего, на качественные изменения в системе образования, результатом которых станет овладение профессионально-коммуникативной компетентностью, умением инициативно и творчески участвовать в общении по теме изучаемого предмета.

К ним относится, прежде всего, реальное использование Интернета как информационной базы. Современный человек с ранних лет становится пользователем компьютера и Интернета. Интернет является источником современных аутентичных материалов, образовательных сайтов и образовательных проектов. В связи с этим происходит модификация традиционных форм обучения.

Большим преимуществом интерактивных коммуникационных технологий в профессионально-ориентированном обучении студентов английскому языку является возможность получения необходимой информации в течение нескольких часов.

Положительным моментом следует считать и то, что сетевое общение позволяет среде обучения обеспечивать постоянный режим доступа к информации как со стороны преподавателя, так и со стороны студента, что соответствует непрерывности образовательного процесса.

Многие профессионально-ориентированные тексты берутся из Интернета с целью быстрого ввода в живой словарный запас и совершенствования коммуникативных навыков.

Одним из преимуществ новых технологий, например, сетевых компьютеров, является доступ к судебным процессам в реальных условиях. Современные технологии позволяют не только фиксировать, собирать и анализировать реальный материал, но и предоставляют возможность виртуального участия в профессиональных ситуациях - финансиста, предпринимателя. К инновационным технологиям относится также кейс-метод, или метод решения ситуативных задач. Он включает в себя моделирование, игровые методы, дискуссию, выполняя определенные функции. С точки зрения ряда ученых, педагогический потенциал кейс-метода значительно выше, чем у традиционных методов обучения. [2]

Преподаватель и студент постоянно взаимодействуют, выбирая формы поведения, сталкиваясь друг с другом, мотивируя свои действия и аргументируя их моральными нормами.

Цель этого метода - развитие у студентов способностей к подходу к принятию решений. Будучи интерактивным методом обучения, кейс-метод формирует интерес и положительную мотивацию у студентов-экономистов, обеспечивая их эмоциональную вовлеченность в образовательный процесс, способствуя их профессионализации.

Следует подчеркнуть, что кейс-метод, по сравнению, например, с методом решения профессиональных задач, предоставляет больше возможностей для формирования профессиональной позиции у студентов-экономистов, поскольку предполагает более высокий уровень анализа профессиональных ситуаций, развитие навыков самостоятельного выбора не только вариантов решения, но и средств решения задач.

Суть профессионально-ориентированного обучения иностранному языку заключается в его интеграции со специальными дисциплинами для получения дополнительных профессиональных знаний и развития профессионально значимых качеств личности, в формировании у студентов коммуникативных навыков, благодаря которым они могли бы осуществлять профессиональные контакты на английском языке в различных ситуациях. [3]

Развитие навыков профессионального общения – основная, целенаправленная, но весьма сложная задача, стоящая перед любым преподавателем профессионально-ориентированного иностранного языка. Для решения этой сложной задачи необходимо, с одной стороны, овладение новейшими методами и направлениями обучения.

Для развития личностных качеств, способствующих готовности студентов к будущей профессиональной деятельности, должен быть организован соответствующий образовательный процесс, отвечающий требованиям развития педагогической науки.

Следует также отметить, что знание английского языка, по моему мнению, может расширить возможности студентов в трудоустройстве и карьерном росте.

При анализе методических основ профессионально-ориентированного обучения иностранному языку многие ученые называют интеграцию со специальными дисциплинами с целью получения дополнительных профессиональных знаний и формирования профессионально значимых личностных качеств. Это является одной из существенных характеристик профессионально-ориентированного обучения. Предположительно, значимость такой интеграции обусловлена возникающими в процессе обучения междисциплинарными связями, которые создают дополнительные возможности для реализации потенциала иностранного языка как средства формирования профессиональных компетенций и обогащения профессиональных знаний.

Кроме того, актуальным направлением в образовательной деятельности технических вузов сегодня является обучение специальности через язык, обучение языку через специальность. Это существенно повышает мотивационный уровень студентов, которые четко осознают практическую пользу полученных знаний для своей будущей успешной профессиональной деятельности. [4]

Мы считаем, что самостоятельное и индивидуальное усвоение знаний способствует развитию необходимой ориентации в различных профессиональных ситуациях и контекстах навыков. Интересно узнать, что позволяет получить более подробную информацию о своей профессии и развить общие понятия и представления о специальной дисциплине. Самостоятельная работа студентов над предлагаемыми заданиями должна осуществляться в несколько этапов:

- постановка проблемы;
- сбор информации; выдвижение гипотез и их обсуждение;
- планирование и реализация проекта; анализ результатов. [5]

Мы безоговорочно поддерживаем эти этапы, поскольку выявление проблем развивает критическое мышление студентов.

Они всегда будут внимательны к различным ситуациям в процессе обучения и будут выявлять определённые проблемы. Существующие проблемы подталкивают студентов к сбору информации по конкретной проблеме и попыткам её решения. Постепенно они начинают выдвигать свои гипотезы и вести обсуждение этих проблем, развивая свою коммуникативную компетентность.

Планирование и реализация различных проектов, а также результаты их анализа, на мой взгляд, дадут хорошие результаты, и мы сможем обучать наших студентов через профильное обучение с использованием английского языка. Основополагающими методическими принципами преподавания иностранного языка в неязыковом вузе являются принцип профессионально-коммуникативной направленности и принцип профессионально-межкультурной направленности. [6]

В свою очередь, особую группу составляют интерактивные средства обучения. Эти средства обучения являются средством распространения информации в процессе обучения и требуют специального технического оснащения. К ним относятся: кинофильмы, видеофильмы, аудиозаписи, компьютерные программы и т. д.

Результаты и обсуждения. Рассмотрение особенностей английского языка для профессиональных нужд даёт право утверждать, что сегодня, в эпоху, когда взаимодействие сущностей стало правилом, перевод приобретает особое значение. Как доказано, особенности профессиональных текстов, таким образом, коренятся в их природе и, прежде всего, в дисциплине, в рамках которой они рождаются. Этот поиск точности и однозначности противоречит самой природе языка, который, как правило, содержит в себе двусмысленность и неоднозначность контекста.

Заключение. Подводя итог, можно сказать, что эффективность профессионально ориентированного обучения английскому языку зависит не только от студентов, но и от работы преподавателя, который должен обладать компетентными знаниями и уметь организовать учебный процесс таким образом, чтобы студенты в классе могли легко и с интересом усваивать учебный материал.

В результате после окончания обучения студенты должны не только понимать документы и концепции, но и уметь свободно выражать свое мнение, общаться и использовать английский язык в своей будущей профессиональной деятельности.

Литература:

1. Хесс Натали. «Преподавание в больших многоуровневых классах». Издательство Кембриджского университета. Кембридж. 2005.
2. Ло Барбара. «Оценка и английский как второй язык»: альтернативный подход, руководство для учителей. Portage & Main Press. Лондон. 2007
3. Мурта Шейла и Джейн Эйри О'Коннор. «Английский по-американски: увлекательное руководство по изучению английского как иностранного языка и культуры в США». Ассоциация исследований и образования. Вашингтон. 2011

4. Саидов С.Д. Вопросы обучения иностранному языку в среднеспециальных учебных заведениях. //Вестник Гул.ГУ. № 4. 2021.
5. Турсунов И.Н. Отажоннова Ш.Ш. Роль современных информационных технологий в обучении иностранному языку.// Молодой ученый. №17. Стр-144-146. Москва, 2020.

Азиза Турсунова
(Ташкент, Узбекистан)

ИНСТРУКЦИИ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ НА УРОКАХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Введение. Эффективное преподавание со стороны преподавателя включает в себя спланированные инструкции и достаточное количество инструкций.

Учитель играет решающую роль в процессе обучения, создавая благоприятную учебную среду для учащихся. Исследования и статьи в журналах Scopus и на таких сайтах, как teachingenglish.org.uz, предоставили множество доказательств того, что чёткие инструкции повышают успеваемость учащихся в изучении языка. Эффективные инструкции, предоставляющие учащимся способы и рекомендации, которые помогут им добиться лучших результатов, отвечают некоторым потребностям учащихся, как отмечают учёные. Активное преподавание со стороны учителя способствует лучшему обучению, которое происходит в условиях, когда учитель выступает в роли координатора [2, 8].

Точнее говоря, специалисты в области образования, такие как преподаватели, должны быть более опытными, владеть в основном учебными стратегиями и различными образовательными методами во время занятий, модифицируя инструкции, которым обучают учащихся. В некотором смысле, инструкции преподавателя могут улучшить процесс обучения.

Учёный Турсунов Ибрагим Нуралиевич отмечает, что современное преподавание существенно отличается от того, как учили нас, наших родителей и другие поколения до этого. Потребности студентов нового поколения влияют также и на методику преподавания... [7, 509]

В статье предпринята попытка продемонстрировать жизнеспособность четкого преподавания на уроках иностранного языка и ответить на следующий исследовательский вопрос: играют ли инструкции учителя роль в продуктивности преподавания и обучения на уроках иностранного языка?

Литературный обзор. Распространенная привычка всех учащихся и студентов заключается в том, что студенты редко просят учителя разъяснений, хотя у них есть смутное понимание того, что объяснили учителя. К сожалению, это ужасно правдивая история каждого ученика, как описал Дж. Соуэлл [3, 12]: «...вы присутствуете на семинаре. Преподаватель даёт вам инструкции, и у вас есть смутное представление о том, что вам нужно делать, но вы не хотите просить преподавателя разъяснить, потому что уверены, что вы единственный, кто не понял.

После того, как преподаватель говорит вам начинать работать, вы поворачиваетесь к человеку рядом с вами и спрашиваете: «Что вы должны делать?» Тот отвечает: «Я не уверен. Я думал, вы знаете». Вскоре вы понимаете, что почти все в классе в замешательстве». На самом деле, почти большинство студентов наверняка могут вспомнить случай, когда их учитель резко ответил из-за гнева за то, что они неправильно выполнили задание некоторое время назад. Первое, что может прийти на ум, — это невнимание студентов. Однако существует множество других факторов, приводящих к неправильной сдаче заданий, одним из которых является нечёткость инструкций учителя. Что касается учащихся, то грамотная подача материала всегда считается одним из важнейших качеств хорошего учителя [7, 30]. Чем лучше инструкции получают учащиеся, тем лучше будут их результаты, поскольку именно инструкция и её подача могут стать решающими факторами успеха или неудачи урока [6, 18; 7, 15]. Предоставление инструкций напрямую влияет на процесс обучения.

Таким образом, более половины как ужасных, так и отличных результатов учащихся обусловлены ежедневными инструкциями, которые они получают от своих фасилитаторов. Также было бы справедливо сказать, что способность учителей к преподаванию, которая может быть как врожденной, так и развитой практикой, служит кратчайшим путем, который позволяет учащимся быстрее достичь другого берега океана знаний. Именно поэтому учащимся нужны фасилитаторы. Однако фасилитаторы становятся теми, кто делает L2 предметом изучения, используя неаутентичные материалы во время занятий, как Салабери [5, 25] и Гарднер и Гарднер [1, 16] подтвердили концепцию, что иностранные языки — это больше, чем просто предметы для изучения, а скорее средства общения.

Это в основном связано с тем, что фасилитаторы обычно не проводят предварительную подготовку, полагая, что импровизация легко осуществима и несёт в себе определённый смысл, что не всегда эффективно. Исследования показали, что предварительная подготовка гарантирует качественное преподавание (Дж. Соуэлл), что многие упускают из виду. Ур [7, 16] пояснил этот момент следующим образом: «...указания преподавателей часто не так понятны их студентам, как они сами». С другой стороны, фасилитаторы часто делят студентов на группы после окончания обучения.

Это противоречит доказанному мнению Проктора [4, 17] о том, что учащиеся, вероятно, не запоминают практически ничего из того, что уже объяснили преподаватели, из-за отвлечения внимания между объяснением и практической частью. Ещё одним распространённым действием преподавателей

языка на уроках иностранного языка является раздача раздаточных материалов и наглядных пособий перед началом обучения, что явно неверно. Очевидно, что студенты будут уделять больше внимания предлагаемым материалам, чем самому обучению [5, 27].

Кроме того, для проверки понимания учащимся постоянно задают вопросы «Вы понимаете?», на которые они отвечают «да». Это происходит в основном потому, что ученики не хотят казаться очень умными, или просто из-за того, что учитель торопится, говорит без остановки, не обращая внимания на то, улавливают ли слушатели смысл. После чего неизбежно у учеников возникает неожиданное недопонимание, что ужасно раздражает учителя, как будто учитель дал продуктивное объяснение, прилагая постоянные, но фактически бесполезные усилия. Если учитель видит, что почти весь класс недоумеает, что делать дальше в соответствии с данными ему указаниями, он должен почувствовать потребность класса в повторении инструкции еще раз [5,30]. Также слишком важно управлять классом. Давание инструкций не должно быть исключено из списка того, что предлагают программы подготовки учителей [2, 15].

Методы: анкетирование и наблюдение. Участники: В анкетировании приняли участие 40 студентов Ташкентского университета прикладных наук со средним уровнем владения английским языком как иностранным в возрасте от 18 до 24 лет. Среди студентов были как студенты, так и студентки. В анкетировании приняли участие 20 преподавателей английского языка как иностранного (EFL) кафедры Языков. Анкеты были анонимными.

Ответы студентов показывают, что 32% преподавателей раздают раздаточные материалы перед началом занятий, в то время как ответы преподавателей показывают, что таких специалистов 70%. Это означает, что большинство преподавателей используют правильный метод, а остальные — нет. Что касается помощи преподавателей во время занятий, ответы студентов указывают на то, что небольшое меньшинство преподавателей не оказывает помощи, что в некоторой степени подтверждается и наблюдениями.

Что касается направления внимания учащихся, преподаватели не добиваются их концентрации перед началом занятий. Это противоречит принципам академического обучения. Значительная часть преподавателей (80%) сообщили, что преподаватели делят студентов на группы до этапа объяснения, в то время как небольшая доля студентов (33%) поддержала это.

Тем не менее, учащиеся отметили, что значительное большинство их преподавателей проводят разделение на группы перед началом занятий, что считается отвлекающим фактором. Подавляющее большинство опрошенных в сфере преподавания ответили, что они следят за тем, чтобы время выполнения задания или деятельности было засекаемо, поскольку хронометраж занятий преподавателями необходим для управления временем на уроке.

Это подтверждается респондентами-студентами с небольшим расхождением. Что касается проверки понимания после обучения, то 63% преподавателей делают это, в то время как остальные, как и сами студенты, не делают этого. Все преподаватели ответили, что проверяют понимание. Это относительно верно. Отчёт о наблюдении. Что касается полученных нами данных наблюдения, половина преподавателей наблюдала разделение обучения на этапы, в то время как другая половина этого не делала. Семь преподавателей разделили студентов на группы до начала обучения, однако небольшое меньшинство, 30%, разделили студентов после обучения. Из десяти преподавателей девять привлекают внимание студентов перед началом этапа объяснения; однако оставшийся один преподаватель проводит обучение, не уделяя должного внимания обучаемым. Аналогично, почти девять десятых преподавателей помогают студентам во время занятий, в то время как только один из десяти не смог помочь учащимся во время занятий.

Напротив, подавляющее большинство преподавателей, до семидесяти процентов, проверяют понимание студентов после обучения, хотя 30 процентов пропускают эту часть урока. Только шесть инструкторов устанавливали время для занятий и следили за временем во время занятий; четверо из них сообщили студентам, что у них фиксированное время, хотя они забыли о хронометрируемом занятии.

Заключение. Учитывая всё вышесказанное, можно сделать вывод, что данное исследование, проведенное в сфере образования, подтверждает, что концепция обучения учителем имеет решающее значение для процесса обучения студентов и достижения продуктивных результатов.

Утвержденные и наиболее приемлемые принципы в процессе обучения являются важными для преподавателей. Исследования, предоставившие классификацию наиболее эффективных инструкций, можно считать лучшим доказательством. Успех урока во многом зависит от хорошего преподавания, ожидаемого от учителя. Это может быть развито как от природы, так и в результате воспитания. Упоминание этих фрагментов необходимой информации, относящейся к преподаванию и изучению иностранных языков, позволило более или менее достичь основной цели, донести до сознания определенное понимание важности четких инструкций, с помощью которых можно оценить эффективность урока.

Литература:

1. Гарднер, Б. и Ф. Гарднер. (2000). Английский язык в классе. Оксфорд: Oxford University Press, доступно по адресу: https://elt.oup.com/catalogue/items/global/teacher_development/oxford_basics/9780194375

2. Хэтти, Дж. (2009). Видимое обучение: синтез более 800 метаанализов, связанных с успеваемостью. Нью-Йорк. – URL: <https://www.readpbn.com/pdf/Visible-Learning-A-Synthesis-of-Over-800-Meta-Analyses-Relating-to-Achievement-Sample.pdf>
3. Джимали Соуэлл. (2017) Хорошее обучение в классе второго языка, доступно по адресу: https://americanenglish.state.gov/files/ae/resource_files/etf_55_3_pg10-19.pdf
4. Проктор С. (2014). Класная комната. Учебный курс ProELT Aptis, доступно по адресу: https://americanenglish.state.gov/files/ae/resource_files/etf_55_3_pg10-19.pdf,
5. Салаберри С. (1995). Язык в классе. Оксфорд: Heinemann ELT, доступно по адресу: https://www.researchgate.net/publication/324195429_Learning_English_through_the_Use_of_Classroom_Language_in_Community_Service, Скривенер, Дж. (2011). Обучение преподаванию: основополагающее Руководство по преподаванию английского языка. 3-е изд. Оксфорд: Macmillan Education, доступно по ссылке: <https://www.twirpx.com/file/2098008/>
6. Ур П. (1996) Курс преподавания языка: практика и теория. Кембридж: Cambridge University Press, доступно по ссылке: <https://www.twirpx.com/file/297434/>
7. Турсунов И.Н.Использование инновационных образовательных технологий в учебном процессе./ Сборник материалов Республической научно-практической конференции« научно-технический прогресс: проблемы, решенияиперспективы». 19-21 декабрь. Ташкентский университет прикладных наук. Ташкент, 2023.

СЕКЦІЯ: СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ**Іван Федосій, Олена Сєдова, Максим Тарасенко
(Київ, Україна)****ВПЛИВ ТЕРМІНІВ СІВБИ НА ГОСПОДАРСЬКО-ЦІННІ ОЗНАКИ СОРТІВ ДАЙКОНУ**

Дайкон – один із найпопулярніших коренеплодів, який широко вирощують. Ця високопродуктивна та поживна культура багата на вітаміни, мінерали та корисні фітохімічні речовини, що забезпечує численні переваги для здоров'я. Зокрема, дайкон сприяє контролю ваги, профілактиці хронічних захворювань та зміцненню здоров'я печінки. Він також може прискорювати загоєння ран та мати гепатопротекторний ефект, захищаючи печінку від токсинів [1, с. 139].

Вирощування дайкону стикається з серйозними викликами, що призводять до фізіологічних порушень [2, с. 4]. Основними причинами є стресові умови навколишнього середовища, такі як водний стрес, вологість, температура та забруднювачі повітря. Також негативно впливають несприятливі ґрунтові умови, зокрема поганий дренаж та екстремальні зміни рН, а також хімічні речовини, як-от пестициди та гербіциди. Крім того, на ріст дайкону впливає дисбаланс поживних речовин [3, с. 93]. Погодні умови під час росту можуть впливати на схильність до розтріскування, змінюючи тургорний тиск у гіпокотилі редьки. Для зимових сортів редьки було доведено, що часті поливи та коливання потенціалу ґрунтової води під час росту збільшують розтріскування [4, с. 536].

Коричнева серцевина, або внутрішнє потемніння, є фізіологічним порушенням дайкону, що проявляється у вигляді коричневої пігментації внутрішніх тканин, що значно знижує комерційну цінність продукції. Польові дослідження показали, що внутрішнє побуріння редьки частіше з'являється за високих температур, посухи та дефіциту бору [5, с. 2].

Виробники повинні адаптувати свої технології вирощування, щоб уникнути фізіологічних порушень у дайкону, спричинених несприятливими умовами. Зокрема, необхідно скоригувати вибір сорту і терміну сівби, а також режими поливу і живлення.

Дослідження мало на меті оцінити вплив термінів сівби на господарсько-цінні показники врожаю дайкону, а також визначити найефективніші сорти для вирощування в умовах Правобережного Лісостепу України.

Місце та методика проведення досліджень. Експериментальне дослідження проводилося у 2022–2024 рр. в Національному університеті біоресурсів і природокористування України на базі навчальної лабораторії «Флодоовочевий сад». Ґрунт дослідної ділянки класифікується як дерново-середньопідзолистий легкосуглинковий, з рН ґрунтового середовища 6,74, вмістом органічної речовини 2,71 %, нітратного азоту 6,42 мг/кг, амонійного азоту 11,72 мг/кг, рухомого фосфору 568,83 мг/кг та рухомого калію 152,93 мг/кг.

Середня місячна температура повітря за роки досліджень у квітні-травні становила 10,1–15,6 °С, що відповідало рівню багаторічних даних (рис. 1). Сума опадів у квітні (105,7 мм) перевищила багаторічні дані на 63,7 мм, а у травні спостерігалось зменшення на 36,8 мм. Червень характеризувався підвищенням температури повітря до 21,0 °С та сумою опадів 125,6 мм, що на 1,5 °С та 51,6 мм більше, ніж багаторічні дані. У липні температурний режим коливався від 21,7 до 22,8 °С, з відхиленням середньої місячної температури повітря від багаторічної на 0,9 °С. Випала значна кількість опадів – 109,9 мм, що на 41,9 мм більше багаторічної норми. Найспекотнішим місяцем виявився серпень (21,7–24,4 °С) із перевищенням багаторічних даних на 2,6 °С. Сума опадів (49,2 мм) була меншою за багаторічну норму на 6,8 мм.

Вересень був досить теплий (16,5–18,3 °С), і температура повітря підвищилася порівняно з багаторічними даними на 2,4 °С. При цьому кількість опадів становила 50,2 мм, що на 7,8 мм менше від багаторічних даних. Спостерігалось зниження температури повітря у жовтні (9,7–12,7 °С) порівняно з попереднім місяцем, але показник був вищий за багаторічні дані на 2,4 °С. Кількість опадів у жовтні становила 81,5 мм, що на 35,5 мм менше від багаторічної норми.

Дослідження включало аналіз продуктивності двох сортів дайкону, Гулівер (контроль) та Міновасі, за різних термінів сівби: I, II (контроль) і III декади липня, а також I декада серпня. Повторність – триразова з рендомізацією. Площа однієї облікової ділянки 5 м² [6, с. 178-181]. Схема розміщення рослин 45×10 см. Врожай збирали суцільним способом (на кожній ділянці окремо), коли коренеплоди досягли технічної стиглості, що наставала через 50 діб для сорту Гулівер і через 60 діб для сорту Міновасі.

Середню масу коренеплодів визначали в пробах масою 10 кг. Загальний урожай сортували на товарний і нетоварний та окремо зважували. Нетоварний урожай сортували на уражені хворобами, пошкоджені шкідниками, тріснуті, цвітушні, недогін (коренеплоди не досягли товарного розміру за діаметром 3 см), потворні, які також зважували окремо.

Результати досліджень обробляли за допомогою програми Statistica 13. Також для визначення відмінностей між варіантами досліду використовували критерій Тьюкі, за якого відмінності були значущими при $p < 0.05$.

Результати досліджень. Вирощування сорту Міновасі забезпечує значне підвищення врожайності відносно сорту Гулівер (контроль) (рис.). Найбільший приріст (5,4 т/га, або 10,6 %) отримано за сівби в I

декаді серпня, а найменший (2,0 т/га, або 4,3 %) у I декаді липня. Сівба в III декаді липня виявилася оптимальною для досліджуваних сортів, забезпечивши максимальну врожайність як для сорту Міновасі (58,9 т/га), так і для Гулівер (54,6 т/га).

Відмічено поступове зростання середньої маси коренеплоду за сівби з I до III декади липня. При сівбі в останній термін даний показник зменшився але все ще був на високому рівні. Для сорту Гулівер (контроль) за сівби у III декаді липня та I декаді серпня середня маса коренеплоду була на 14,0–32,0 г або 3,7–8,4 % вищою за контрольний варіант (II декада серпня) і змінювалась в межах від 396 до 414 г. Сівба в I декаді липня зумовила найнижчу масу коренеплодів 371 г, що на 11 г (або 2,9 %) менше за контроль (II декада серпня).

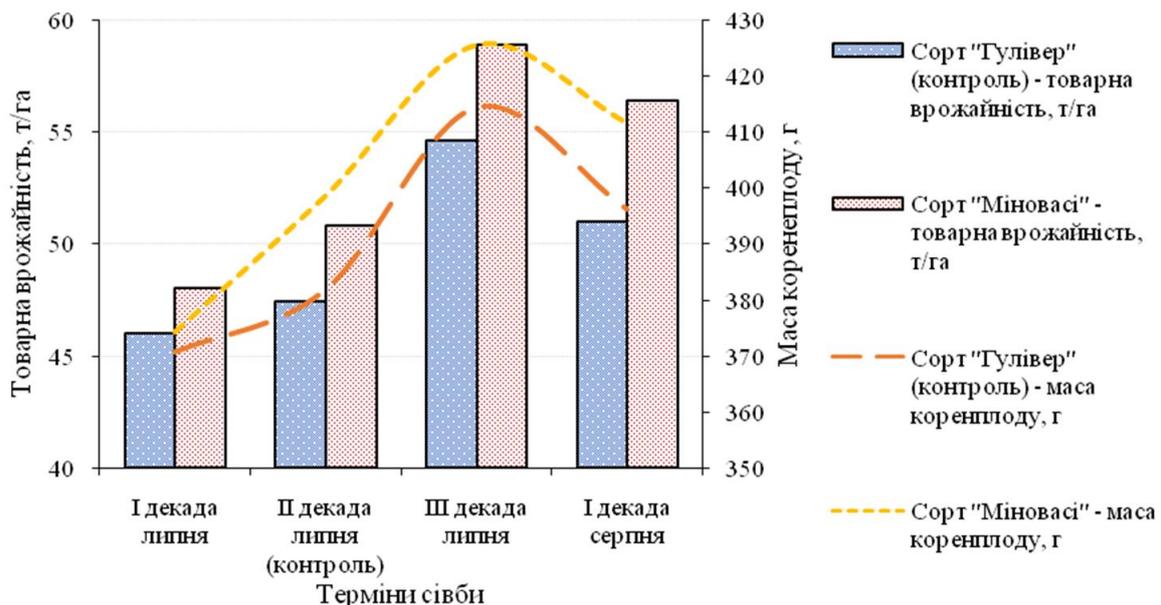

Рисунок – Господарсько-цінні показники сортів дайкону за різних термінів сівби (середнє за 2022–2024 рр.) (Товарна врожайність: $НІР_{0,95}$ загальна 2,17; $НІР_{0,95}$ для фактора А 1,09; $НІР_{0,95}$ для фактора В 1,54. Маса коренеплоду: $НІР_{0,95}$ загальна 16,14; $НІР_{0,95}$ для фактора А 8,07; $НІР_{0,95}$ для фактора В 11,41)

Встановлено, що сорт Міновасі мав подібну залежність маси коренеплоду від термінів сівби. Мінімальна маса коренеплоду (374 г) спостерігалася за сівби у I декаді липня (на 25 г або 6,3 % менше за контроль II декада серпня). Висока маса коренеплодів (412–426 г) була відмічена за сівби у III декаді липня та I декаді серпня (на 13–27 г або 3,3–6,8 % більше за контроль II декада серпня).

За всіма досліджуваними термінами сівби сорт Міновасі перевищував показник середньої маси коренеплоду на 3–17 г (або 0,8–4,5 %) контрольний сорт.

Вирощування сорту Міновасі порівняно з сортом Гулівер (контроль) призводить до зниження відсотка нетоварних коренеплодів. В умовах експерименту цей показник становить лише 37,8–42,6 %. Найменше відхилення нетоварних коренеплодів відносно контрольного сорту Гулівер спостерігалось у сорту Міновасі при сівбі в I–II декадах липня і становило 1,5–1,8 %. Сівба сорту Міновасі в III декаді липня призвела до відхилення нетоварних коренеплодів від контрольного сорту Гулівер на 2,9 %. Як підсумок, сорт Міновасі при сівбі в I декаді липня відрізняється найбільшим відхиленням цього показника від контролю (сорт Гулівер), яке становить 3,7 %.

Для сорту Гулівер (контроль) вплив терміну сівби на відсоток нетоварних коренеплодів проявився наступним чином: сівба у III декаді липня призводить до зниження цього показника до 40,7 %, що на 3,4 % менше, ніж у контролі; також, сівба у I декаді серпня призвела до формування невисокого відсотка нетоварних коренеплодів – 42,0 %, що на 2,1 % менше, ніж у контролі; а сівба у I декаді липня характеризувала даний показник на рівні контролю – 44,0 %.

Висновки. Встановлено, що вирощування сорту Міновасі є більш доцільним з огляду на ключові агрономічні показники порівняно з контролем (сорт Міновасі). Сівба дайкону в III декаді липня дає найвищий вихід товарних коренеплодів. За даного терміну сівби відзначено високу врожайність на рівні 54,6 т/га (сорт Гулівер) та 58,9 т/га (сорт Міновасі). Середня маса коренеплоду при цьому варіювала від 414 до 426 г. Сівба досліджуваних сортів в III декаді липня та I декаді серпня забезпечила вищу стійкість до пошкоджень капустяною мухою (28,7–31,5 %).

Література:

1. Mari S. N., Zhang L., Kaleri A. A., Jatoi F. A., Solangi M. R. M. Cultivation Of Exotic Radish Varieties In Climatic Condition Of Tando Jam. *Annual Methodological Archive Research Review*. 2025. Vol. 3, № 6. P. 139–149.

2. Atta K., Mondal S., Gorai S., Singh A. P., Kumari A., Ghosh T., Jespersen D. Impacts of salinity stress on crop plants: improving salt tolerance through genetic and molecular dissection. *Frontiers in Plant Science*. 2023. Vol. 14. Article number 1241736. doi: 10.3389/fpls.2023.1241736
3. Pusik L. M., Pusik V. K. *STUDY OF THE STORAGE OF DAICON ROOTS DEPENDING ON THE TYPE OF PACKAGING*. *Vegetable and Melon Growing*. 2025. Vol. 77, P. 93–105. doi:10.32717/0131-0062-2025-77-93-105
4. Lockley R. A., Beacham A. M., Grove I. G., Monaghan J. M. Postharvest temperature and water status influence postharvest splitting susceptibility in summer radish (*Raphanus sativus* L.). *Journal of the Science of Food and Agriculture*. 2021. Vol. 101, № 1. P. 536–541. doi: 10.1002/jsfa.10662
5. Manzoor A., Bashir M. A., Naveed M. S., Cheema K. L., Cardarelli M. Role of Different Abiotic Factors in Inducing Pre-Harvest Physiological Disorders in Radish (*Raphanus sativus*). *Plants*. 2021. Vol. 10, № 10. Article number 2003. doi: 10.3390/plants10102003
6. Бондаренко Г. Л., Яковенко К. І. Методика дослідної справи в овочівництві та баштанництві. Харків: Основа, 2001. 370 с.

Науковий керівник:

кандидат с.-г. наук, Федосій Іван Олексійович.

СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

Iryna Pavliuk, Dmytro Kulhuk
(Kyiv, Ukraine)

PHYSICAL CULTURE AND PROFESSIONAL SPORT MOTIVATIONAL FACTORS FOR ENGAGING ENGINEERING STUDENTS IN HEALTH-ORIENTED AND RECREATIONAL SECTIONAL PHYSICAL EDUCATION ACTIVITIES

Introduction. The formation of a sustainable need for physical activity is one of the key objectives of the physical education system in higher education institutions. Under conditions of intensified academic processes, digitalization of education, and increasing psycho-emotional workload, a decline in the level of physical activity among student youth is observed. The issue of engaging students of technical specialties, whose academic activities are characterized by a high proportion of sedentary work, in systematic physical education classes is

The sectional form of organizing physical education is considered an effective tool for individualizing physical training, developing interest in a chosen sport, and forming long-term motivation. However, the actual

The purpose of the study was to conduct an in-depth analysis of students' motivational and value orientations regarding participation in sectional physical education classes and to identify organizational,

Methods. The study (anonymous survey) involved 83 students ($n = 83$), male and female, aged 17–20, from the Educational and Scientific Engineering and Technical Institute of the National University of Food Technologies.

The methodological framework included:

- theoretical analysis of scientific literature on motivation for physical activity;
- sociological survey;
- methods of quantitative and qualitative analysis of the results;
- statistical data processing with determination of percentage ratios.

Results. The study involved 83 students ($n = 83$), of whom 63% were male and 47% were female, aged 17–20, from the Educational and Scientific Engineering and Technical Institute of the National University of Food Technologies.

The results indicate that 50% of respondents assessed their level of physical activity as moderate ("I move little, sometimes go for walks and play with friends") (Fig. 1).

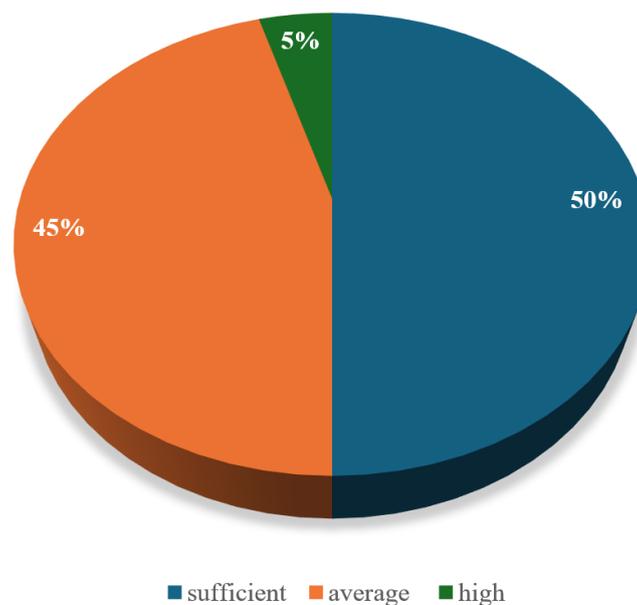
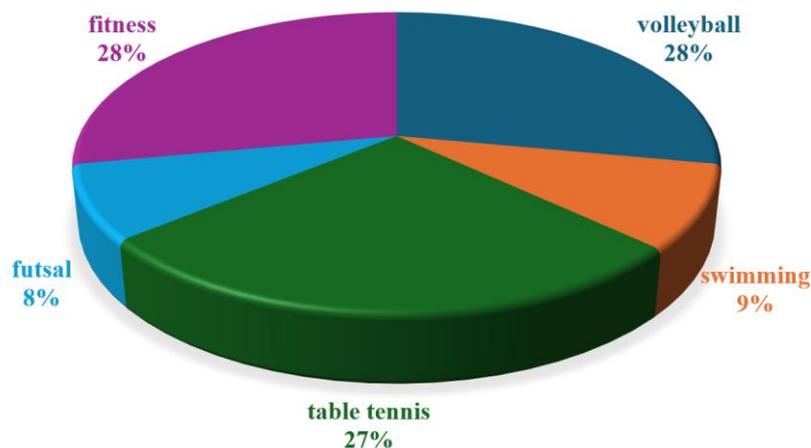

Fig. 1 Level of physical activity of students ($n = 83$)

The results indicate that 68% of the surveyed students expressed a clear desire to attend sports clubs regularly. This reflects the presence of a positive attitude toward physical activity as an integral part of their lifestyle.

Among the eight proposed clubs, preference was given to only five (Fig. 2). These results demonstrate a preference for modern forms of physical activity that focus on individualized load and variability in the training process.

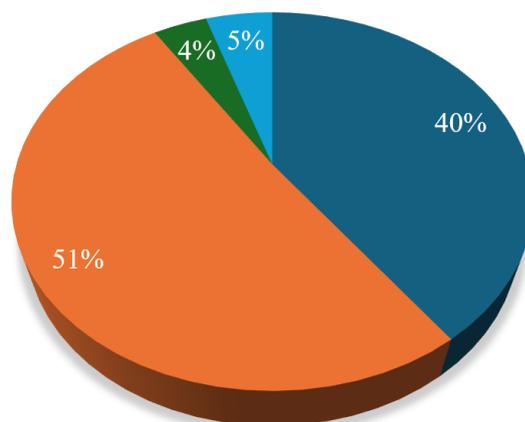

The overall level of declared willingness to participate in sports clubs among students of both genders is

Male students more often demonstrate consistent participation in club activities, whereas female students tend to exhibit more sporadic attendance, influenced by a combination of academic workload and individual factors (well-being, emotional state, involvement in extracurricular activities).

This may be explained by sociocultural stereotypes regarding physical activity, which traditionally encourage greater engagement of young men in competitive activities, as well as differences in priorities related to physical activity.

The most significant factors limiting participation are shown in Fig. 3.

- significant academic workload
- lack of time
- physical fatigue after classes
- inconsistency in schedule

The obtained data indicate that organizational and time-related barriers prevail over a lack of interest.

Thus, the results reflect a well-established positive attitude of students toward participation in sports clubs. The predominance of health-related motives aligns with modern trends of youth orientation toward maintaining

At the same time, there is a gap between declared willingness and actual participation. This is primarily explained by organizational barriers, highlighting the need to reconsider approaches to scheduling and promoting club activities.

Conclusions. The study results confirm a high level of interest among students in club activities. This indicates the presence of a positive motivational attitude and identifies club-based programs as a priority for enhancing physical activity in higher education institutions.

Contemporary students prefer individualized and variable training formats (fitness, gym), indicating a shift from traditional team sports toward personalized programs aimed at health improvement and the maintenance of psycho-emotional well-being.

A key issue is the significant gap between declared willingness to participate and actual attendance. It has been determined that the main limiting factors are not a lack of motivation but external organizational barriers –

such as time constraints due to academic workload, inconvenient class schedules, and limited variety of available clubs.

Practical recommendations. Overcoming the identified barriers requires a revision of organizational approaches by university administration and physical education instructors. Implementing flexible club schedules, expanding the range of modern fitness directions, and strengthening informational and educational efforts are advisable to reduce gender stereotypes and promote a healthy lifestyle as an integral component of successful learning.

Літературні джерела

1. World Health Organization. Global action plan on physical activity 2018–2030: more active people for a healthier world. Geneva: WHO; 2018.
2. World Health Organization. Guidelines on physical activity and sedentary behaviour. Geneva: WHO; 2020.
3. Buckworth J, Nigg C. Physical activity, exercise, and sedentary behavior in college students. *J Am Coll Health*. 2005;54(2):87–94. DOI:10.1080/07447020500032400/JACH.54.2.116-126
4. Kilpatrick M, Hebert E, Bartholomew J. College students' motivation for physical activity: differentiating men's and women's motives for sport participation and exercise. *J Am Coll Health*. 2005;54(2):87–94. DOI:10.1080/07447020500032400/JACH.54.2.116-126
5. Prieto-González P, Rivera-Villafuerte A, Canli U. Motivation to practice health-oriented physical activity: a comparative study among university students from three countries with different cultures. *BMC Public Health*. 2025;25:2626. <https://doi.org/10.1186/s12889-025-23781-2>
6. Liang X. Evaluating the impact of innovative sports curriculum on student motivation and physical fitness. *J*
7. Дух Т, Лесько О, Рачук Н, Ріпак М. Фізична підготовленість як один із критеріїв ефективності фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів // Спортивна наука України. 2015;2:34–39.
8. Бостіщев ВМ. Рівень фізичної підготовленості як чинник мотивації студентів до фізичної активності. Слобожанський науково-спортивний вісник. 2010; 1:15–18.
9. Коваль О. Формування мотивацій розвитку фізичної активності у студентів закладів вищої освіти. Вісник Кам'янець-Подільського нац. ун-ту. 2020; (16):32–36.
10. Вуценко ІН, Долбішева НГ. Рухова активність студентської молоді в умовах сьогодення. Фізичне виховання та спорт. 2022; 1–04.

u
c

P
o
l
i
c
y

S
t
u
d
.

2
0
2

20557.

СЕКЦІЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

D.U. Seytova
(Nukus, Karakalpakstan, Uzbekistan)

THE SEMANTICS OF ADJECTIVE TERMS LONG/SHORT IN ENGLISH LANGUAGE

In grammar, a part of speech or part-of-speech (abbreviated as POS or PoS, also known as word class or grammatical category) is a category of terms (or, more generally, of lexical items) that have similar grammatical properties. Terms that are assigned to the same part of speech generally display similar syntactic behavior (they play similar roles within the grammatical structure of sentences), sometimes similar morphological behavior in that they undergo inflection for similar properties and even similar semantic behavior.

Other terms than part of speech-particularly in modern linguistic classifications, which often make more precise distinctions than the traditional scheme does -include term class, lexical class, and lexical category. Some authors restrict the term lexical category to refer only to a particular type of syntactic category; for them the term excludes those parts of speech that are considered to be function terms. The term form class is also used, although this has various conflicting definitions. Term classes may be classified as open or closed: open classes (typically including nouns, verbs and adjectives) acquire new members constantly, while closed classes (such as pronouns and conjunctions) acquire new members infrequently, if at all.

Almost all languages have the term classes noun and verb, but beyond these two there are significant variations among different languages [1: 35].

Because of such variation in the number of categories and their identifying properties, analysis of parts of speech must be done for each individual language. Nevertheless, the labels for each category are assigned on the basis of universal criteria.

Works of English grammar generally follow the pattern of the European tradition, except that participles are now usually regarded as forms of verbs rather than as a separate part of speech, and numerals are often conflated with other parts of speech: nouns (cardinal numerals, e.g., "one", and collective numerals, e.g., "dozen"), adjectives (ordinal numerals, e.g., "first", and multiplier numerals, e.g., "single") and adverbs (multiplicative numerals, e.g., "once", and distributive numerals, e.g., "singly").

Some traditional classifications consider articles to be adjective terms, yielding eight parts of speech rather than nine. And some modern classifications define further classes in addition to these.

Linguists recognize that the above list of eight or nine term classes is drastically simplified.

Modern linguists have proposed many different schemes whereby the terms of English or other languages are placed into more specific categories and subcategories based on a more precise understanding of their grammatical functions.

Common lexical category set defined by function may include the following (not all of them will necessarily be applicable in a given language).

An adjective term is a term that describes or defines a noun or noun phrase. Its semantic role is to change information given by the noun.

In the grammatical tradition of Latin and Greek, because adjectives were inflected for gender, number, and case like nouns (a process called declension), they were considered a type of noun. The terms that are today typically called terms were then called substantive term. The terms noun substantive and noun adjective were formerly used in English but are now obsolete.

Traditionally adjective terms are considered one of the main parts of speech of the English language, although historically they were classed together with nouns. Nowadays, certain terms that usually had been classified as adjective terms.

Depending on the language, an adjective can precede a corresponding noun on a prepositive basis or it can follow a corresponding noun on a postpositive basis. Structural, contextual, and style considerations can impinge on the pre-or post-position of an adjective in a given instance of its occurrence. In English, occurrences of adjectives generally can be classified into one of three categories:

Prepositive adjective terms, which are also known as "attributive adjectives", occur on an antecedent basis within noun phrases. For example: "I put my happy kids into the car", wherein happy occurs on an antecedent basis within the my happy kids noun phrase, and therefore functions in a prepositive adjective.

Postpositive adjective terms can occur: immediately subsequent to a noun within a noun phrase.

Nominalized adjectives, which function as nouns. One way this happens is by eliding a noun from an adjective-noun noun phrase, whose remnant thus is a nominalization. In the sentence, "I read two books to them; he preferred the sad book, but she preferred the happy", happy is a nominalized adjective, short for "happy one" or "happy book". Another way this happens is in phrases like "out with the old, in with the new", where "the old" means "that which is old" or "all that is old", and similarly with "the new". In such cases, the adjective may function as a mass noun (as in the preceding example). In English, it may also function as a plural count noun denoting a collective group, as in "The meek shall inherit the Earth", where "the meek" means "those who are meek" or "all who are meek".

Adjective terms feature as a part of speech (word class) in most languages. In some languages, the words that serve the semantic function of adjective terms are categorized together with some other class, such as nouns

or verbs. In the phrase "a Ford car", "Ford" is unquestionably a noun but its function is adjectival: to modify "car". In some languages adjectives can function as nouns.

As for "confusion" with verbs, rather than an adjective meaning "big", a language might have a verb that means "to be big" and could then use an attributive verb construction analogous to "big-being house" to express what in English is called a "big house". Such an analysis is possible for the grammar of Standard Chinese and Korean, for example.

Different languages do not use adjectives in exactly the same situations. For example, where English uses "to be hungry" (hungry being an adjective), Dutch, French, and Spanish use "hongerhebben", "avoirfaim", and "tenerhambre" respectively (literally "to have hunger", the words for "hunger" being nouns).

In languages that have adjective terms as a term class, it is usually an open class; that is, it is relatively common for new adjective terms to be formed via such processes as derivation. However, Bantu languages are well known for having only a small closed class of adjectives, and new adjectives are not easily derived. Similarly, native Japanese adjectives (i-adjectives) are considered a closed class (as are native verbs), although nouns (an open class) may be used in the genitive to convey some adjectival meanings.

The meaning of the adjective terms long/short are considered in many dictionaries, where their meanings are highlighted, and sometimes the conditions for the realization of these meanings. However, the formulations offered by the dictionary are sometimes not accurate, they do not always display all the signs of values and do not set all the conditions for the implementation of each individual value. Here are the first two values representing long/short data in plain text:

Long. In relation to special measurements. 1. Large when measured from edge to edge. Indicates a line, distance, path; also a part of a material object, depending on its largest size. It is contrasted with the short one. b. In relation to the vertical dimension.

Short. Applied to the spatial dimension. 1. Having a small length in the longitudinal direction, insignificant in its largest size or from end to end. Unlike the length. herbs, wool, hair. V. clothes. 2. People. A low statue: unlike a tall one, it rarely stands on a hill. General information.

In the formulation of the first value, it is not explicitly indicated whether we are talking about any largest size or the largest of the two horizontal sizes. The latter assumption can be made only from a comparison of formulations. It is also not shown whether the analyzed adjective terms convey information about the absolute or relatively large size.

When formulating the second meaning, it is not indicated, firstly, the difference on the one hand between the adjective terms high/long, on the other - between the words low and short, the meanings of which, as we noted above, are not identical even in cases where the adjective terms long / short are used to indicate vertical size. Secondly, the dictionary does not specify all the conditions for the implementation of this value. Since the meaning of the adjective term has long been determined through the word height, based on this, it could be assumed that the words long/short are used to indicate the vertical size of houses, animals, etc. However, when combined with nouns denoting the listed objects, they do not report the size mentioned in the dictionary, but the horizontal size of these objects.

A time that evokes an idea of how long it takes to make important terms. Perhaps he will follow you into the same group, but he will hear that there has been an acquaintance with a state object and a time interval about it for a long time (for example, a long trip). The adjective long was considered in the PhD thesis of Gribanovsky A.P. In the abstract, the author of this work writes: "The lexical and semantic variants of "high" are established only in English and French." First of all, it should be noted that A.P. Gribanovsky established "the lexical and semantic variant of the "high" of English origin has not been part of the holder of this name for a long time. It, in combination with the listed noun groups, only reports the largest linear, not vertical size. Perhaps because of this, readers may notice that, perhaps, for a long time they rest on the meaning of "high" only when it is taken into account by words, like-minded people, called "man". A.P. Gribanovsky does not single out state institutions from the total number. In addition, this adjective is found not only in prepositive positions, as the author claims, but, as the collected material shows, it is also used in postpositions [2, 98].

Adjective term long/short, when combined with nouns such as: a tree, a grass, a column, a chimney, a mast, a glass, indicate the vertical size of the object. As a result, the question arises as to whether these adjectives should have the meaning of "information about vertical size". In this case it is more justified to consider information about the largest linear size of an object as the meaning of the adjectives long/short, because these adjectives are used to indicate the vertical size only of those objects whose size is always the largest, since objects of this type do not have height and length at the same time. For columns, tree trunks, etc., the horizontal size is indicated by other terms ("wide", "thick"), and not by the words "long/ short". Therefore, if we highlight the value of "the largest linear size" in the adjective terms long/short, then based on this value, a person, meeting combinations such as a long chimney, a long mast, will understand that we are talking about the vertical size of these objects, which is larger than the average value: this is the largest size. The accepted wording of the meaning is also supported by the fact that the adjectives long/short will also be used in cases where the specified objects are in a horizontal position.

Adjectives long/short in the sense of the vertical size of objects occupying a constant position in space and having points of support at the bottom, provided that the objects characterized by them have the shape of elongated cylinders or parallelepipeds, the vertical size of which significantly exceeds the horizontal ones. Due to

this relationship between horizontal and vertical dimensions, none of the horizontal dimensions is indicated by the adjective long. And this term is used to refer only to the vertical size. These facilities include:

1. Trees, trunks, plants, grass. For example: It is a tree of attractive appearance with a clean and usually long symmetrical bole. He ran through the long grass; he ran through the short grass.

2. Column (building), chimney, pole, pole, antenna, legs (chair, table) For example: The Bolshoi was a noble building with a high frontage of long white column and a geometric Greek pediment.

3. Tableware: bottle, glass, For example: There were glasses on a tray, a decanter of whisky, two bottles of beer and a long thin bottle of Rhine wine.

4. Objects having the shape of an elongated parallelepiped: window, door, mirror, staircase, for example: Lyman turned to look out the long windows that stretched from ceiling to floor.

Thus, the adjectives long/short do not convey information about the vertical size, as indicated by dictionaries, but only carry information about the largest linear size of the object.

Adjectives long/short convey information when they characterize objects that do not occupy a permanent position in space. This includes objects resembling lines in shape, cylinders, and in particular objects such as:

a) Pencil, pen, pen, stick, shotgun, crowbar, cigarettes, nail, whip, etc. For example: In his right hand there was a long gray rifle. Todd pulled out a long cigar.

b) Objects having the shape of a parallelepiped or parallelogram, such as a book, notebook, map, blanket, board, knife, scissors, spoons, etc.

Bibliography:

1. Krueger, Paul (2005). *Analyzing Grammar: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press. p. 35. ISBN 978-0-521-01653-7.
2. Грибановский А.П. Сопоставительное исследование сочетаемости и семантической структуры прилагательных со значением "короткий" и "длинный" в разных языках. Автореф... канд. дис. М., 1975.

D.U. Seytova
(Nukus, Karakalpakstan, Uzbekistan)

TERMS-HOMONYMS, DEFINITION AND CLASSIFICATION

There is no generally accepted definition of this wide-spread in the English language phenomenon, in the literature, dedicated to the various problems of homonymy term. Many scientists understand the notion homonymy term broadly enough. "Many terms" especially characterized by a high frequency rating, are not connected with meaning by one-to-one relationship. On the contrary, one symbol as a rule reserves to render several different meanings. The phenomenon may be said to be the reverse of synonymy where several symbols correspond to one meaning.

In linguistics, a homonym is, in the strict sense, one of a group of terms that share the same spelling and the same pronunciation but have different meanings.¹ Thus homonyms terms are simultaneously homographs (terms that share the same spelling, regardless of their pronunciation) and homophones (terms that share the same pronunciation, regardless of their spelling). The state of being a homonym is called homonymy. Examples of homonyms term are the pair stalk (part of a plant) and stalk (follow/harass a person) and the pair left (past tense of leave) and left (opposite of right). A distinction is sometimes made between "true" homonyms, which are unrelated in origin, such as skate (glide on ice) and skate (the fish), and polysemous homonyms, or polysemes, which have a shared origin, such as mouth (of a river) and mouth (of an animal).²

In non-technical contexts, the term "homonym" may be used (somewhat confusingly) to refer to words that are either homographs or homophones. In the stricter sense, the term row (propel with oars) and the American pronunciation of row (argument) are considered homonyms, as are the terms read (peruse) and reed (waterside plant) in the looser sense.

The linguist L.V. Arnold gives the following definition of homonyms in his book: "The English Word": "Two or more words, identical in sound and spelling but different in meaning, distribution and (in many cases) origins are called "**homonyms**" For example:

¹ Antrushina G.B., Afanasyeva O.V. and others "English Lexicology", M., High School, 1985

² Arbekova T.I. "English Lexicology" (Practical Course), Moscow, H.S., 1977

Knob*n* – шишка, выпуклость
 [nb] — nob. *n* -sl. голова, башка, козырной валет
 nob.*n* - человек высшего класса

lawn. *n.* – батист
 [l :n] — lawn. *n* – лужайки

whelk*n.* - волнистый рожок (моллюск)
 /welk/ — whelk*n.* - прыщ

The term is derived from Greek (*homos* "similar" and *onoma* "name") and thus expresses very well the sameness of name combined with the difference in meaning.³

There is an obvious difference between the meanings of the symbol "fast" in such combinations as run fast - "quickly" and stand fast - "firmly". The difference is even more pronounced if we observe cases where fast is a noun or a verb as in the following proverbs: A clean fast is better than a dirty breakfast; who feasts till he is sick, must fast till he is well.

1. Fast as an isolated word, therefore, may be regarded as a variable that can assume several different values depending on the conditions of usage, or, in other words, distribution. All the possible values of each linguistic sign are listed in dictionaries

Homonyms proper are words identical in pronunciation and spelling:

a) "Ball" as a round object used in game, "ball" as a gathering of people for dancing;

b) "Bark" *v* to utter sharp explosive cries; "bark" *n* is a noise made by dog or a sailing ship, etc.

a) "Bay" *v* is to bark; "bay" *n* is a part of the sea or the lake filling wide mouth opening of the land, or the European laurel.

You should remember, that homonyms are distinct terms – not different meanings within one term.

In speech, however, only one of all possible values is determined by the context, so that no ambiguity may normally arise. There is no danger, for instance, that the listener would wish to substitute the meaning "quick" into the sentence: It is

absurd to have hard and fast rules about anything, or think that fast rules here are "rules of diet". Combinations when two or more meanings are possible are either deliberate puns, or results from carelessness.

Both meanings of liver, i.e. "a living person" and "the organ that secretes bile" are, for instance, intentionally present in the following play upon words: "Is life worth living?" - "It depends upon the liver", "What do you do with the fruit?" - "We eat what we can, and what we can't eat we can".

Very seldom can ambiguity of this kind interfere with understanding. The following example, quoted from Leis, sounds somewhat artificial, but may be also a deliberate joke and not carelessness: "The girls will be playing cricket in *white stockings*. *We hope they won't get too many runs.*" *Runs* in this case may mean either "ladders in stockings" or "the units of scoring, made by running once over a certain course" (a cricket term).

The case of homonymy is one of ambiguous terms, whose different senses are far apart from each other and not obviously related to each other in any way. Cases of homonymy seem very definitely to be matters of mere accident or coincidence. For example, *Mug* ("drinking vessel" vs., "gullible person") would be a clear case of homonymy. There is no obvious conceptual connection between its two meanings. Homonymy exists in many languages, but in English it is particularly frequent, especially among monosyllabic terms.

Similarly, a river bank, a savings bank, a bank of switches, and a bank shot in pool share a common spelling and pronunciation, but differ in meaning.

The terms bow and bough are interesting because there are two meanings associated with a single pronunciation and spelling (the weapon and the knot); there are two meanings with two different pronunciations (the knot and the act of bending at the waist), and there are two distinct meanings sharing the same sound but different spellings (bow, the act of bending at the waist, and bough, the branch of a tree). In addition, it has several related but distinct meanings – a bent line is sometimes called a 'bowed' line, reflecting its similarity to the weapon. Thus, even according to the most restrictive definitions, various pairs of sounds and meanings of bow and bough are homonyms, homographs, homophones, heterophones, heterographs, and are polysemous.

bow – a long wooden stick with horse hair that is used to play certain string instruments such as the violin

bow – to bend forward at the waist in respect (e.g. "bow down")

³ Arbekova T.I. "English Lexicology" (Practical Course), Moscow, H.S., 1977

- bow – the front of the ship (e.g. "bow and stern")
- bow – a kind of tied ribbon (e.g. bow on a present, a bowtie)
- bow – to bend outward at the sides (e.g. a "bow-legged" cowboy)
- bough – a branch on a tree. (e.g. "when the bough breaks...")

One of the sources of homonymy is a phonetic change, which a word undergoes in the course of its historical development. As a result of such changes, less or more terms, which were formerly pronounced differently, may develop identical sound forms and thus become homonyms.

"Night" and "knight", for instance, were not homonyms in Old English (O.E.) as the initial "k" in the second term was pronounced. The verb "to write" in O.E. had the form "to writan" and the adjective "right" had the form "reht" or "riht".

A borrowed term may, in the final stage of the phonetic adaptation conclude the form either with a native term or another borrowing. So in the group of homonyms "rite *n* – to write – right *adj.*" The second and third terms are of native origin, whereas "rite" is Latin borrowing (Latin "ritus"); "bank" *n* ("a shore") is a native term, and *bankn* (a financial institution) is an Italian borrowing.

Word building also contributes significantly to the growth of homonymy, the most important type of it being conversion. Such pairs of terms as "comb" *n* – "comb" *v*; "pale" *adj.* – "pale" *v*; "make" *v* – "make" *n*, etc. are numerous in vocabulary. Homonymy terms of this type refer to different categories of parts of speech and called lexico-grammatical homonyms.

Shortening is a further type of term-building, which increases the number of homonyms terms. For example "fan" (an enthusiastic admirer of some sportsmen, actor, singer, etc.) is a shortening produced from "fanatic". Its homonym is a Latin borrowing "fan" – an element for waving and produce some cool wind.

The noun, for instance, "rep", a kind of fabric, has 4 homonyms:

- 1) rep = repertory;
- 2) rep = representative;
- 3) rep = reputation;
- 4) rep = repetition (*in school slang* smth, need to know by hard)

A further course of homonyms is called split polysemy: 2 or more homonyms can originate different meanings of the same term, when for some reason the semantic structure of the term breaks into several parts. We may illustrate this by the 3 following homonyms of the term "spring", means:

- 1) The act of springing, leap;
- 2) A place, where a steam of water comes up out to the sky;
- 3) A season of the year.

Historically all three originate from the same verb with meaning to jump, to leap. This is the Old English term "springun". So that the meaning of the first homonym is the oldest or the most etymological one. The meanings of the 2nd and the 3rd examples were originally made in metaphor.

One of the most complicated problems in semasiology is to define the place of homonyms task among other relationships of terms. In a simple code each sign has only one meaning and it's meaning is associated with only one sign. But this ideal is not realized in natural language. When several related meanings are associated with the same form, the word is called polysemantic. When 2 or more unrelated meanings are associated with the same form, these terms are homonyms. When 2 or more forms are associated with the same or nearly the same meaning, they are called the synonyms.

In spite of the obvious importance of that interesting and wide-spread phenomenon investigation, in spite of the presence of a number of works devoted to its study, many problems of homonymy are not investigated. In the connection with that, all investigations of homonymy in general are connected with synchronically approach of investigations, that there are no works in linguistic literature, which would study the specification of the homonyms of different periods of the history of one and the same language, the contemporary linguistics does not dispose the information about the changes in the quantitative structure of homonyms in different periods of the history of one or another language, about various processes, taken place in the homonymous rows in the course of their development, about quantitative correlation of the homonyms, appeared in the language and dropped out of it in every given period, about quantitative correlation of the homonyms of different types, in particular of generally non-related and genetically related, about specification of ways of their development.

In other terms, in contemporary science of the language the problem of the homonymy in different periods of historical development of one or another language has not been solved yet; the problem of common trend of the development of homonymy in every separate language.

According to the wide-spread among linguists' opinion, the presence of the homonyms in the language makes difficulties for communication, because homonymous rows bind the terms; with identical sound cover, characterized by the absence of synchronically semantic links between terms. That is why the homonyms, in any case, bring to the conflict and as a result of that the terms - homonyms disappear from the language.

In itself, the fact of the "collusion" of some homonyms terms is beyond any doubt, but an important role belongs to the number of such cases in general and in particular in comparison with the number of cases of coexistence of the homonyms terms rows.

It is necessary to emphasize that the homonyms terms dropped out of the language, so as disintegrated rows have not been studied (investigated) particularly. It appears that confrontation of the quantitative structure of the appeared and dropped out homonyms, the examination of the processes, taken place in the homonymous

rows, the study of the ways of development of the homonymy in one or another language will give the opportunity to answer the question of "whether this phenomenon develops or "dies down", and whether it is possible to consider it as negative phenomenon in the language or not." The solution of such problems demands the carrying out of a number of investigations of the homonymy of different historical periods of different languages.

D.U. Seytova
(Nukus, Karakalpakstan, Uzbekistan)

INTERDEPENDENCE OF STRUCTURE, MEANING AND MOTIVATION IN TERM-GROUPS

As both structure and meaning are parts of the term-group as a linguistic unit, the interdependence of these two facets is naturally the subject matter of lexicological analysis. In connection with the problem under discussion the term syntactic (or syntagmatic) structure requires some clarification. We know that term-groups may be generally described through the pattern of arrangement of the constituent members. The term syntactic structure (formula) properly speaking implies the description of the order and arrangement of member-terms as parts of speech. We may, for instance, describe the term-group as made up of an adjective and a noun (clever man, red flower, etc.), a verb - a noun (take books, build houses, etc.), or a noun, a preposition and a noun (a touch of colour, a matter of importance, etc.). The syntactic structure (formula) of the nominal groups clever man and red flower may be represented as A + N, that of the verbal groups take books and build houses as V + N, and so on.

These formulas can be used to describe all the possible structures of English term-groups. We can say, e.g., that the verbal groups comprise the following structural formulas: V+N (to build houses), V+prp+N (to rely on somebody), V+N+prp+N (to hold something against somebody), V+N+V(inf.) (to make somebody work), V+V(inf.) (to get to know), and so on.

The structure of term-groups may be also described in relation to the head-word, e.g. the structure of the same verbal groups (to build houses, to rely on somebody) is represented as to build + N, to rely + on + N. In this case it is usual to speak of the patterns of term-groups but not of formulas. The term pattern implies that we are speaking of the structure of the word-group in which a given term is used as its head.

The interdependence of the pattern and meaning of head-terms can be easily perceived by comparing term-groups of different patterns in which the same head-word is used. For example, in verbal groups the head-term mean is semantically different in the patterns mean+iV (mean something) and mean + V(inf.) (mean to do something). Three patterns with the verb get as the head-term represent three different meanings of this verb, e.g. get+N (get a letter, information, money, etc.), get+ +to +N (get to Moscow, to the Institute, etc.), get+N+V(inf.) (get somebody to come, to do the work, etc.). This is also true of adjectival word-groups, e.g. clever+N (clever man) and clever+at+N (clever at arithmetic), keen+N (keen sight, hearing), keen+on+N (keen on sports, tennis). Notional member-terms in such patterns are habitually represented in conventional symbols whereas prepositions and other form-terms are given in their usual graphic form. This is accounted for by the fact that individual form-terms may modify or change the meaning of the word with which it is combined, as in, e.g., anxious+for+N (anxious for news), anxious+about+N (anxious about his health). Broadly speaking we may conclude that as a rule the difference in the meaning of the head-term is conditioned by a difference in the pattern of the term-group in which this term is used.

If the structure of term-groups is different, we have ample grounds to infer that the difference in the syntactic (or syntagmatic) structure is indicative of a difference in the meaning of the head-term of term-groups.

So we assume that verbal groups represented by different structural formulas, e.g. V+N and V+V(inf.) are as a rule semantically different because of the difference in the grammatical component of meaning. This is also true of different patterns of term-groups, e.g. get+N and get+V(inf.).

It should be pointed out, however, that although difference in the pattern signals as a rule difference in the meaning of the head-term, identity of pattern cannot be regarded as a reliable criterion for identity of meaning [1; 48].

Thus structurally identical patterns, e.g. heavy+N, may be representative of different meanings of the adjective heavy which is perceived in the term-groups heavy rain (snow, storm), cf. heavy smoker (drinker), heavy weight (table), etc. all of which have the same pattern — heavy+N. Structurally simple patterns are as a rule polysemantic, i.e. representative of several meanings of a polysemantic head-term, whereas structurally complex patterns are monosemantic and condition just one meaning of the head-member. The simplest verbal structure V+N and the corresponding pattern are as a rule polysemantic (compare, e.g. take+N (take tea, coffee); take the bus, the tram, take measures, precautions, etc.), whereas a more complex pattern, e.g. take+to+N is monosemantic (e.g. take to sports, to somebody).

Term-groups like words may also be analysed from the point of view of their motivation. Term-groups may be described as lexically motivated if the combined lexical meaning of the groups is deducible from the meaning of their components. The nominal groups, e.g. red flower, heavy weight and the verbal group, e.g. take lessons, are from this point of view motivated, whereas structurally identical term-groups red tape - 'official bureaucratic methods', heavy father - 'serious or solemn part in a theatrical play', and take place - 'occur' are lexically non-motivated. In these groups the constituents do not possess, at least synchronically, the denotational meaning

found in the same terms outside these groups or, to be more exact, do not possess any individual lexical meaning of their own, as the term-groups under discussion seem to represent single indivisible semantic entities. Term-groups are said to be structurally motivated if the meaning of the pattern is deducible from the order and arrangement of the member-terms of the group. Red flower for example is motivated as the meaning of the pattern quality - substance can be deduced from the order and arrangement of the terms red and flower, whereas the seemingly identical pattern red tape cannot be interpreted as quality - substance.

The degree of motivation may be different. Between the extremes of complete motivation and lack of motivation there are innumerable intermediate cases. For example, the degree of motivation in the nominal group black market is higher than in black death, "but lower than in black dress, though none of the groups can be considered as completely non-motivated. This is also true of other term-groups, e.g. old man and old boy both of which may be regarded as lexically and structurally motivated though the degree of motivation in old man is noticeably higher. It is of interest to note that completely motivated term-groups are, as a rule, correlated with certain structural types of compound terms. Verbal groups having the structure V+N, e.g. to read books, to love music, etc., are habitually correlated with the compounds of the pattern N+(V+er) (bookreader, music-lover); adjectival groups such as A + prp+N (e.g. rich in oil, shy before girls) are correlated with the compounds of the pattern N+A, e.g. oil-rich, girl-shy.

It should also be noted that seemingly identical term-groups are sometimes found to be motivated or non-motivated depending on their semantic interpretation. Thus apple sauce, e.g., is lexically and structurally motivated when it means 'a sauce made of apples' but when used to denote 'nonsense' it is clearly non-motivated. In such cases we may even speak of homonymy of term-groups and not of polysemy.

It follows from the above discussion that word-groups may be also classified into motivated and non-motivated units. Non-motivated word-groups are habitually described as phraseological units or idioms.

As a conclusion I can say:

1. Terms put together to form lexical units make up phrases or term-groups. The main factors active in bringing terms together are lexical and grammatical valency of the components of term-groups.

2. Lexical valency is the aptness of term to appear in various collocations. All the terms of the language possess a certain norm of lexical valency. Restrictions of lexical valency are to be accounted for by the inner structure of the vocabulary of the English language.

3. Lexical valency of polysemantic words is observed in various collocations in which these terms are used. Different meanings of a polysemantic term may be described through its lexical valency.

4. Grammatical valency is the aptness of term to appear in various grammatical structures. All words possess a certain norm of grammatical valency. Restrictions of grammatical valency are to be accounted for by the grammatical structure of the language. The range of grammatical valency of each individual word is essentially delimited by the part of speech the term belongs to and also by the specific norm of grammatical valency peculiar to individual terms of modern English.

5. The grammatical valency of a polysemantic word may be observed in the different structures in which the term is used. Individual meanings of a polysemantic term may be described through its grammatical valency.

6. Structurally, term-groups may be classified by the criterion of distribution into endocentric and exocentric. Endocentric term-groups can be classified according to the head-term into nominal, adjectival, verbal and adverbial groups or phrases.

7. Semantically all term-groups may be classified into motivated and non-motivated. Non-motivated term-groups are usually described as phraseological units.

A.V. Koonin classified phraseological units according to the way they are formed. He pointed out primary and secondary ways of forming phraseological units.

Primary ways of forming phraseological units are those when a unit is formed on the basis of a free term-group:

a) most productive in modern English is the formation of phraseological units by means of transferring the meaning of terminological term-groups, e.g. in cosmic method I can point out the following phrases: «launching pad», «to link up»;

b) a large group of phraseological units was formed from free term groups by transforming their meaning, e.g. «granny farm», «Troyan horse»;

c) phraseological units can be formed by means of alliteration for example: «a sad sack», «culture vulture», «fudge and nudge».

d) they can be formed by means of expressiveness, especially it is characteristic for forming interjections: «My aunt!», «Hear, hear!» and etc.

e) they can be formed by means of distorting a term group, e.g. «odds and ends» was formed from «odd ends»,

f) they can be formed by using archaisms, e.g. «in brown study» means «in gloomy meditation» where both components preserve their archaic meanings,

g) they can be formed by using a sentence in a different sphere of life, e.g. «that cock won't fight» can be used as a free word-group when it is used in sports (cock fighting), it becomes a phraseological unit when it is used in everyday life, because it is used metaphorically,

h) they can be formed when we use some unreal image, e.g. «to have butterflies in the stomach», «to have green fingers» - and etc.

i) they can be formed by using expressions of writers in everyday life: «corridors of power» (Snow), «American dream» (Alby) «locust years» (Churchil), «the winds of change» (Mc Millan).

Secondary ways of forming phraseological units are those when a phraseological unit is formed on the basis of another phraseological unit; they are:

a) conversion: «to vote with one's feet» was converted into «vote with one's feet»;

b) changing the grammar form: «Make hay while the sun shines» is transferred into a verbal phrase - «to make hay while the sun shines»;

c) analogy: «Curiosity killed the cat» was transferred into «Care killed the cat»;

d) contrast: «cold surgery» - «a planned before operation» was formed by contrasting it with «acute surgery», «thin cat» - «a poor person» was formed by contrasting it with «fat cat»;

e) shortening of proverbs or sayings: from the proverb «You can't make a silk purse out of a sow's ear» ' by means of clipping the middle of it the phraseological unit «to make a sow's ear».

f) borrowing phraseological units from other languages, either as translation loans, e.g. « living space» (German), « to take the bull by the horns» (Latin) or by means of phonetic borrowings «meche blanche» (French), «corpse d'elite» (French), «sotto voce» (Italian) etc.

Phonetic borrowings among phraseological units refer to the bookish style and are not used very often.

Bibliography:

1. Akhmanova O.S. Lexicology: Theory and Method. M. 1972.

D.U. Seytova
(Nukus, Karakalpakstan, Uzbekistan)

CLASSIFICATION OF HOMONYMS TERMS IN ENGLISH LANGUAGE

All cases of homonymy terms may be classified on a different criterion underlying the classification. The subdivision of homonyms terms into **homonyms proper, homophones and homographs** is certainly not precise enough and does not reflect certain important features of these terms, and, most important of all, their status as parts of speech. Homonyms terms may belong both to the same and to different categories of parts of speech. Obviously, a classification of homonyms terms should reflect this distinctive feature. Also, the paradigm of each term should be considered, because it has been observed that the paradigms of some homonyms coincide completely, and of others only partially.⁴

Accordingly, Professor A.I. Smirnitsky classified homonyms terms into two large classes:

- full homonyms
- partial homonyms

Full homonyms are Q words which represent the same category of parts of speech and have the same paradigm. For example:

Ball *n.* - a formal social gathering for dancing.

Ball *n.* - a spherical object used in games.

Tail *n.* - an animal's hindmost part,

Tale *n.* - a narrative, a story,

Match *n.* - a game, a contest

Match *n.* - a short piece of wood used for producing fire

Wren *n.* - a member of the Women's Royal Naval Service

Wren *n.* - a bird

Cases of full homonymy terms may be founded in different parts of speech too. For example: for - preposition, for – conjunction, four - numeral as these parts of speech have no other term forms.

terms are homonymous only in some of the forms of their respective paradigms we call them **partial homonyms terms**. For example: **to lie** *vb.* (**lay, lain**) - have or put one's body in a flat or resting position, **to lie** *vb.* (**lied**) - tell a lie, **arm** *n.* - an upper limb of the human body, **arm** *vb.* - to equip with weapons.

Partial, homonyms terms may be found within the same part of speech and in different parts of speech. Homonyms proper terms are words identical in pronunciation and spelling and different in meaning.

For example: back *n.* - " part of the body", back *vb.* - " go back," back *adv.* - " away from the front", bark *n.* - " the noise made by a dog", bark *v.* - " to utter sharp explosive cries", bark *n.* - " the skin of a tree", bark *n.* - " a sailing ship".

The important point that homonyms are distinct words: not different meanings within one term. Homophones are terms having the same sounding, but which may coincide or differ in spelling. Homophones (literally "same sound") are usually defined as terms that share the same pronunciation, regardless of how they are spelled. If they are spelled the same then they are also homographs (and homonyms); if they are spelled differently then they are also heterographs (literally "different writing"). Homographic examples include rose (flower) and rose (past tense of rise). Heterographic examples include to, too, two, and there, their, they're.

⁴ Buranov J., Muminov A. "A Practical Course in English Lexicology", Tashkent, 1990

For example: *air n.* - a mixture of oxygen, nitrogen, surrounding the earth, *heir n.* - a person entitled to inherit property or a rank, *piece n.* - a part, a portion *peace* - a state of freedom from war or disturbance

In the sentence: "The playwright on my right thinks it right that some conventional rite should symbolize the right of every man to write as he pleases" the sound complex is noun, adjective, adverb and verb has four different spellings and six different meanings.

To understand these one needs a wider context. Homophones terms are terms of the same sound, but of different meaning, for example: "air" - "heir", "arms" - "alms", "bye" - "buy" - "by", "him" - "hymn", "knight" - "night", "rain" - "reign", "not" - "knot", "or" - "ore" - "oar", "piece" - "peace", "scent" - "cent", "steal" - "steel" - "still", "write" - "right", "sea" - "see", "son" - "sun".

In the sentence: "The play-write on my right thinks it that some conventional rite should symbolize the right of every man to write as he pleases" the sound complex is noun, adjective, adverb and verb, has 4 different spellings and 6 different meanings.

The difference may be confined to the use of a capital letter as in "bill" and "Bill": "How much is my milk bill?" - "Excuse me, madam, but my name is John". On the other hand, whole sentences may be homophonic: "The sons raise meat" - "The sun's rays meet". To understand this one needs a wide context.

Homographs are terms different in sound and meaning but accidentally identical in spelling. For example:

lead n. [li:d] - a guidance, a clue

lead n. [led] - a chemical element, a heavy grey metal

tear n. [tie] - a drop of liquid forming in and falling from the eye

tear v. [ˈteə] - pull forcibly apart or away or to pieces.

It has been often argued that homographs constitute a phenomenon that should be kept apart from homonymy as the object of linguistics is sound language. This viewpoint can hardly be accepted. Because of the effect of education and culture written English is a generalized national form of expression. Homographs (literally "same writing") are usually defined as terms that share the same spelling, regardless of how they are pronounced. If they are pronounced the same then they are also homophones (and homonyms) - for example, bark (the sound of a dog) and bark (the skin of a tree). If they are pronounced differently then they are also heteronyms - for example, bow (the front of a ship) and bow (a ranged weapon).

An average speaker does not separate the written and oral form. On the contrary, he is more likely to analyze the words in terms of letters than in terms of phonemes with which he is less familiar. That is why a linguist must take into consideration both the spelling and pronunciation of terms when analyzing cases of identity of form and diversity of content.

Various types of classification for homonyms proper have been suggested. The one most often used in present-day Anglesites is that suggested by professor A.I. Smirnitsky. It has been criticized for failing to put the homonyms within the general vocabulary system.

A more comprehensive system may be worked out on the same basis if we are guided by the theory of oppositions and in classifying the homonyms take into consideration the difference or sameness in their lexical and grammatical meaning, paradigm and basic form. For the sake of completeness we call consider this problem in terms of identity and difference between the elements of vocabulary system because we must define the place of homonyms among other relationships. In a simple code each sign has only one meaning and each meaning is associated with only one sign but this ideal, as we have seen, is not realized in natural languages.

When several related meanings are associated with the same form, the term is called polysemantic, when two or more unrelated meanings are associated with the same form the words are homonyms, when two or more forms are associated with the same or nearly the same meaning the words are synonyms. As both form and meaning can be further subdivided, the combination of distinctive features by which two terms are compared, becomes more complicated: the form may be phonetically and graphical, a term may also have a paradigm of grammatical forms different from the basic term.

Homonyms terms may be also classified by the type of meaning into lexical, lexico-grammatical and grammatical homonyms terms.

Lexical homonyms are terms which belong to one part of speech but they differ only in their lexical meaning.

For example:

Hair n. - "the fine thread - like stands growing from the skin"

Hair n. - "a field animal like a large rabbit"

In seal 1, *n.* and seal 2, *n.*, for example, the part - of speech meaning of the word and the grammatical meanings of all its forms are identical (cf. seal [si:l] Common Case Singular, seals [si:bz]- Possessive Case Singular for both seal 1 and seal 2). The difference is confined to the lexical meaning only: seal 1 denotes "a sea animal", "the fur of the animal", etc. seal 2 - "a design printed on paper, the stamp by which the design is made" etc. So we can say that seal 1 and seal 2 are lexical homonyms because they differ in lexical meaning

- *seals*   *seals*
- *seal 1*   *seal2*
- *seal's*   *seal's*
- *seals'*   *seals'*

The paradigm '*seal, seal's, seals, seals'*' is identical for both of them and gives no indication of whether it is *seal1* or *seal2*.

In other cases, e.g. *seal*1— 'a sea animal' and (to) *seal*3, — 'to close tightly', although some individual term-forms are homonymous, the whole of the paradigm is not identical. Compare the paradigms:

<i>seal</i> 1	(to) <i>seal</i> 3
<i>seal</i>	<i>seal</i>
<i>seal</i> 's	<i>seals</i>
<i>seals</i>	<i>sealed</i>
<i>seals</i> '	<i>sealing</i> , etc.

Lexico-grammatical homonyms terms are those terms which differ in their lexical and grammatical meanings. For example:

work *n.* - "something to be done, employment"
 work *v.* - "perform work, make efforts"

If we compare *seal* 1- "a sea animal" and (to) *seal* 3- "to close tightly" we shall observe not only a difference in the lexical meaning of their homonymous term - forms but a difference in their grammatical meanings as well. Identical sound - forms, i.e. seals (Common Case Plural of the noun) and (he) seals (third person singular of the verb) possess each of them different grammatical meanings.

As both grammatical and lexical meanings differ we describe these homonymous term- forms as lexico-grammatical. Lexico-grammatical homonymy generally implies that the homonyms terms in question belong to different parts of speech as the part-of-speech meaning is a blend of the lexical and grammatical semantic components. There may be cases however when lexico-grammatical homonymy is observed within the same part of speech, e.g., in the verbs (to) find and (to) found; where the homonymic term-forms: - Past Tense of (to) find and found -Present Tense of (to) found differ both grammatically and lexically.

Grammatical homonymy is the homonymy of the different term- forms of one and the same term (part of speech). Modern English abounds in homonymic term-forms differing in grammatical meaning only. Wide spread grammatical homonymy constitutes one of the specific features of English terms. Grammatical homonyms terms are extremely numerous in the English language.

In the paradigms of the majority of verbs the form of Participle II, for example asked - asked; in the paradigm of nouns we usually find homonymous forms of the Possessive Case Singular and the Common Case Plural, -e. g. brother's - brothers may be easily observed that grammatical homonyms is the homonymy of different term forms of one and the same term.

The classifications, given to the homonymy (full, partial, lexical, lexico-grammatical and grammatical) are not mutually exclusive. All homonyms terms may be described on the basis of the two criteria-homonymy of all forms of the term or only some of the term-forms and also by the type of meaning in which homonymous terms or term-forms differ. So we speak of the full lexical homonymy of *seal* 1 *n.* and *seal* 2 *n.*, of the partial lexical homonymy of *lie* 1 *v.* and *lie* 2 *v.*, and of the partial lexico-grammatical homonymy of *seal* 1 *n.* and *seal* 3 *n.*

The trouble of today is however, that lexical homonyms often enough come together with polysemy. There is no hard and fast line of demarcation between the meanings of a polysemantic term and lexical homonymy.

Some linguists distinguish the groups of homonyms paronyms (false homonyms) by form similarity in the language. The coincidence of form under content unidentity is the homonyms. Homonymicals can be variety by structure of the language elements. There are homonymy-terms, homonymy-forms (homofoms), homonymic affixes and others.⁵

Homonymy - term (lexical homonyms) are those terms which identical in forms presented in the dictionary. Lexical homonyms terms may belong to the same part of speech, but differentiate on lexical meaning (grammatically identical homonyms) and can be different categorically (grammatical unidentical homonyms).

Клара Ибатова
(Ташкент, Узбекистан)

ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОБЛЕМ СОЗДАНИЯ ОБРАЗА ОТЦА В УЗБЕКСКОЙ И МИРОВОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Проблема создания образа отца в мировой литературе остаётся актуальной. В любом обществе сохраняется противоречие между отцами и детьми. Изучение этих противоречий имеет свои аспекты. Мы сочли необходимым остановиться на этих аспектах.

В первом аспекте психологическое состояние героя выражается через внешне обусловленные элементы. К ним относятся детали быта, условия жизни, одежда, природная среда и окружающая действительность. В качестве методов психологического анализа, осуществляемого извне, важную роль играют такие художественные средства, как портрет, деталь и пейзаж.

Второй аспект предполагает выражение внутренних процессов героя через его мысли, воспоминания, внутренние монологи, психологический анализ, самообращение, дневники, письма и сновидения. При этом, как правило, широко используется метод повествования от первого лица, позволяющий глубже раскрыть внутреннее состояние героя.

⁵ Kempson R. M. "Semantic Theory", Cambridge University Press, 1990

Описание внешности персонажа в литературном тексте — один из важных этапов создания художественного образа. Суть этого метода заключается в том, что портрет или облик героя может быть дан как в полном и развернутом виде, так и в частичном — фрагментарном. Описание портрета осуществляется поэтапно, посредством выразительных деталей, в различных композиционных моментах произведения или в ходе экспозиции, то есть при первом введении персонажа в сюжет, или по мере развития событий.

Такие факторы, как художественные традиции, особенности литературных течений, законы соответствующего жанра и индивидуальный стиль писателя, определяют форму представления портрета персонажа. Одни авторы стремятся раскрыть внутренний мир, душевное состояние и характер героя через его внешность, другие же предпочитают лаконичный, символический подход к таким описаниям.

Внешность часто дается в связи с характером героя, его социальным положением, душевным состоянием или социально-идеологической функцией и служит для формирования у читателя определенного психологического и эстетического образа. Поэтому описание портрета является эффективным средством индивидуализации художественного персонажа. Через портрет героя автор передает не только его внешность, но и его личностную и социальную сущность.

Например, мы сочли уместным привести описание портрета отца в романе Оноре де Бальзака «Старик Горио» или «Отец Горио». Одним из наиболее онтогенетически и психологически сложных художественных образов является образ отца Горио, центрального персонажа романа Оноре де Бальзака «Старик Горио» или «Отец Горио» (оригинальное название — *Le Père Goriot*). Этот образ занимает особое место в реалистической литературе как художественное выражение отцовства, бескорыстия и обстановки социальной несправедливости.

Отец Горио впервые появляется в романе через обстановку пансиона Верте. В его облике автор даёт первые намёки на падение его социального статуса и личную трагедию. Он изображён в старой, очень простой одежде, его облик скромен и утомлён. На его лице отражаются тревога, душевная подавленность от жизни и душевная боль. Бальзак раскрывает в его облике образ человека, ставшего жертвой потерь и любви:

«На его лице и теле отражались бесконечный труд, мучительная борьба за жизнь и, главное, самопожертвование, присущее отеческой любви...»

Здесь портрет служил не только для изображения внешних признаков, но и для выражения внутренней душевной драмы.

Облик Горио выражает трагедию его жизни: он пожертвовал всем ради счастья дочери — богатством, честью, даже человеческим достоинством. Через неподвижность его облика, самопожертвование и любовь, заложенные в его душевном складе, писатель раскрывает не только личность, но и драму целой эпохи.

Портрет отца Горио — не просто индивидуальный образ, но и символическое значение: он показывает непризнание бескорыстных человеческих чувств в буржуазном обществе Франции XIX века, влияние которого на социальный мир может разрушить отношения между отцом и сыном. В этом портрете Бальзак создает яркий пример художественного реализма, тонко сочетая психологический анализ и социальную критику.

В XX веке, по мнению Э. Эриксона, потеря авторитета отца в глазах сыновей стала главной причиной прихода Гитлера к власти в Германии. Ведь Гитлер предстал «идеальным заменителем отца».

Либерализация отношений в обществе и семье приводит к тому, что если в традиционной крестьянской культуре отец был наиболее влиятельным, уважаемым и непререкаемым авторитетом, то в индустриальной и постиндустриальной культуре для формирования этого авторитета необходима совместная деятельность отцов, матерей и общества. По мнению И.С. Кона, отцовство — явление более социально обусловленное, чем материнство, и его особенности зависят от различных социокультурных факторов и изменяются от культуры к культуре. [1, 25]

Л.К. Чуковская в рассказе «Воспоминания детства» характеризует состояние образа отца в русской литературе как крайне плачевное: «Образ отца, который заботится о своих детях, ходит с ними на четвереньках, воет по-собачьи, становится великим человеком, капитаном парохода, строит замки из песка, словом, общается со своими детьми на равных, ласково и свободно, почти отсутствует в русской литературе. [2, 56]

«Не потому ли, что у отцов не было времени уделять детям? Отцы ходили на службу, решали политические вопросы, потом совершали революцию (или, наоборот, боролись с ней), участвовали в войне, строили общества, потом одни сидели в лагерях, другие сидели в лагерях, короче, все отцы были заняты. Где уж тут детям время — для этого были няни, мамы, учителя, пионервожатые». [3, 64.]

Надежды, возлагаемые на фигуру отца, отмеченные Л.К. Чуковской, не могли быть реализованы в силу иных целей, существовавших в культуре того времени. Ожидаемые от фигуры отца благие дела, отмеченные Л.К. Чуковской, были труднореализуемы в силу иных целей. Архетипически фигура отца ассоциируется, прежде всего, с властью, авторитетом, традицией и родством. По мнению автора, подобные требования общества к отцу («образ отца, который занимается с детьми, ходит с ними на четвереньках, воет по-собачьи, становится большим человеком, капитаном лодки, строит песочные замки, словом, равным, добрым и лёгким в общении человеком») подрывают положение отца перед детьми,

изменяют роль семьи и общества в культуре, то есть само общество, по сути, разрушает семью как культурное явление, снижает статус отца.

Традиционная узбекская семья многогранна и многочисленна, и на протяжении веков она функционирует на основе древнейшей системы самоуправления – семьи, которая функционирует на основе неписаных, но укоренившихся традиций и правил. В традиционных семьях глава семьи осуществляет руководство, общается с внешним миром, обеспечивает безопасность семьи и принимает решения, влияющие на судьбу семьи. Отец отвечает за важнейшие задачи семьи – заработок и обеспечение безопасности семьи. Это служит поддержанию жизнеспособности семьи. Мать же ведет домашнее хозяйство, принимает рациональные и экономные решения по финансовым вопросам семьи, отвечает за воспитание детей и в этом опирается на безусловное внимание и авторитет отца. Уважение и вежливость к старшим не ограничиваются обращением к ним на «вы»: отец, мать, брат, сестра, дядя, дядя, дядя, дядя – они выражаются и в формах обращения, характерных для родственников. Кроме того, это уважение упоминается и в таких источниках, как «Гобуснаме» XI века (1082 г. н. э.), написанное Кайковусом и посвященное его внуку Гиланшаху, как наставление будущим поколениям. Отец – это крепкая гора, дуб, опора и защита, залог стабильности и нерушимости семьи. Мать – духовное развитие семьи и светильник просвещения. Семья – священное место, крепость, великая ценность и духовное убежище.

Великий писатель Алишер Навои выражает свое безграничное уважение к родителям в следующих искренних строках:

“Бошни фидо айла ато қошиға,

Жисми қил садқа ано бошиға.

Тун – кунинге айлагали нурфош,

Бирисин ой англа, бирисин куёш. (“Равзанат ус-сафо” – “Ҳақ сўзинг тарозиси”, 1485 йил).

В нашей национальной литературе взаимоотношения отца и сына, особенно различные художественные интерпретации образа отца, всегда были в центре внимания. Эта тема широко освещается как в народном устном творчестве, так и в современной прозе. Образ отца занимает центральное место в национальном мировоззрении, обычаях и менталитете, трактуясь как обязанность главы семьи, а также как духовная и физическая опора.

В частности, в народной сказке «Три брата-богатыря» образ отца наделяется уникальной философско-дидактической нагрузкой. Хотя участие отца в основных событиях сказки ограничено, мужество и успехи его сыновей изображены как результат отцовского воспитания. Слова отца: «Тремя вещами воспитал я вас: здоровьем тела, умением владеть оружием и бесстрашием» – влияние этого воспитания отражено в словах: «Тремя вещами воспитал я вас: здоровьем тела, умением владеть оружием и бесстрашием». Их борьба с драконами, львами и врагами-марионетками, а также признание их королем интерпретируются как практические результаты отцовского образования, основанного на жизненных навыках и ценностях.

В мировой литературе различные интерпретации образа отца встречаются в произведениях У. Шекспира, О. Бальзака, И. Тургенева, Л. Толстого, Г. Маркеса, Ч. Айтматова и других великих писателей. В них отец изображен в духовном конфликте с детьми на фоне эволюции переходного периода, на фоне духовных страданий и служит отражением вопросов идентичности, национализма, нравственных проблем того времени.

В узбекской прозе образ отца предстаёт как выражение воспитания, поддержки и народной мудрости. В джадидской прозе также создан образ отцов, являющихся причиной несчастья своих детей в эпоху невежества.

Литература:

1. Кон И.С. Материнство и отцовство в историко-этнографической перспективе // Советская этнография. 1987. № 6. С. 31–38.
2. Чуковская Л.К. Памяти детства. Мой отец – Корней Чуковский. М.: Время: 2007.
3. Чуковская Л.К. Памяти детства. Мой отец – Корней Чуковский. М.: Время: 2007.

Назира Сайбекова
(Алматы, Қазақстан)

ГРАММАТОЛОГИЯ ҒЫЛЫМЫНЫҢ ЗЕРТТЕЛУІ

Қазақ жазуының қалыптасуын зерттеуші отандық ғалымдарымыз А. Байтұрсынұлы, Қ. Жұбанов, Қ. Кемеңгерұлы, Е. Омарұлы, Т. Шонанұлы, Х. Досмұхамбетұлы, М. Балақаев, С. Аманжолов, Р. Сыздықова, Ә. Жүнісбек, Н. Уәлиев, Қ. Күдерінова, М. Жүсіпұлы, А. Фазылжанова және басқа да ғалымдар зерттеді.

Жазу және грамматология туралы шетелдік ғалымдардың В.А. Истриннің «Возникновение и развитие письма» (М., 1965); «Развитие письма» (М., 1961); И. Фридрихтің «История письма» (М., 1979); Жак Деррида «Грамматология туралы» (Of Grammatology, 1967), И.Е. Гельбтің «Опыт изучения письма»

(Gelb I.J. A study of writing: the foundations of grammatology, 1952), одан басқа Д. Дирингердің «Алфавит» (М., 1963) [1], Алпатов В. М. «Языкознание: От Аристотеля до компьютерной лингвистики» (2017) [2] т.б. еңбектері бар.

Түркиядағы зерттеуші ғалымдардың А. Байтұрсынұлы туралы жазған еңбектері бар. Нергис Бирайдың А. Байтұрсынұлы туралы жазған мақалалары (Ahmet Baytursinuli'na göre Kazak Türkleri yazılı Edebiyatının dönemleri ve türleri) және 2012 жылы жарияланған «Ahmet Baytursinuli şiirleri üzerinde dil ve usulur incelemesi» [3], Alaş'ın Aydınlatıcı Önderi: Ahmet Baytursinuli" [4] атты кітаптары бар. Бұл кітаптарда Нергис Бирай А. Байтұрсынұлының шығармаларына тоқталады, өлеңдері түрік тілінде беріледі, оның еңбегінде Алаш Орда қозғалысы туралы айтылады, А. Байтұрсынұлының жазған шығармалары, Алаш Орда қозғалысы кезінде қазақ халқына сіңірген еңбегі туралы сөз қозғалады.

Ферхат Тамирдың А. Байтұрсынұлының төте жазуына арналған мақалалары бар. Олар: «Ahmet Baytursinoğlu ve Arap alfabesinin islahı» [5], «Gaspıralı İsmail bey ve Kazak aydınlarına tesirleri» [6], «Usul-i Cedit ve Ahmet Baytursinoğlu» [7], «Ahmet Baytursinoğlu ve 1926 Baku Türkoloji kongresi» [8]. Сонымен қатар Ф. Тамир магистрант шәкірттерімен бірігіп, А. Байтұрсынұлына қатысты зерттеулер жүргізеді. Ф. Тамирдың мақалаларында А. Байтұрсынұлы және араб әліпбиі, Гаспыралы Исмаил, усул жадит және А. Байтұрсынұлы туралы айтылады. Сонымен қатар, Бакудеөткен конференцияда орын алған төте жазу мен латын әліпбиіне қатысты мәселелерге тоқталады.

А. Байтұрсынұлына байланысты алты томдық шығармалар жинағы 2013 жылы «Ел-шежіре» баспасынан «Байтұрсынұлы Ахмет» деген атаумен жарық көрді. Жауапты шығарушы: Имаханбет Р.С. А. Байтұрсынұлының алты томдық шығармалар жинағының I томына «Қырық мысал» (1909, 1913, 1922), «Маса» (1911, 1922), «Қазақтың бас ақыны» (1913), «Әдебиет танытқыш» (1926) атты ғылыми зерттеулері енгізілген [9].

А. Байтұрсынұлының алты томдық шығармалар жинағының II томында А. Байтұрсынұлының шәкірті Телжан Шонанұлымен бірге жазған «Оқу құралы» түпнұсқамен қайта салыстырылып, толықтырылған үлгісі берілген. Бұл хрестоматиялық еңбекте бастауыш мектеп оқушыларына қазақ тарихы, қазақ тілі мен әдебиеті, жағырапия, шаруа-кәсіп және жаратылыстану, т.б. ғылым салалары бойынша мағлұматтар берілген [10].

«Оқу құралы» үш бөлімнен тұрады. Бірінші бөлімде «Әдебиет, тұрмыс, еңбек» атты бөлімінде Ы. Алтынсаринның, А. Байтұрсынұлының, М. Жұмабайұлының, Л.Н. Толстойдың, А. Құнанбайұлының, Н. Рубакиннің, А.Л. Львовтың, А.П. Чеховтың, Н.М. Покровскийдің, т.б. зерттеушілердің шығармалары берілген. «Ғылым» атты екінші бөлімде тамақтануға, тағамға, өсімдікке, астыққа, жапыраққа, күнге, табиғат құбылыстарына байланысты ақпараттар бар. Жалпы алғанда, аталған оқу құралы балалар мен жасөспірімдердің жан-жақты болуына арналған танымдық, тағылымдық ғылыми ақпараттармен толықтырылған. «Дүние» деп аталатын үшінші бөлім жаратылыстану ғылымына байланысты танымдық еңгімелерге бай. Үшінші бөлімде Жұлдыздар, Құс жолы, Күн, Жыл уақыттары, Жазғытұрым, Ай мен күннің тұтылуы, Ағынды жұлдыздар, Еуропа, Априке, Америке, Аустралия, т.б. жаратылыстануға байланысты танымдық ақпараттар берілген.

А. Байтұрсынұлының алты томдық шығармалар жинағының III томында А. Байтұрсынұлының «Тіл-құрал» оқулықтарымен әдістемелік құралдарының мәтіндері қайта салыстырылып, толық ұсынылған. «Тіл-құрал» (қазақ тілінің сарфы) Орынбор, 1914ж., «Тіл-құрал» (дыбыс жүйесі мен түрлері) 1-ші тіл танытқыш кітап, Қызылорда, 1925ж., «Тіл-құрал» (қазақ тілінің сарфы) 2-жылдық, Орынбор, 1915ж., «Тіл-құрал» Сөйлем жүйесі мен түрлері, III-тіл танытқыш кітап, Қызылорда, 1925ж. оқулықтар берілген. Сонымен қатар, методика мәселелері деген бөлімде «Баяншы». Қазақ мұғалімдері үшін, Казань, 1920, «Тілжұмсар». Сөйлеу, оқу, жазу тілін жұмыс тәжірибесі арқылы танытатын I-кітап, Қызылорда, 1928, Қай әдіс жақсы?, Жалқылау (айырыңқы) әдіс, Жалқылаулы-жалпылау әдіс, Дыбыстарды жіктеу туралы атты мақалалары да енген [11].

А. Байтұрсынұлының алты томдық шығармалар жинағының IV томында А. Байтұрсынұлының әліппелер мен мақалалар жинағы, төте жазудағы тұңғыш әліппелер мен ұлттық баспасөзде жарияланған көсемсөздер берілген. Атап айтқанда, Оқу құралы: қазақша әліппесі (1912), Әліп-би (1926), Сауат ашқыш (1926) атты оқулықтары және өзекті мәселелерді қарастырған түрлі тақырыптағы мақалалары енген. Олар: Қазақ һәм 4-ші Дума, Қазақ жерін алу турасындағы низам, Земство, Жер жалдау жайынан, Көшпелі һәм отырықшы норма, Уақ қарыз, Қазақ һәм түрлі мәселелер, Закон жобасының баяндамасы, Жәрдем комитеті, «-ов» туралы, Қазаққа ашық хат, т.б. мақалалары енген. Жазу, емлеге байланысты Жазу тәртібі, Жазу мәселесі, Шаһзаман мырзаға, Қазақша сөз жазушыларға, А. Байтұрсынұлының араб әліпбиін жақтаған баяндамасы енген [12].

А. Байтұрсынұлының алты томдық шығармалар жинағының V томында А. Байтұрсынұлының «Ер Сайын» (Мәскеу, 1923), «23 жоқтау» (Мәскеу, 1926) ауыз әдеби мұрасы, жазған көсемсөздері, сонымен қатар бұрын еленбей келген еңбектері мен табылған туындылары енген. Табылған туындылары: Дағдарыс (1915), Қоян (1915), Туған тілім (1916), Шекіспей, бекіспейді (1916), Қалам қайраткерлері жайынан (1922), Емле туралы (1929), МОПР һәм күншығыс елдерінің еңбекшілері (1924). Мақалалары: Қазақтың өкпесі (1911), Егін егу (1913), Шаруа жайынан (1913), Ауру жайынан (1913), Басқосу турасында (1913), Жауап қат (1913), Білім жарысы (1913), Оқыту жайынан (1913), Бұ заманның соғысы (1914), Түзетілген әріп (1929), т.б. мақалалары енген [13].

А. Байтұрсынұлының алты томдық шығармалар жинағының VI томында А. Байтұрсынұлының

жинақтарға енбеген мақалалары, ресми құжаттары, эпистолярлық мұрасы, сонымен қатар А. Байтұрсынұлы туралы замандастарының лебізі, оның есімі ақталғаннан кейін жазылған танымдық және ғылыми мақалалар берілген. А. Байтұрсынұлының жинақтарға енбеген еңбектері: Қазақстан дәуірінің жаңа құрылымы (1926), Баулу мектебі, Баталар. Ресми құжаттар: Ленинге хат, Жазығым не?, Мәлімдемелер, Өмірдерек, Хаттар, Мұрағаттық деректер. Сонымен қатар, А. Самойловичтың «Байтұрсынұлы Ахмет», А. Кононовтың «Байтұрсынұлы Ахмет» атты энциклопедиялық және библиографиялық басылымдарда жарияланған мақалалары енген. А. Затаевичтың А. Байтұрсынұлының композиторлық қыры туралы жазған мақаласы да енген [14].

А. Байтұрсынұлы туралы Шәріпов Ә., Дәуітов С. құрастырған Байтұрсынов А. Шығармалары: Өлеңдер, аудармалар, зерттеулер жинағы бар. Онда I бөлімде 1911-1922 жылдар аралығында жазылған өлеңдері бар. Олар: Маса, Сөз иесінен, Жазушының қанағаты, Туысыма, Қазақ салты, Достыма хат, Жиған-терген, Жұбату, Н.К. ханымға, Жауап хаттан, Ғылым, Ақын ініме, т.б. өлеңдері берілген. Ал, II бөлімде 1901-1922 жылдар аралығында жазылған аудармалары бар. Олар: Замандастарыма, Шымшық пен көгершін, Ат пен есек, Маймыл, Егіннің бастары, Қасқыр мен тырна, Қартайған арыстан, Шал мен ажал, Қайырымды түлкі, Шал мен жұмыскер, Жарлы бай, Қасқыр мен қозы, Қайыршы мен қыдыр, Есек пен үкі, Иттің достығы, Сарышымшық, т.б. секілді аудармалары берілген. III бөлімде 1926 жылы жарияланған «Әдебиет танытқыш» атты оқу құралы берілген. Қара сөз, Дарынды сөз, Аңдатпа, Тіл қисыны, Сөз талғау, Қара сөз, Дарынды сөз, Жазу әдебиет, Ауыз әдебиет, т.б. шығармалары берілген [15].

А. Байтұрсынұлының «Қырықмысал» атты еңбегінің көзітірісінде-ақ «революциялық рухтағы алғашқы сөз», «елшілдік ұраны» (М. Әуезов) деп бағаланған. Қазақ халқының ұлттық санасын қалыптастыруға қызмет еткен бұл шығармалар Крыловтан жасалған таза аударма емес, автордың төлтума туындысы деген дұрыс. Сонымен қатар, 1911 жылы Орынборда жарық көрген «Маса» жинағынан алынған өлеңдер де кезінде ұлттық ой-сананы оятуда ұйытқылық рөл атқарған еді [16].

«Жасөспірімдер кітапханасы» сериясымен жарыққа шыққан А. Байтұрсынұлы шығармаларына А. Байтұрсынұлының өлеңдері, мақалалары мен аударма мысалдары енген. Сонымен қатар, Р. Сыздықова, Р. Нұрғалиев, С. Кәкішев сынды зиялы қауымның А. Байтұрсынұлы өмірі туралы жазылған зерттеулері мен естелігі топтастырылған. Атап айтқанда, Р. Сыздықова: Ахмет Байтұрсынов (өмірі мен қызметі), Р. Нұрғалиев: Алып бәйтерек, С. Кәкішев: Қайта қауышу [17].

Қолданылған әдебиеттер:

1. Дирингер Д. Алфавит. – М.: Едиториал УРСС, 2009. - 656 с.
2. Алпатов В. М. Языкознание: От Аристотеля до компьютерной лингвистики / В. М. Алпатов — «Альпина Диджитал», 2017 — (Библиотека ПостНауки)
3. Nergis Biray. Ahmet Baytursinuli şiirleri üzerinde dil ve usluپ inceleme si. 2012.
4. Nergis Biray. Alaş'ın Aydınlatıcı Önderi: Ahmet Baytursinuli. Türk Edebiyatı - Kazak Edebiyatı Özel Sayısı, 2019.
5. Ferhat Tamir. Ahmet Baytursinođlu ve Arap alfabesinin ıslahı. Dil Araştırmaları Dergisi. Sayı: 3 Güz, 2008, 27-33 ss. Ankara
6. Ferhat Tamir. Gaspıralı İsmail bey ve Kazak aydınlarına tesirleri, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi Sayı, 12/1, Güz 2001, Ankara (Türk Dil Kurumu yayını).
7. Ferhat Tamir. Usul-i Cedit ve Ahmet Baytursinođlu, Kardeş Kalemler, Yıl: 2, Sayı: 24 (Aralık, 2008), Ankara.
8. Ferhat Tamir. Ahmet Baytursinođlu ve 1926 Baku Türkoloji kongresi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih yüksek kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 726 1926 Baku Türkoloji kongresinin 70.yıl dönümü toplantısı (29-30 kasım 1996).
9. Байтұрсынұлы Ахмет. Алты томдық шығармалар жинағы. - Алматы: «Ел- шежіре», - 2013.Т. I: -384 б.
10. Байтұрсынұлы Ахмет. Алты томдық шығармалар жинағы. Оқу құралы.- Алматы: «Ел-шежіре», - 2013. Т. II: -384 б.
11. Байтұрсынұлы Ахмет. Алты томдық шығармалар жинағы. Тіл- құрал (қазақ тілі мен оқу-ағартуға қатысты еңбектері).-Алматы: «Ел-шежіре», - 2013.Т. III: - 384 б.
12. Байтұрсынұлы Ахмет. Алты томдық шығармалар жинағы. Өліппелер мен мақалалар жинағы (Төте жазудағы тұңғыш өліппелер және ұлттық баспасөзде жарияланған көсемсөздер).-Алматы: «Ел-шежіре», - 2013.Т. IV: - 384 б.
13. Байтұрсынұлы Ахмет. Алты томдық шығармалар жинағы. «Ер Сайын», «23 жоқтау» ауыз әдеби мұрасы, көсемсөздері, табылған туындылары. - Алматы: «Ел-шежіре», - 2013.Т.V: - 384 б.
14. Байтұрсынұлы Ахмет. Алты томдық шығармалар жинағы. Мақалалар, хаттар, А. Байтұрсынұлы туралы құжаттар мен материалдар.-Алматы: «Ел- шежіре», - 2013. Т.VI: - 384 б.
15. Байтұрсынов А. Шығармалары: Өлеңдер, аудармалар, зерттеулер. (Құраст. Шәріпов Ә., Дәуітов С.) – Алматы: Жазушы, 1989. - 320 бет., портр., суретті.
16. Байтұрсынұлы Ахмет. Қырық мысал: Өлеңдер. - Алматы: Жазушы, 2001. - 120 бет.
17. Байтұрсынұлы А. Шығармалары/Ахмет Байтұрсынұлы-Алматы: «Өлке» баспасы, 2013. – 240 б. (Жасөспірімдер кітапханасы)

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- Djumaniyozova Maloxat Rixsiyevna** – Senior Lecturer, Department of Languages, Tashkent Chemical-Technological Institute.
- Raxmonova Matluba Janzakovna** – Senior Lecturer, Department of Languages, Tashkent Chemical-Technological Institute.
- Sarsenbayev Hamudulla Abdullayevich** – Senior Lecturer, Department of Languages, Tashkent Institute of Chemical Technology.
- Абыканова Бакытгуль Толыбековна** – Атырауский университет имени Х. Досмухамедова.
- Айтимова Аружан** – Атырауский университет имени Х. Досмухамедова.
- Аманиязова Замзагуль** – Атырауский университет имени Х. Досмухамедова.
- Аманкусова Ляззат** – Атырауский университет имени Х. Досмухамедова.
- Байдацький Микола Валерійович** – здобувач вищої освіти ступеня доктор філософії зі спеціальності 073 «Менеджмент» Національного університету біоресурсів і природокористування України.
- Вовчанська Діана** – студентка Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.
- Дем'яненко Наталія Дмитрівна** – Старший науковий співробітник Музею історії бджільництва Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповіднику «Переяслав».
- Ибатова Клара Рахматуллаевна** – старший преподаватель кафедры «Филологии» университета Точных и социальных наук. Ташкент. Узбекистан. Соискатель.
- Идрисов Саламат Нурмуханович** – Атырауский университет имени Х. Досмухамедова.
- Кусаинов Габит Муканаевич** – Национальная академия образования им. И. Алтынсарина.
- Кусій Вікторія** – студентка Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.
- Мига Галина** – студентка Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.
- Микитюк Ігор Сергійович** – кандидат економічних наук, доцент Державний торговельно-економічний університет.
- Нуралиева Барнохон Кудрат кызы** – старший преподаватель Ташкентского государственного экономического университета. Соискатель.
- Овчарик Роман Юрійович** – кандидат економічних наук, доцент Державний торговельно-економічний університет.
- Пилипенко Сергій** – студент Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.
- Подаков Євгеній Сергійович** – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки, готельно-ресторанного та туристичного бізнесу Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.
- Рахметова Майрагүл Тлепқызы** – Атырауский университет имени Х. Досмухамедова.
- Романишина Наталія Віталіївна** – здобувач вищої освіти Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».
- Сапаров Қадыржан** – Атырауский университет имени Х. Досмухамедова.
- Сейтова Дамегуль Утарбаевна** – кандидат филологических наук, доцент кафедры английского языка и литературы Каракалпакского государственного университета имени Бердаха.
- Сєдова Олена Олександрівна** – асистентка кафедри овочівництва і закритого ґрунту Національного університету біоресурсів і природокористування України.
- Сүлеймен Мөлдiр** – Атырауский университет имени Х. Досмухамедова.
- Тарасенко Максим Володимирович** – бакалавр кафедри овочівництва і закритого ґрунту Національного університету біоресурсів і природокористування України.
- Тойкенова Улпан** – докторант Казахский национальный женский педагогический университет.
- Турсунов Ибрагим Нуралиевич** – кандидат филологических наук, доцент кафедры Языков Ташкентского университета прикладных наук.
- Турсунова Азиза Муминовна** – и.о. доцент кафедры Языков Ташкентского университета прикладных наук.
- Федосій Іван Олексійович** – кандидат с.-г. наук, доцент, завідувач кафедри овочівництва і закритого ґрунту Національного університету біоресурсів і природокористування України.
- Шармуханбет Салтанат Русланқызы** – Атырауский университет имени Х. Досмухамедова.

НАСТУПНІ КОНФЕРЕНЦІЇ / СЛЕДУЮЩІЕ КОНФЕРЕНЦИИ

Уважаемые преподаватели, аспиранты, студенты!

Молодежная общественная организация «Независимая ассоциация молодежи»,
студенческое научное общество «Комитет исследования истории и современности»Информируют Вас, что 31 марта 2026 г. проводится XXV Международная научно-практическая интернет-конференция
«Проблемы и перспективы развития современной науки в странах Евразии».

Планируется работа по секциям:

I. БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

1. Систематика и география высших растений.
2. Структурная ботаника и биохимия растений.
3. Микология и альгология.
4. Ресурсоведение и интродукция растений.
5. Молекулярная биология, микробиология.
6. Зоология.
7. Физиология человека и животных.
8. Биохимия и биофизика.
9. Генетика и цитология.
10. Биоинженерия и биоинформатика.

II. ГЕОГРАФИЯ И ГЕОЛОГИЯ

1. Регионоведение и региональная организация общества.
2. Наблюдение, анализ и прогноз метеорологических условий.
3. Гидрология и водные ресурсы.
4. Биогеография, биоресурсоведение, биоразнообразие.
5. Картография и геоинформатика.
6. Природопользование и экологический мониторинг.
7. Техника и технологии геологоразведочных работ.
8. Почвоведение.

III. ГОСУДАРСТВЕННОЕ**УПРАВЛЕНИЕ**

1. Повышение роли государственного служащего на современном этапе развития общества.
2. Современные технологии управления.
3. Взаимодействие различных ветвей власти.
4. Подготовка государственных служащих.

IV. ЭКОЛОГИЯ

1. Состояние биосферы и его влияние на здоровье людей.
2. Экологические и метеорологические проблемы больших городов и промышленных зон.
3. Радиационная безопасность и социально-экологические проблемы.
4. Промышленная экология и медицина труда.
5. Проблемы экологического воспитания молодежи.
6. Экологический мониторинг.

V. ЭКОНОМИКА

1. Банки и банковская система.
2. Внешнеэкономическая деятельность.
3. Финансовые отношения.
4. Инвестиционная деятельность и фондовые рынки.
5. Управление трудовыми ресурсами.
6. Маркетинг и менеджмент.
7. Учет и аудит.
8. Математические методы в экономике.
9. Экономика промышленности.
10. Экономика предприятия.
11. Логистика.
12. Экономика АПК.
13. Региональная экономика.
14. Экономическая теория.
15. Государственное регулирование экономики.
16. Макроэкономика.

VI. ИСТОРИЯ

1. История Украины.
2. Всемирная история.
3. История науки и техники.
4. Этнография.
5. Устная история.

6. История стран СНГ.**VII. МАТЕМАТИКА**

1. Дифференциальные и интегральные уравнения.
2. Перспективы систем информатики.
3. Теория вероятностей и математическая статистика.
4. Прикладная математика.
5. Математическое моделирование.

VIII. ИСКУССТВО

1. Музыкальное искусство.
2. Искусство танца.
3. Театральное искусство.
4. Фото и киноискусство.
5. Искусство дизайна.

IX. ПЕДАГОГИКА

1. Дистанционное образование в высшей школе.
2. Проблемы подготовки специалистов.
3. Методические основы воспитательного процесса.
4. Стратегические направления реформирования системы образования.
5. Современные методы преподавания.
6. Социальная педагогика.

X. ПОЛИТОЛОГИЯ

1. Избирательные технологии.
2. Проблемы интеграции Украины в мировое сообщество.
3. Отношения Украины с НАТО.
4. Отношения Украины со странами СНГ.

XI. ПРАВО

1. История государства и права.
2. Административное и финансовое право.
3. Охрана авторских прав.
4. Трудовое право и право социального обеспечения.
5. Уголовное право и криминология.
6. Борьба с экономическими преступлениями.
7. Экологическое, земельное и аграрное право.
8. Конституционное право.
9. Гражданское право.
10. Хозяйственное право.
11. Криминалистика и судебная медицина.
12. Предпринимательское и банковское право.
13. Уголовно-процессуальное право.

XII. ПСИХОЛОГИЯ

1. Место психолога на производстве.
2. Формы работы психолога-практика.
3. Современные тенденции в методологии психологических исследований.
4. Психология терроризма.
5. Психолого-педагогические проблемы развития личности в современных условиях.
6. Клиническая психология.
7. Общая психология.
8. Педагогическая психология.
9. Психология развития.
10. Психология труда.
11. Психофизиология.
12. Социальная психология.

XIII. СОЦИОЛОГИЯ

1. Кадровый менеджмент.
2. Современные технологии социального опроса.

XIV. СОВРЕМЕННЫЕ**ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ**

1. Компьютерная инженерия.
2. Вычислительная техника и программирование.
3. Программное обеспечение.

4. Информационная безопасность.**XV. ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ СПОРТ**

1. Физическая культура и спорт: проблемы исследования, предложения.
2. Развитие физкультуры и спорта в современных условиях.

XVI. ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

1. Методика преподавания языка и литературы.
2. Риторика и стилистика.
3. Теоретические и методологические проблемы исследования языка.
4. Синтаксис: структура, семантика, функция.
5. Методы и приемы контроля уровня владения иностранным языком.
6. Актуальные проблемы перевода.
7. Язык, речь, речевая коммуникация.
8. Украинский язык и литература.
9. Русский язык и литература.
10. Этно-, социо- и психолингвистика.

XVII. ФИЛОСОФИЯ

1. Философия литературы и искусства.
2. Социальная философия.
3. История философии.
4. Философия культуры.
5. Философия религии.
6. Философия науки.

XVIII. ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ

1. Металлургия.
2. Горное.
3. Литейная Дело.
4. Машиноведение.
5. Электротехника.
6. Теплотехника.
7. Гидротехника.
8. Радиотехника.
9. Строительство

XIX. СОЦИАЛЬНЫЕ КОММУНИКАЦИИ. МЕДИА.

1. Журналистика. Теория и история журналистики.
2. Книговедение, библиотековедение, библиографоведение.
3. Социальная информатика. Прикладные социально-коммуникационные технологии

XX. ФИЗИКА

1. Общая физика
2. Экспериментальные физика
3. Астрономия и физика космоса
4. Молекулярная физика
5. Ядерная физика
6. Физика металлов
7. Физика функциональных металлов
8. Нанофизика

XXI. ХИМИЯ

1. Аналитическая химия
2. Неорганическая химия
3. Органическая химия
4. Физическая химия
5. Химия высокомолекулярных соединений

XXII. МЕДИЦИНСКИЕ НАУКИ

1. Фармацевтические науки
2. Клиническая медицина
3. Профилактическая медицина
4. Теоретическая медицина

XXIII. КУЛЬТУРОЛОГИЯ**XXIV. СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫЕ НАУКИ**

Оргкомитет конференції планує розміщати доповіді на Web-сторінці по адресу: <http://conferences.neasmo.org.ua>.

По результатам конференції буде сформований електронний збірник матеріалів, який можна буде скачати в PDF-форматі на головній сторінці конференції по адресу: <http://conferences.neasmo.org.ua/>.

Робочі мови конференції – український, польський, російський, англійський французький, білоруський, грузинський, армянський, азербайджанський, казахський, узбекський, таджикський, киргизський, молдавський, туркменський.

Останній термін подання матеріалів – 30 березня 2026 р. (включительно).

Вартість участя в конференції та розміщення статті в електронному збірнику становить:

Організаційні витрати - 10 USD США або 10 Євро (в організаційні витрати входить оплата за розміщення на сайті, верстка макета, редактування текстів).

Обсяг статті – не більше 7 сторінок. Скачати збірник можна буде **через тиждень** на головній сторінці конференції.

Для учасників країн Європи та Азії (за виключенням України) кошти перечисляються наступним чином:

ВНИМАНИЕ!!! В Україні працюють тільки такі системи переводу.

1. СПОСОБ ПЕРЕВОДА

Почтовим переводом на Ф.І.О.: **Бобровник Юрій Вікторович**, 08401, Україна, Київська обл, г. Переяслав, ул. Сухомлинського, 34, к. 908. **РЕКОМЕНДУЕМ почтовим переводом!**

2.

ПриватБанк			
Получатель платежа			
Организация банка	МФО банка	КОД ЕГРПОУ получателя	КОД ЕГРПОУ банка
ПриватБанк	305299	14360570	14360570
Счет получателя	IBAN	Дата	Сумма
29244825509100	UA74305299000026202675019272	01.10.2019	
Пополнение текущего счета 4731219650655586, БОБРОВНИК ЮРИЙ ВИКТОРОВИЧ, 3048907279			

3. **СПОСОБ ПЕРЕВОДА MEEST Transfer Бобровник Юрій Вікторович (BOBROVNIK JURIY VIKTOROVICH)** (вказуйте код переводу Ф.І.О того, хто переводить організаційні витрати)

4. **СПОСОБ ПЕРЕВОДА Sigue Бобровник Юрій Вікторович (BOBROVNIK JURIY VIKTOROVICH)** (вказуйте код переводу Ф.І.О того, хто переводить організаційні витрати)

5. **СПОСОБ ПЕРЕВОДА Moneygram на Бобровник Юрій Вікторович (BOBROVNIK JURIY VIKTOROVICH)** (вказуйте код переводу Ф.І.О того, хто переводить організаційні витрати)

6. **СПОСОБ ПЕРЕВОДА** (якщо оплата йде в одному платежі за дві та більше наукових робіт) **Western Union на Бобровник Юрій Вікторович (Bobrovnik Yuriy Viktorovich)** (вказуйте код переводу, Ф.І.О того, хто переводить організаційні витрати)

7. **ПЕРЕВОД С КАРТИ НА КАРТУ.**

8. **СПОСОБ SWIFT-ПЕРЕВОДА.**

BENEFICIARY: Получатель (Ф. И. О. владельца счета латиницей и адрес)	BOBROVNIK JURIJ 08401, Ukraine, region Kyivska, district Pereiaslav-Khmelnyskyi, city Pereiaslav, street Sukhomlynskohe, building 34, flat 905
ACCOUNT: Счет в банке получателя (номер пластиковой карты или текущего счета в ПриватБанке)	4731219650655586
BANK OF BENEFICIARY: Банк получателя	JSC CB PRIVATBANK, 1D HRUSHEVSKOHO STR., KYIV, 01001, UKRAINE SWIFT CODE/BIC: PBANUA2X
CORRESPONDENT ACCOUNT: Счет банка получателя в банке-корреспонденте	36445343
INTERMEDIARY BANK: Банк-корреспондент	Citibank N.A., NEW YORK, USA SWIFT CODE/BIC: CITIUS33
IBAN:	UA74305299000026202675019272

ОБРАЗЕЦ ОФОРМЛЕНИЯ СТАТЕЙ

Научная степень и ФИО автора
по образцу Иван Петренко (Киев, Украина)

**Секция, подсекция по образцу (Филологические науки
Методика преподавания языка и литературы.)**

НАЗВАНИЕ СТАТЬИ (БОЛЬШИМИ БУКВАМИ)

Текст статьи

(Ссылки на литературу по тексту в квадратных скобках по образцу [1, с. 23])

Литература:

1. Евремов С. Михаил Коцюбинский / / Евремов С. Избранное: Ст. науч. разведки. Монографии - К.:
Наук. мысль, 2002. – 760 с.

Научный руководитель:

кандидат исторических наук Бобровник Юрий Викторович

Внимание!

После литературы (в правом углу указывается научный руководитель (для студентов и аспирантов)) подаются сведения об авторах (Ф.И.О. (полностью), телефон, E-mail, место работы или учебы, должность, ученое звание, ученая степень.

К участию в конференции принимаются статьи объемом до 7 страниц набранных в редакторе **WORD** в виде компьютерного файла с расширением *.doc. Шрифт Times New Roman 14. Междустрочный интервал 1,5. Поля со всех сторон 20 мм. Материалы на конференцию принимаются по электронной почте по адресу: neasmo@gmail.com (тема сообщения: 31.03.2026 г.) (в случае если Ваш почтовик выбрасывает ошибку не отправления, отправляйте на адрес neasmo@ukr.net) или на CD-дисках (дискеты не принимаются) с добавлением печатных материалов + отсканированную копию или ксерокс квитанции об оплате оргвзноса. **В случае отправки научной статьи по электронной почте**, печатные материалы присылать не надо, а к статье, нужно прикрепить отсканированную копию квитанции об оплате оргвзноса.

Адрес оргкомитета:

08401, Украина, Киевская обл., г. Переяслав, ул. Сухомлинского, 34, к. 908.

Контактное лицо в Украине и за рубежом: Бобровник Юрий Викторович

Контактный телефон: **+38 (097) 923 16 58**

E-mail: neasmo@gmail.com

ВНИМАНИЕ!

После того, как мы получили от Вас статью, Вы обязательно должны получить ответное сообщение: **«Вашу статью получили и приняли»**. Если такой ответ не поступил, через день после отправки, тогда обязательно позвоните в оргкомитет и сообщите о ситуации.

ВНИМАНИЕ! В случае если Вам нужен электронный сертификат, то в сведениях об авторе, укажите об этом. И мы Вам его вышлем по электронной почте в течение двух недель после завершения проведения конференции.

РАБОТЫ ОБЪЕМОМ более 7 страниц не принимаются!

Тексты, набранные междустрочным интервалом 1,0 **НЕ ПРИНИМАЮТСЯ!**

С результатами и форматом проведения подобных мероприятий можно ознакомиться по адресу <http://conferences.neasmo.org.ua/>

Участие в конференции – это отличная возможность осветить свои научные работы для студентов, аспирантов и преподавателей!

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ УЧАСНИКІВ З УКРАЇНИ

Шановні викладачі, аспіранти, студенти!

Молодіжна громадська організація «Незалежна асоціація молоді»,
студентське наукове товариство «Комітет дослідження історії та сучасності»

Інформують Вас, що **31 березня 2026 р.** проводиться **XXV Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Євразії».**

Планується робота за секціями:

I. БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

1. Систематика та географія вищих рослин.
2. Структурна ботаніка та біохімія рослин.
3. Мікологія та альгологія.
4. Ресурсоведення та інтродукція рослин.
5. Молекулярна біологія мікробіологія.
6. Зоологія.
7. Фізіологія людини та тварин.
8. Біохімія та біофізика.
9. Генетика та цитологія.
10. Біоінженерія та біоінформатика.

II. ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

1. Регіоноведення і регіональна організація суспільства.
2. Спостерігання, аналіз та прогноз метеорологічних умов.
3. Гідрологія та водні ресурси.
4. Біогеографія, біоресурсоведення, біорізноманітність.
5. Картографія та геоінформатика.
6. Природокористування та екологічний моніторинг.
7. Техніка та технологія геологорозвідувальних робіт.
8. Ґрунтознавство.
9. Економічна географія.

III. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

1. Підвищення ролі державного службовця на сучасному етапі розвитку суспільства.
2. Сучасні технології управління.
3. Взаємодія різних гілок влади.
4. Підготовка державних службовців.

IV. ЕКОЛОГІЯ

1. Стан біосфери та його вплив на здоров'я людей.
2. Екологічні та метеорологічні проблеми великих міст і промислових зон.
3. Радіаційна безпека та соціально-екологічні проблеми.
4. Промислова екологія і медицина праці.
5. Проблеми екологічного виховання молоді.
6. Екологічний моніторинг.

V. ЕКОНОМІКА

1. Банки та банківська система.
2. Зовнішньоекономічна діяльність.
3. Фінансові відносини.
4. Інвестиційна діяльність та фондові ринки.
5. Управління трудовими ресурсами.
6. Маркетинг та менеджмент.
7. Облік та аудит.
8. Математичні методи в економіці.
9. Економіка промисловості.
10. Економіка підприємства.
11. Логістика.
12. Економіка АПК.
13. Регіональна економіка.
14. Економічна теорія.
15. Державне регулювання економікою.
16. Макроекономіка.

VI. ІСТОРІЯ

1. Історія України.
2. Загальна історія.
3. Історія науки і техніки.
4. Етнографія.
5. Усна історія.

VII. МАТЕМАТИКА

1. Диференціальні та інтегральні рівняння.
2. Перспективи систем інформатики.
3. Теорія ймовірностей та математична статистика.
4. Прикладна математика.
5. Математичне моделювання.

VIII. МИСТЕЦТВО

1. Музичне мистецтво.
2. Мистецтво танцю.
3. Театральне мистецтво.
4. Фото і кіномистецтво.
5. Мистецтво дизайну.

IX. ПЕДАГОГІКА

1. Дистанційна освіта у вищій школі.
2. Проблеми підготовки фахівців.
3. Методичні основи виховного процесу.
4. Стратегічні напрями реформування системи освіти.
5. Сучасні методи викладання.
6. Соціальна педагогіка.

X. ПОЛІТОЛОГІЯ

1. Виборчі технології.
2. Проблеми інтеграції України у світове співтовариство.
3. Відносини України з НАТО.
4. Відносини України з країнами СНД.

XI. ПРАВО

1. Історія держави та права.
2. Адміністративне і фінансове право.
3. Охорона авторських прав.
4. Трудове право та право соціального забезпечення.
5. Карне право та кримінологія.
6. Боротьба з економічними злочинами.
8. Екологічне, земельне та аграрне право.
8. Конституційне право.
9. Цивільне право.
10. Господарське право.
11. Криміналістика та судова медицина.
12. Підприємницьке та банківське право.
13. Кримінально-процесуальне право.

XII. ПСИХОЛОГІЯ

1. Місце психолога на виробництві.
2. Форми роботи психолога-практика.
3. Сучасні тенденції в методології психологічних досліджень.
4. Психологія тероризму.
5. Психолого-виховні проблеми розвитку особистості в сучасних умовах.
6. Клінічна психологія.
7. Загальна психологія.
8. Педагогічна психологія.
9. Психологія розвитку.
10. Психологія праці.
11. Психофізіологія.
12. Соціальна психологія.

XIII. СОЦІОЛОГІЯ

1. Кадровий менеджмент.
2. Сучасні технології соціального опитування.

XIV. СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

1. Комп'ютерна інженерія.
2. Обчислювальна техніка та програмування.
3. Програмне забезпечення.
4. Інформаційна безпека.

XV. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

1. Фізична культура і спорт: проблеми дослідження, пропозиції.
2. Розвиток фізкультури і спорту в сучасних умовах.

XVI. ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

1. Методика викладання мови та літератури.
2. Риторика і стилістика.
3. Теоретичні та методологічні проблеми дослідження мови.
4. Синтаксис: структура, семантика, функція.
5. Методи та прийоми контролю рівня володіння іноземною мовою.
6. Актуальні проблеми перекладу.
7. Мова, мовлення, мовна комунікація.
8. Українська мова та література.
9. Російська мова і література.
10. Етно-, соціо- та психолінгвістика.

XVII. ФІЛОСОФІЯ

1. Філософія літератури та мистецтва.
2. Соціальна філософія.
3. Історія філософії.
4. Філософія культури.
5. Філософія релігії.
6. Філософія науки.

XVIII. ТЕХНІЧНІ НАУКИ

1. Металургія
2. Гірництво
3. Ливарна Справа
4. Машинознавство
5. Електротехніка
6. Теплотехніка
7. Гідротехніка
8. Радіотехніка
9. Будівництво

XIX. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ. МЕДІА.

1. Журналістика. Теорія та історія журналістики
2. Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.
3. Соціальна інформатика. Прикладні соціально-комунікаційні технології

XX. ФІЗИКА

1. Загальна фізика
2. Експериментальна фізика
3. Астрономія та фізика космосу
4. Молекулярна фізика
5. Ядерна фізика
6. Фізика металів
7. Фізика функціональних металів
8. Нанофізика

XXI. ХІМІЯ

1. Аналітична хімія
2. Неорганічна хімія
3. Органічна хімія
4. Фізична хімія
5. Хімія високомолекулярних сполук

XXII. МЕДИЧНІ НАУКИ

1. Фармацевтичні науки
2. Клінічна медицина
3. Профілактична медицина
4. Теоретична медицина

XXIII. КУЛЬТУРОЛОГІЯ

XXIV. СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ

Оргкомітет конференції планує розміщувати доповіді на web-сторінці за адресою: <http://conferences.neasmo.org.ua/>

Робочі мови конференції: українська, польська, російська, англійська, французька, білоруська, грузинська, вірменська, азербайджанська, казахська, узбецька, таджицька, киргизька, молдавська, туркменська.

Останній термін подання статей – 30 березня 2026 р. (включно).

Вартість участі в конференції та розміщення статті в електронному збірнику складає:

Оргвнесок – 100 грн. (в оргвнесок входить оплата за розміщення на сайті, верстака макету, редагування текстів, електронний сертифікат). Об'єм статті – не більше 7 сторінок. Скачати збірник можна буде через тиждень після закінчення роботи конференції за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua/> натиснувши слова «ЗАВАНТАЖИТИ ЗБІРНИК».

Увага! Реквізити змінено. Кошти перераховуються на:

Картку Приват банку 4731 2196 5065 5586 (одержувач – **Бобровнік Юрій Вікторович**) та відправити SMS підтвердження про оплату на моб. 097 923 16 58 у повідомленні вказати прізвище учасника конференції.

Або на карту **MONOBANK 4441 1110 4615 7172** (одержувач – **Бобровнік Юрій Вікторович**) після переказу орг. внеску потрібно відправити SMS підтвердження про оплату на цей же номер, у повідомленні вказати **ЛИШЕ** прізвище учасника конференції.

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

ПІБ автора
Місто
за зразком *Іван Петренко*
(Київ, Україна)

Секція, підсекція за зразком **ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ**
(Методика викладання мови та літератури)

Назва статті (великими літерами)

Текст статті

(посилання на літературу по тексту у квадратичних дужках за зразком [1, с. 23])

Література:

1. Коцур В.П. Історія середніх віків: [у 2-х т.]. – Т.1. Раннє середньовіччя: курс лекцій. / В.П. Коцур, В.О. Балух. – Чернівці: Наші книги, 2009. – 496 с.
2. Пангелов Б.П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: навч. посіб. / Б.П. Пангелов. – К.: Академвидав, 2010. – 248 с.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, Петренко Іван Петрович

Увага!

Після літератури (у правому куті вказується науковий керівник (для студентів та аспірантів)) подаються **відомості про авторів** (П.І.П. (повністію) телефон, E-mail, місце роботи або навчання, посада, вчене звання, науковий ступінь).

До участі у конференції приймаються статті **обсягом від 5 до 7 сторінок** набраних у редакторі WORD у вигляді комп'ютерного файлу з розширенням *.doc. Шрифт Times New Roman 14. Міжрядковий інтервал 1,5. Поля з усіх сторін 20 мм. Матеріали на конференцію приймаються електронною поштою за адресою: **neasmo@gmail.com** (тема повідомлення: **31 березня 2026 р.** (у разі якщо Ваш поштовик викидає помилку не відправлення відправляйте на адресу **neasmo@ukr.net**)).

У разі відправки коштів оргвнеску на картку Приватбанку ксерокопію квитанції не надсилається (достатньо відправити **SMS** вказавши прізвище **автора доповіді**).

Увага! У разі відправки статті та квитанції про оплату оргвнеску електронною поштою, надсилати друковані матеріали Укрпоштою не потрібно!

Увага! Після того, як ми отримали від Вас статтю, Ви обов'язково маєте отримати повідомлення-відповідь: **«Вашу статтю отримано та захищено»**. Якщо така відповідь не надійшла через день після надсилання, тоді обов'язково зателефонуйте оргкомітету і повідомте про ситуацію.

Увага! У разі якщо Вам потрібний електронний сертифікат, то у відомостях про автора, вкажіть про це, і ми Вам його надішлемо електронною поштою на протязі двох тижнів після завершення проведення конференції.

Адреса оргкомітету:

08401, Київська обл. м. Переяслав, вул. Сухомлинського, 34, гурт. 2, кім. 308.

Координатор – Бобровнік Юрій Вікторович

Контактний телефон: (097) 923 16 58.

РОБОТИ ОБ'ЄМОМ менше 3 сторінок НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!

ТЕКСТИ, НАБРАНІ МІЖРЯДКОВИМ ІНТЕРВАЛОМ 1,0 НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!!!

З результатами та форматом проведення попередніх конференцій можна ознайомитися за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua/>

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІКА

Микола Байдацький (Київ, Україна) УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ЕКСПОРТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ.....	5
Барнохон Нуралиева (Ташкент, Узбекистан) ВОПРОСЫ СНАБЖЕНИЯ С МАТЕРИАЛЬНЫМИ ЗАПАСАМИ В АКЦИОНЕРНЫХ ОБЩЕСТВАХ	8
Ігор Микитюк, Роман Овчарик (Київ, Україна) ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВПРОВАДЖЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО АУДИТУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ	10
Євгеній Подаков (Запоріжжя, Україна) СУЧАСНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ТУРИСТИЧНІЙ ГАЛУЗІ	12
Наталія Романишина (Київ, Україна) СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОСТІ БІЗНЕСУ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ.....	13

СЕКЦІЯ: ІСТОРІЯ

Наталія Дем'яненко (Переяслав, Україна) ВОСКОВИЙ ОБЕРІГ, ЩО ЄДНАЄ ПОКОЛІННЯ	15

СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА

Maloxat Djumaniozova (Tashkent, Uzbekistan) PROBLEMS OF USING INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS.....	18
Matluba Raxmonova (Tashkent, Uzbekistan) DEVELOPING STUDENTS' VOCABULARY IN ENGLISH CLASSES AT A NON-LINGUISTIC UNIVERSITY.....	20
Namudulla Sarsenbayev (Tashkent, Uzbekistan) ISSUES OF USING MODERN INNOVATIVE METHODS IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES.....	21
Бакытгуль Абыканова, Саламат Идрисов, Салтанат Шармуханбет, Улпан Тойкенова, Ляззат Аманкусова, Замзагуль Аманиязова, Аружан Айтимова, Қадыржан Сапаров (Атырау, Қазақстан) РАЗРАБОТКА ГЕЙМИФИЦИРОВАННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ МОДЕЛИ	22
Діана Вовчанська, Ірина Садова (Дрогобич, Україна) ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....	27
Габит Кусаинов, Бакытгуль Абыканова, Майрагул Рахметова, Улпан Тойкенова, Қадыржан Сапаров, Аружан Айтимова, Мөлдір Сүлеймен, Ляззат Аманкусова (Атырау, Қазақстан) ФОРМАЛИЗОВАННЫЙ НАБОР ПРИНЦИПОВ БЕЗОПАСНОЙ ГЕЙМИФИКАЦИИ	28
Вікторія Кусій (Дрогобич, Україна) РОЗВИТОК НАВИЧОК ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....	30
Галина Мига (Дрогобич, Україна) ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	31
Сергій Пилипенко, Ірина Садова (Дрогобич, Україна) ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....	32
Анна Полякова (Верхньодніпровськ, Україна) СУЧАСНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	33
Ибрагим Турсунов (Ташкент, Узбекистан) ОБУЧЕНИЕ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ В НЕФИЛОЛОГИЧЕСКИХ НАПРАВЛЕНИЯХ ВУЗОВ.....	35
Азиза Турсунова (Ташкент, Узбекистан) ИНСТРУКЦИИ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ НА УРОКАХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА.....	38

СЕКЦІЯ: СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ

Іван Федосій, Олена Сєдова, Максим Тарасенко (Київ, Україна) ВПЛИВ ТЕРМІНІВ СІВБИ НА ГОСПОДАРСЬКО-ЦІННІ ОЗНАКИ СОРТІВ ДАЙКОНУ	41

СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

Iryna Pavliuk, Dmytro Kulhuk (Kyiv, Ukraine) PHYSICAL CULTURE AND PROFESSIONAL SPORT MOTIVATIONAL FACTORS FOR ENGAGING ENGINEERING STUDENTS IN HEALTH-ORIENTED AND RECREATIONAL SECTIONAL PHYSICAL EDUCATION ACTIVITIES	44

СЕКЦІЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

D.U. Seytova (Nukus, Karakalpakstan, Uzbekistan) THE SEMANTICS OF ADJECTIVE TERMS LONG/SHORT IN ENGLISH LANGUAGE.....	47
D.U. Seytova (Nukus, Karakalpakstan, Uzbekistan) TERMS-HOMONYMS, DEFINITION AND CLASSIFICATION.....	49
D.U. Seytova (Nukus, Karakalpakstan, Uzbekistan) INTERDEPENDENCE OF STRUCTURE, MEANING AND MOTIVATION IN TERM-GROUPS.....	52
D.U. Seytova (Nukus, Karakalpakstan, Uzbekistan) CLASSIFICATION OF HOMONYMS TERMS IN ENGLISH LANGUAGE	54
Клара Ибатова (Ташкент, Узбекистан) ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОБЛЕМ СОЗДАНИЯ ОБРАЗА ОТЦА В УЗБЕКСКОЙ И МИРОВОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ	56
Назира Сайбекова (Алматы, Қазақстан) ГРАММАТОЛОГИЯ ҒЫЛЫМЫНЫҢ ЗЕРТТЕЛУІ.....	58
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ	61
НАСТУПНІ КОНФЕРЕНЦІЇ / СЛЕДУЮЩИЕ КОНФЕРЕНЦИИ	
Информация для участников из зарубежных стран.....	62
Інформація для учасників з України	65

Українською, польською, російською, англійською, французькою, білоруською, грузинською, вірменською, азербайджанською, казахською, узбецькою, таджицькою, киргизькою, молдавською, туркменською мовами

Матеріали XXIV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Євразії» // Збірник наукових праць. – Переяслав, 2026 р. – 69 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Ю.В. Бобровнік, кандидат історичних наук

Упорядники: Ю.В. Бобровнік, А.М. Вовкодав

Верстка та дизайн: Ю.В. Бобровнік, А.М. Вовкодав

Проведення XXIV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
«Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Євразії»
та видання збірника наукових матеріалів стало можливим завдяки організаційній підтримці
молодіжної громадської організації «Незалежна асоціація молоді»

Відповідальність за достовірність матеріалів несуть автори публікацій.

Матеріали конференції розміщені на сайті МГО «Незалежна асоціація молоді»
за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua>

Адреса оргкомітету конференції:

08401, Київська обл. м. Переяслав, вул. Сухомлинського, 32, кім. 108.

